

XVIII / B-35
86

A'

N e v e n d é k
N ő n e m,

írta

a' pesti kir. egyetembeli

Tekintetes Orvosi Kar

engedelméből

Orvos Doktorrá létekor

K O V Á C S P Á L.

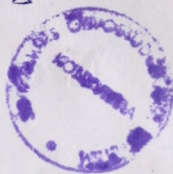

Pesten,

Trattner-Károlyi nyomtatása,

Urak' utszája 612.

Leltári szám: R/14908

XVIII / B-35

Méltóságos

Tolnai

FESTETICS ANTÓNIA

Asszonyság ő nagyságának,

méltóságos

Szalai ifjabb Gróf

BARKÓCZY JÁNOS

Úr ő nagysága

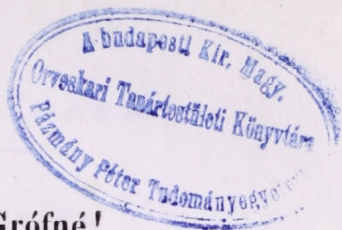
H i t v e s é n e k

méltó hódolattal

a

Szerző.

Méltóságos Grófné!

A' nevelést, legcéli irányosabbnak tartom — leendő nevelőkön kezdeni; mert varázs erővel hat a' boldog hajdan emberi lelkekre, 's a' szokásokat, mellyeket kis korunkban beszíttunk — másokkal is később bevétetni iparkodunk. — Ezért úgy fog az anya nevelni, a' mint őt nevelték, 's innét a' régi igaz magyar példabeszéd: nézd-meg az anyját — vedd-el a' leányát! Ha hát a' nőnem nevelése, nevendék korban bizonyos józan elveken — Grundsätze — alapúl, ez által már az egész utó-korról gondoskodva van; mert az anyai tejjel sok jót beszíhat a' csecsemő, — testi ereje, csak anyjának hű ápolásai között fejlődhetik-kí legjobban, — 's lelke, első kis mozgásait az anyai példa adásokhoz mérve — úgy fölleng ég felé, vagy marad a' földön törpén: a' mint első próbái, vagy okosan elősegítetttek, vagy szolgálai járomba szorítva — elnyomattak! — Közérdekűvé kívánván hát jelen értekezésemet mennyire lehetett — tenni; ennek tárgyául a' nevendék nőnemet, a' te tisztelt Nemedet választám méltóságos Grófné, mellynek fölséges

rendeltetése — utóbb az emberiség első korának nevelőjévé lenni. Munkámmal segéd kézi könyvet a' magyar anyáknak, 's szíves ajándékot a' hon lelkesebb leányainak — kívántam nagy nevedben nyújtani; mert ha Ti virúltok — virúl csak a' földi éden, 's báj és élet derül a' zordon néma vidék fölé, mellyet Ti lelkesítetek, — Ti lehettek minden jónak és nemesnek legkellemesebb apostolai, — hazafiúság és polgári erény csak a' Ti vezér nyomaitokon kelhetnek-ki, 's fejlődhetnek báj-virágokká, a' férfias erőn 's gondos ápoláson később gazdag, boldog gyümölcsözésre hozandók! azért — vedd ím méltóságos Grófné, 's vegye nevedben a' tisztelt egész nőnem, e' kis könyvemmel — méltó hódolatomat!

Írtam Pesten Augusztusban 1833.

Kovács Pál.

T á r g y - r e n d.

B é v e z e t é s.

Nőnem.

Nőnemi méltóság.

Nevelés szüksége.

Fiú és leány-nevelés.

Nemi különbségek.

a.) Testiek.

b.) Lelkiek.

α.) Állatiak.

Érzéki eszmélet. Mozgás.

β.) Szellemiek.

Szellemi erő. Kedvély. Akarat.

N E V E L É S.

ELSŐ RÉSZ.

T e s t i n e v e l é s.

I. E g é s z s é g.

a.) Táplálás.

Reggeli tej. Sok evés. Koplalás.

b.) Ruházat.

Bugyogók, Fejkötők. Fűzött vállak. Arcz fátyol.

c.) Foglalatosság.

α.) Mulatók.

Játék. Táncz. Musika. Rajzolat.

β.) Hasznosok.

Női munkák. Főzés. Kertészség.

d.) Álom.

Sok alvás. Alkalmas alvás.

II. Szépség.

1.) Termet.

Ferde nyak. Félszak, púpos, és horpadt hát. Egyenesítő masinák.

2.) Külbőr,

Festés. Tisztaság. Fördők. Kinövések. Foltok. Szemölcsök. Szeplők. Májfoltok. Anyajegyek. Pörsebékek.

3.) Hajak.

Hajkenőcsök — növesztők.

4.) Szemek.

Épség-szabályak. Szemövegek.

5.) Fogak.

Fogborkő. Taplós iny. Fogtisztítók. Fogcsontszú. Szájbüz.

6.) Arczbáj.

Kevély, alázatos, irigy, fösvény, haragos, víg, gondolkodó-képek. Szellemi arczbáj.

7.) Kezek.

Kézmosók. Körmök.

8.) Lábak.

Kis lábak. Czipők. Tyúkszem.

MÁSODIK RÉSZ.

L e l k i n e v e l é s.

I. Általános észrevételek.

Hiuság. Kevélység. Finomság. Türelem. Asszonyiság. Vidorság. Bizodalom. Vallás, — babona. Szeretet.

II. Az elme tudományos képelése.

Tanulás. Társalkodás. Olvasás. Színházak. Nemzetiség.

III. Szenvedélyek.

Szerelem. Öröm. Bú. Harag. Irigység.

Végszó.

A' NEVENDÉK NŐ-NEM.

Hazám érdemes leányai — — — — Ti vizitek karjaitokon
életbe a' kisedet nevéndéket, 's jó polgárrá nevelitek ; a' ti nemes
tekintetetekbül szí a' férfi lelki erőt, 's elszánt bátorságot. 'S ha
léte alkonyodik a' Haza ügyében , Ti fontok koszorút homloka
körüli. Ti vagytok a' polgári Erény 's Nemzetiség védangyali ,
melly Nélkületek hígyétek soha ki nem fejlődik , vagy nem sokára
elhervad , mert Ti vontok minden körül bájta' életet. Ti emelitek
egekbe a' port 's halhatatlanságra a' halandót. Üdvözlét és hála
Néktek !

Gr. Széchenyi
Hítel.

BÉVEZETÉS.

Nőnem.

Nő — das Weib — innét: nőni; mint a' ki férjhez kerülve nőveszti a' házi gondot, csínosságot, rendet, boldogságot. Még inkább tán — ki gyermekeket nőveszt, nevel, 's így életbeli legfőbb munkássága — a' tenyésztés — das Zeugen. Innét nőnem: das weibliche Geschlecht — melly kitételt értelmére nézve alkalmasabbnak gondolok az asszony-nemnél, mert asszony — die Frau — szorosabb határok közé szorulva, közönségesen csak férjhez mentet jelent; nőnem pedig magába foglalhatja kisdéd korától, utolsó vénségig, a' költők egész szép nemét, — mellynek nevendék koráról, a' serdülésig — akarok értekezni. — Hihető hogy a' franczia femme, 's a' diák foemina, foetus, foetare, familia is (melly a' magyar nő-től, nöedék, vagy növedék lehetne) egy eredetűek.

Nőnemi méltóság.

Nő; ezek szerint a' nagy emberi nem nevelőjét, tenyésztőjét jelenti, mint imént látók; 's e' fölséges két tulajdonokért, melly rágalmazó nyelv, melly éretlen ítélet tagadná-meg illő méltóságát e' Nemnek? — Az ó világ tiránjai alatt ugyan természet szerint szilaj és nyers lévén a' nép is, sínlenie kellett a' nőnemnek,

az emberiség e' gyenge virágainak, a' durvább bánást, — 's hol csak a' vad állatiság országla egész népek, 's egyes indulatok felett; nem csoda, ha az érdem és méltóság, szép és jó esmeretének hijányában, nemtelenül tapodva kínlódék századokon által az erőtlén, a' büszke férfi izmos sarkai alatt, — nem csoda, ha illy baromi bánás kivetkezteté emberi érzelmekből a' szívet, melly szelídebb bánása, 's emberibb 's nyájásabb karjai közt boldogabb korunknak, annyi szépnek, annyi dicsőnek lehete gazdag tárává. Valóban könyes szemeket vet a' jobb érzet a' világ történeteinek e' borús éjébe, hol babonás homályba burkolva lélek és értelem, 's gyilkos fegyverekkel edzve az izmos állati test; rontani csak, és ölni, — hatalmat csak és átkot dörmögni, nem pedig nyájás szavakkal nyerni szíveket — vala fő vonása az ember karakterének. 'S ha illy kellemetlen körülmények közt a' nyomorúlt nőnem ön méltóságát egész dicsőségében kifejtteni nem tudá, — ha olly hódító bájt 's annyi kellemekeket mint ma, homlokán nem viselt; nem ő volt az oka, de oka volt az emberiségnek azon gyermekkori szelleme, melly pajzánkodni csak, és kül-erőt mutatni, uralkodni csak mindenben, nem pedig kölcsönös viszonyok közt a' szépnek és nemesnek hódolni is — tudá. — És mégis, a' rab-szolgaságnak ez utálatos vas igájában nyögő nőnem is, szeliden ölelé az emberiséget, — 's míg urai — mert férjéről itt még szó nem lehet — szilaj csapongásain vad érzelmőknek, ölésben és pusztításban fáradtan henyéltek; addig a' szelidebb nők, földmivelésben 's a' ház élelmeiről gondoskodásban izzadoztanak, — 's ha egyebet nem tehettek, legalább növedéki — familiai — társaságokat kezdenek alkotni, azokat gyarapíták, egybefoglalák, 's enyhíték a' természeti vadságot gyengéd lágyságukkal. 'S mennyire fentebb álla már itt e' gyöngé Nem vérengező urainál, 's milly korán elvala vetve

magva az egykor egész fényében kifejlendő nőnemi méltóságnak! —

De menjünk tovább, 's pillantsunk-vissza a' régi Görög köztársaságokra, mellyek már létök hajnalán gazdag gyümölcsözéssel kecsegtetheték a' polgári jólét mindeddig mostoha idők alatt sínlődő kertjét. 'S ím alig gyújta fáklyát világosabb tudományok által, homálynak, a' görög elme, — alig kezde finomúlni az ízlés e' nagy nemzetnek mesteri 's elmei nagy remekein; midőn e' részben is segéd kezét nyujta a' nőnem, hatalmasan mozdítva-elő természeti finomságával a' jobb ízlést, — 's Aegidius Menagius *) 111 bölcs asszonyok és leányok életét hozta fényre a' régiség gyász homályiból, kik közül Chiron leánya, Hippó, a' természetet vizsgálá, — Aspázia, Pericles felesége ékesszólásban gyakorlá magát, — Clea szerete könyveket olvasni, — Miró, az asszonyi életről gondolkodni, — Euridice, gyermek nevelésről tanult 's tanított, — Arignote, Pythagorás leánya, verseket irogatott. Melly tudományoskodásban bár a' nőnemi méltóságot állani meg nem engedhetem, midőn ez nem vala egyéb, mint egyik túlságból a' másikba csapongás, 's elvértve — mint gyakran megesik, az arany középut — a' nőnemi finom gyengédség, nemes szerénysége 's mindent nyájasan ölelő, szelíden tűrő szelleme e' Nemnek: de bizonyságul szolgálhatnak legalább e' tudósnek, mint tudá már ekkor kedvezőbb körülmények közt magát fölemelni köz-dolgok felett a' lelkes nőnem, 's mint lehete képes későbbben a' nem neki való tudományoskodás helyett, természetibb irányt tűzve-kittetteinek, természetből finomított szerény kellemeiben varázs erővel hatni — a' férfi szívekre! —

*) Historia mulierum philosopharum, ad Annam Fabram Daceriam, scriptore Aegidio Menagio. Amstelodami 1692.

A' közép korra tekintvén, a' nyugot-római birodalom omladékain az V-dik században, durva német nép fészkelődvén, darabos természeténél fogva, asszonyai közt a' nőnemi méltóságot kifejleni ismét nem engedé. „Ha a' németeknek nincs kivel hadakozniuk — így ír Tacitus de moribus et populis germaniae — vagy vadásznak, vagy evésre ivásra adván magokat — henyélnek. A' házról, házi istenekről, szántóföldekről gondoskodást az asszonyokra, vénekre és akármelyly erőtelen emberre, vagy a' familiához tartozó cselédre bizván, magok a' legerősebb, leghadakozóbb vitézek is csak — lebzselnek.“ 'S íme itt véres tettek mellett, ismét a' legszebb munkásság, mint a' házigazgatás, földmivelés, vala kijelelve a' gyenge nőnemnek, míg az erősebbje, pulya henyélésében csak a' készre várt! — Így egész a' XVI-dik századig, nem vala egyéb az asszony alacsony rabszolgálónál, nem gond-osztó barát, nem erkölcs nemesítő lény; hanem egy hitvány, de mellőzhetetlen dolog, szükséges, de meg nem becsülendő házi bútor. — A' Kálmukok, 's Mongolok, még iszonyúbban vetközteték-ki emberiségéből ez árva Nemet, kik Europa csinosabb tartományaiból összeragadozván a' legszebb, legifjabb leányokat; ketreczekbe zárák azokat mint hizlalandó libát, hol csak a' vissza-vágyás édes kinjain, 's a' munkásságtól 's kellemesebb érzelmektől üres élet fonyasztó unalmain senyvedének.

Most felkelt Mahumed, magát kevély hangon Isten prófétájának hirdetve, — 's Koránjában szoros tilalmak mellett kedvező engedményeket ada követőinek. Eleinte olly csekélységnek nézé a' nőnemet, hogy Gabriel fő angyalt megkérdené, valjon látandhatnak-e az asszonyok valaha paradicsomot? 's az igenlő felelet után négyet közölök, u. m. Mózes testvérjét, a' Krisztus anyját, ön feleségét Cadichát, 's kedves leányát Fatimét — szentek közé számlálá. 'S milly

közel járt már a' nőnemi méltóság ideájához a' nagy proféta — megtetszik ezen nyilatkozásából, melyet egy ifjú szépnek ada, midőn attól kérdeztetnék: „ha a' gondviselés, ő benne, szebbet és jobbat nem adott volna-e neki, mint Cadicha?“ — „Jobb senki sem lehet — ugymond; mert ő hitt én bennem, mikor az emberek engem megutálnak, gondoskodott szükségeimről, midőn a' világtól üzőbe-vétetvén — szegény valék!“ — *) mert im, a' bizodalom 's szerelni hű gondoskodás, pedig elhagyott állapotjában — tevék neje érdemét előtte. Azonban a' szavakban gazdag proféta, tetteiben gyakran ellenkezik koránjával; 's midőn egyik derék hitvese Hafna, megesktené, hogy több hűtelenséget feleségei iránt el nem követend; megesküvék ugyan neki; de Gá b r i e l angyal egész fényességében megjelenvén, feloldá őt az eskü súlya alól, — 's innét leve aztán, hogy példájára, helytartóji is a' Kalifák, nem ügyelve többé olly szorosan a' Korán szabályaira, a' hajdani Asiai soknejűséget (polygamia) öszveköttették, a' legszigorúbb rendszerű szerailokkal, miben őket a' gazdagabb Muzelmánok is minden nehézség nélkül követték. — 'S így a' nők, napkeleten is szinte csak rabszolgálókká alacsonyítatának-le, nehéz munkákra kárhoztatva, míg parancsolójik teljes kényelemmel (commoditas) eregeték, boldog henyeségökben pipáik bodor füstjeit, — 's d o l g o k n a k (res) tekintetének csak, 's n e m s z e m é l y e k n e k.

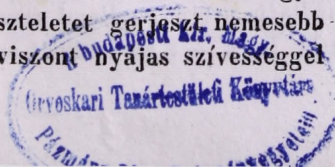
'S midőn itt, e' házi, 's a' vele rokonult, 's minden polgári just szentségtelen lábakkal tapodó országi d e s p o t i s m n s nyomná a' földet, és sötét borúk fednék, 's dörgő villámok hasogatnák a' szellemi 's testi világ egét; más-hol, mint béke-angyal, fáklyát gyújtja már a' homálynak — a' K e r e s z t é n y v a l l á s, 's letéve engesztelő isteni áldozatát az egek zsámolyánál, elűzé emberi sze-

*) Rácz István, a' Szép-nem. Pest 1825.

mekről a' vakságot, kiszabadítá babonás börtönéből a' lelket, nagy és jótévő következtetésekkel. — A' soknejséget ugyan is eltiltva, megalapítá a' nőnemi személyes méltóságot, — 's jobb rendbe hozva a' gyermeknevelést: boldogságot és virágzást árasztá a' népre, mellyet tudományával íhlete. Innét leve aztán, hogy sok asszonyok kérelem és hízeltés által is iparkodva uraikkal az új hitet bevétetni; apostolajvá lettek a' keresztény vallásnak, melly csak azután kezdé népvallássá lenni; midőn azt a' nőnem, a' legnagyobb hősséggel bevéteté, — 's ez által azt, a' legvadabb nemzetek polgári kötőlékkjévé 's erkölcsi nevelőjévé tévé. — És ez a' nőnem valódi méltósága, hogy szelíd kérelmekkel, hízeltő nyájaskodással 's türelmes példaadásokkal képes ő felgyújtani férfi keblekben a' szépnék és dicsőnek magas szeretetét, — simítani a' durvaságot, finomítani az érzelmeket, 's nemesíteni az erkölcsöt!

Az újabb kor-szellem, még magasabb polczra emelé a' nőnemi méltóságot. Általános csinosodása 's szelídülése az erkölcsnek, valami magasabb, illendőbb szellemet ada, kivált a' két Nem, egymással társalkodási körének. A' Reformatio újabb tudományt árasztá a' földre, — kímélést parancsolt a' gyengébb nemnek, védelmet kért a' szűzeknek, 's a' hűséget tévé fő kötelességéül a' lovagrendnek. 'S valóban e' rend, és a' költők műve volt, a' nőnemi méltóságot egész fényében ragyogtatni-ki, a' durva nevelatlenség vastag homályiból. A' lovagrend, nemes hódolattal 's hőgerjedelmekkel kíséré szépeit, védé az ártatlanságot, szent esküt ada és tarta, 's hűséggel jutalmazá az ingatlan hitű leányt. Ezen kedvezések által némi magasabb polczra emelve látá magát az eddig olly sanyarú körülmények közt sínlódó nőnem, — ön becsét kezdé érezni, 's iparkodék viszont megkülönböztetésekre ér-

demesülni. Szent lángokat gyújta a' lovag keblében vallásért, és hazáért, nemes tettekre buzdítá a' pillantataitól függő hajlékony férfi szívet, — 's borzasztó és vétkes gyilkosságokról elszóktatva a' kart; csillapítá az indulat-zajt szilajabb keblekben, 's szelid nevelőjévé válék az utó-kornak. — Más részről a' lelkesebb költők lágy érzelmekre olvasztva a' zajt örvendő harcz fiát, szívet érdelének nála panaszos hangjain lantjuknak. Égi sugalmaktól ihletve költ-fel a' szerelmi dalnok, 's borongó éjein lelkének, dalt zenge árva csalogányként a' néma vidéknek, — dalt, mellyen csendes panasz esenge a' teljes hold felé, csendes panassza a' hű lovagnak, szíve kegyeltjéhez. Diadal koszorút nyere a' férfias állbatatosság, borostyán diszlék a' lovagi erényen, — czélt ért szelíd türelme a' lánynak, 's hűség jutalmazá a' békén szenvedőt. Maga a' lantos, mint varázs lénye csendes éjeknek járdalt várakról, várakra; 's míg örömtelen magányain baj-dal kelne ezüst húrjairól; elhinté szélesen magvát a' szépnek és felségesnek, mellyből a' lovagi erény 's nőnemi méltóság tisztább fényben fejlenének-ki. — Igaz, hogy e' regényes — romantif — kora a' világ történeteinek, érzélgést — schwermerey — hozá divatba a' két Nemnél, mellyben egykét tűz-pillantatán a' kedvesnek, hamar ellenkező irányt kapá a' férfias tökélet, — 's mellőzve, egyéb körülményeket, csupán szívének élt a' szerelmes leány; de kivívá mégis e' kor, a' szépnek és jónak, magasabb érzetét, 's kivívta száz küzdsékek után valódi méltóságát a' nőnemnek, melly férfiasabb jelenünk boldogabb időszakában, legalább a' műveltebb nemzeteknél, elfoglalá már illő helyét, honnét, deli mosolygással ölelve az emberiséget, szorosabban köté öszve a' nemzeteket, határozottabb módot eszközle a' gyermek-nevelésre, — hol tiszteletet gerjeszt nemesebb keblekben maga eránt, 's viszont nyajas szívesseggel boldogítja

az illő hódolatot! 'S a' népek, mellyeknél ez illő polczán méltóságának nem áll a' nőnem; avagy dicsekedhetnek-e olly boldogító kormányal, olly nagylelkű honfiakkal, olly magas eszméletű, olly mély fontolásátudósokkal; mint a' nőnem érdemét illőn méltányló csinosult nemzetek?!

Nevelés szüksége.

Illy magas, illy széles hatású, a' hosszú évek küzdésein kivítt nőnemi méltóság! Azonban, nem azt akarom evvel állítani, hogy a' nőnem kivétel 's minden föltételek nélkül illy kincse az életnek; nem, hogy mihelyt magzat, leánynak születik, az első létpercztől kezdve, dicső pályáján rózsza lombok közt halad, tiszteletet 's bámulást gerjesztve körül; nem, hogy az asszony messze hagyva fenségével a' férfiút, egyedül remeke a' természetnek: oh nem! — sőt felette sok a' kivétel, 's a' két Nem, tulajdon körében egyformán tökéletes lehet, a' mint külön hatásuknak, külön czélt, és irányt tüze-ki a' természet. — Az előbbi czikelyben én csak a' tehetséget, a' hajlamot — *Anlage* — íram-le, mellyel e' Nem, ékes, — melly a' mult korbéli kedvetlen körülmények daczára is olly tiszta fényben csillámlék itt-ott a' sötéten-át, — Ideálját rajzolám csak a' nőnemi méltóságnak, mellyhez e' Nemnek köze. lítenie lehet, és kell; de a' minek lehetőségére — szelidebb hajnal derült legyen bár föléje míveltebb korunk mérsékelt éghajlata alatt — elkerülhetetlenül szükséges egy okos testi és lelki nevelés! Mi haszna sugárzik ugyan is ki, szent fáklája a' szelidebb, a' mélyebb eszméletnek, mire fölleng a' sas-szárnyú gondolat, 's mi hijában imádtatja magát szellemi remekeiben az égiekkel rokonult lélek — ? ha lankadt szemeken ennyi di-

eső, úgy is át nem sugározhatik, — ha magas a' gondolat, de — törpe a' termet, — 's ha azon láthatatlan szellemi remekek mellett egy nyomorult, nyavalyás testbe kell, a' testi kellemek után is nézelő földi szemeknek ütközniök! És viszont — sugározzék bár a' legtisztább éj csillaga a' deli arczról, mosolyogjanak életet a' rózsa ajkak, 's kellemekkel dús nyulánk termet igézzé a' férfi gyűlékony érzékeit; mit ér — ha nem lélek, csak állati fény ragyog a' szemek csillagán, — ha ügyetlen megnyílt a' rózsa ajkaknak, üres gondolatot árul-el, — ha a' deli termeten egy a' bel-lélekkel rokon szellemi grácia nem árad-el?! Egy illy kegynélküli képre — Bild ohne Gnade — a' miveltebb lelkű, magasabb eszméletű férfi méltán vállat vonít, 's bámulja egy-két muló perczenetig, azon bizonyos nemével a' bámulásnak, mellyel egy igézőn festett ábrázolatot szoktunk bámulni. De tegyünk-fel szép tehetségekkel, bájoló lelket egy szép testben, — 's még ez sem elég. Ki kell fejleniök lehető pompájokban azon tehetségeknek, 's mérsékelve lennie az indulat-zajnak izgékony lelken egy leánynak, hogy kormány törve, túlságokra ne ragadtassék általa a' lélek, 's így heves szenvedélyek rabjává téve — jég fagyaiból, olvasztó lángokig, — forró szerelemből, bőszült gyűlöletig, — szolgálai engedékenységből, kevély tiránságig, élet adó hiú reményekből, lélekölő kétségbeesésig — ne csapongjon! mennyire tulajdona pedig ez a' tisztelt nőnemnek — példákkal mutogatnom úgy hiszem szükségtelen. — Csak ha ép test, ép elmével diszlik, — 's ennek tehetségei kelletig kifejtetnek, — czélirányos lélek-formálás pedig mérsékli a' szenvedélyek árját, mellybe olly könnyen veszendő a' könnyelműn fontoló ész: csak így ragyoghat a' nőnem érdemlett méltóságában, csak illyekről énekle az örök hírü német költő e' dalában:

Ehret die Frauen, sie flechten, und weben
Himmelsche Rosen, ins irdische Leben,
Flechten der Liebe beglückendes Band! 's a' t.

Ezt pedig csak célirányos testi és lelki nevelés teheti, — ki tagadhatná azért ennek szükségét, mindenkinek fölött kivált a' nőnemnél, melly e' tekintetben annyira el van hagyatva, 's pedig annyi veszedelmeknek, tévelygéseknek kitéve, — mellyből utóbb nevelők válnak, pedig leghajlékonyabb gyermekkorunk első nevelőji!

Fiú, és leánynevelés.

Ne gondolja pedig senki, hogy ha valaki izmos, lelkes férfiat nevel, tudjon az a' nevendék leányból szinte, egészséges, gyengéd — zart — asszonyt formálni. Egészen más testalkattal lép pályára a' fiú, 's különböző cél felé tör magas szellemi erejében; míg a' finomabb alkatu leány, lány érzelmek közt andalg nőnemi gyengédségében, kijelelt útján. — Lássuk hát röviden a' különbségeket is a' két Nem között, mellyeken kell a' további nevelésnek alapulnia.

Nemi különbségek.

Ezek kétfélék: testiek, 's lelkiek.

a) *Testiek, vagy életművezetiek* — organische.

Általában alacsonyabb termet, mellynek gyengébb, gömbölyűbb, simább csontokból alkotott váz (skelet) szolgál alapjául — jeleli a' nőnemet, — mellyen különösen mint a' gyermeknél — idomzathoz képest, — verhältnißmäßigkeit — nagyobb a' koponya, az ábrázathoz mérve. Az arcz-vonalnak — die Gesichtszüge — nem olly kitet-

szők mintsem a' férfiaknál, az izom-rostok finomsága, az általában kisebb órr, 's kevésbé kinülő járom csontok — Wangenbeine — miatt. Innét a' nőnem ábrázatja gyermekibb, tetszőbb, — ezért számosabb hasonlóság egymás közt, 's több roszul talált nő — mint férfiarczképek a' festőknél. — A' nyak hosszabb, ugy a' törzsök is — ismét mint a' gyermekeknél, — 's az altest a' mell idomzatához képest nagyobb kiterjedésű, — szinte mint a' gyermeknél. — A' törzsök, melly férfiaknál alappal felálló kúptesthez — piramide — hasonlít, megfordult viszonyban áll a' nőnemnél; ugy hogy ennél a' mell szűkebb, a' hasüreg pedig tágabb legyen. A' csipők szélesebbek, a' tágabb medencze képelhetésére. — A' bordák vékonyabbak, idomzatosan hosszabb bordaporczokkal. A' kulcs-csontok (váll-perecz) gyengébbek, vizerányosabbak. A' tüdő 's szív, megfelelő a' külső formának — kisebbek. A' légcső — Luftröhre — hosszabb és szűkebb, nem annyira kitünő, 's gömbölyűbb gög-fejjel — Kehlfopf — mintsem a' férfiaknál. A' végtagok általában gömbölyűbbek, rövidebbek 's tetszetősb alakúak, — 's kivált a' kéz és láb, kellemes idomban kisebbek. — 'S innét általános alacsonysága a' nő természetnek egyenesen az al-végtagok rövidségéből jó, épen mint a' gyermeknél; melly, a' hosszabb törzsökből kevésbé volna magyarázható. — Általában, mint az említett különbségek okait meg kell jegyezni, hogy a' nőnemi életműség (organismus) a' férfiaké felett gyorsabb 's hathatósabb átváltoztatásával — (assimilatio) bír a' bőven készült nedveknek, — innét vissza-potló (reproductio) erővel is nagyobb mértékben dicsekedhetik, bár elválasztása 's különítése is a' sok nemű nedveknek, sebesebb, — 's így az egész nőnemi életműség, mintegy folyvást tartó anyag-váltással — Stoffwechsel — vesződik. — Nem fejlődhetik-ki hát a' nőnemi test annyira mint a' férfiaké, kivéve azon élet

műket, melyek a' leírt tulajdonságok lehetőségére szükségese-
 ségesek, millyen a' tágabb hasüreg, hosszabb bélcsa-
 torna. — A' nőnemnél tehát legélénkebb, leghathatósb
 a' képelő — tenyésztő — élet — *Bildungsleben*, — 's
 ehhez képest a' hasonló tulajdonságu állat-fajoknál is,
 nevezetesen a' halaknál, szinte hosszú törzsököt, mely
 majd egészen hasüregből áll — tapasztalunk. Így látjuk
 ezt az emberi magzatban is, mellynek — minél köze-
 lebb van az, eredetéhez; annál inkább felülmulja has-
 ürege, a' mellüregét; pedig, mellynek egyedüli foglalato-
 sossága szinte — tenyészni — képelni! —

A' mi az ideg, és edény-rendszert illeti; általában
 ugy találjuk, hogy idegei — *Nerven* — a' nőnemnek,
 valamint gerincz-velője is az agyhoz — *Gehirn* — képest,
 finomabbak, mintsem a' férfiéi, — kivéve az egy szag-
 ideget — *NiechenNerve* — melly erős 's kevésbé finom
 levén, újra a' gyermek szag-idegére emlékeztet ben-
 nünket. *) — Az üterek, idomzatban a' kisebb szív-
 hez, szinte szűkebbek, kivéve a' nemi életműkhöz —
GeschlechtsOrgane — vivő ágakat. A' vérerek — *Venen* —
 ellenben szembetűnőleg kifejedtebbek, 's tágulhatób-
 bak, melly tulajdonság a' nőnemi életműség legfonto-
 sabb foglalatosságira, a' férfiaké felett — elkerülhetet-
 len. A' szívó edények hasonló alkatuak, mellyeknek
 hatósága kivált a' sebes életműzeti anyagváltással, szo-
 ros egybefüggésben áll. —

Végre, a' mi a' test kül-fölületét nézi; tapasztal-
 ható, hogy a' külbőr a' nőnemnél lágyabb, finomabb,
 alatta több sejtszövet — *Seilgewebe* — 's kövérség rej-
 tőzve; honnét az símább, 's az izmok munkálódásai-
 nak — ezeknek tökéletlenebb kifejlődése miatt — ke-
 vesebb nyomait mutató, épen mint a' gyermekekénél. A'

*) C. G. Carus — *Lehrbuch der Gynäkologie*.

rajt nőtt hajak hosszabbak, puhábbak, kevesebb tájakra szorítva, mintsem a' lérfiaknál. —

A' mondottakból igen is kitetsző, mennyire hajlik a' nőnemi életműség mindenben a' gyermeki felé. A' vékony síma csontok, finom bőr 's alatta sejtszövet és kövérség bősége, tökéletlenebb izmok, vékony hang, hosszabb altest, 's általában a' növényi életnek (vita vegetativa) maga nyilatkoztatása mindeniknél, eléggé szólnak e' mellett; ha még a' nyavalyákat nem említjük is, mellyek több nedvüségből, a' férfi test szárazsága felett — egy formán gyakoriak mindkettőnél. (Bőrkütegek, dugulások, a' nyirk — lymphá — rendetlenségei, mirigy daganatok, folyások — profluvia — 's a' t.) — A' nők valóban kedves gyermeki az életnek, kiknek, erőtlenségek miatt, természeti vonzalomnál fogva kell az erősebbhez ragaszkodniok, — kiket apróságaik tesznek leginkább kellőkké, — 's kik gyermeki játékaikkal derítik a' férfit, gyakran sötét gond közt aggó homlokát! —

b) *Lelki különbségek.*

Ezeket ismét két részre: állatiakra — animale — 's szellemiekre — psychicum — osztom.

a) *Állatiak.*

A' mi itt először is az érzéki eszméletet — *sinnliche Wahrnehmung* — nézi; ez általában finomabb a' nőnemnél, mintsem a' lérfiaknál; mindazáltal izgékony-sága — *Reizbarkeit* — élessége — *Schärfe* — és pontos-sága — *Genauigkeit* — ez eszméletnek, nem egy irányban vannak kifejtve. — A' szem t. i. erős fény, vagy különböző színek eránt a' nőnemnél sokkal érzékenyebb; de viszont, nem olly alkalmas, határozottabb viszonyok 's öszves benyomások közvetlen fölfogására. —

lgy p. o. mellyik szín tetsző, vagy nem tetsző, ez vagy amaz ruhában; hirtelen elítéli az asszony, míg a' férfi ímámmal — gleichgültig — 's határozatlanul forgatja azt darabig ügyetlen kezeibe, 's utóbb is a' rutabbat veszi-meg: ám de vegyünk most egy szép képet szemügyre, mellyben finom árnyékolatok 's mesteri szín-vegyület teszi, de nem csupa tarkaságaival a' bájló egészet; itt már férfi fog határozottabban itélni, az asszony itt is inkább csak egyes apróságokkal bibelődve. — És épen így, érzékenyebb az asszonyi fül valami egyes csattanásra, egyes hangzatokra; de amaz éles és finom különböztetésű hangászi hallás — musikalischer Gehör — mégis ritkábban tapasztalható ja' nőnemnél, mintsem a' férfiaknál. — A' tapintás, szaglás, és ízlésre nézve is hasonló gerjedékenységet — Erregbarkeit — 's könnyen eshető túlizgatást — Überreizung — tapasztalunk. Általában, a' gyógyszerek hatásaiból, külső légmérséklet, vagy időváltozás befolyásaiból, az állati mágnesnek nagyobb mértékben elfogadásából, az ideg-rendszernek könnyen magasztalhatóságára nagyobb hajlandóságból, olly természetesen következik a' nőnemnél, nagyobb fogékonysága — Receptivität — az érző életműveknek; hogy ennek itt további mutogatása szükségtelen. —

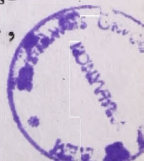
A' mozgásra nézve állítani lehet, hogy a' nőnem általában mozgékonyabb, azaz mozgásait szebb ügyességgel, több könnyűséggel teszi, mint a' vaskosabb férfi, — 's innét több könnyű 's szép tánczosné is, mint tánczos, De tökéletlenebb kifejlése miatt az izom-rendszernek, gyengébb e' mozgékonyság, mellynek élénksége is csak felmagasztalt érzékiségéből jó-e' Nemnek, — mihez képest elég fűrge de — muló, mint minden egyébbe tette. Menésben is úgy látszik gyorsabb, és sebesebben lép a' nőnem, de jobban halad a' lassubb férfi. — Ide tartoznak még lehelés, hang, és beszéd, mint a' mozgásnak módosításai, 's ezekre is a' főlebb általánosan

mondottak — illeszthetők. Sebesebb, de gyengébb 's hamarabb kimeríthető a' légvétel, 's innét a' hamar fáradás, tán a' könnyű ájuldozások is — a' nőnemnél. A' hang, gyengébb 's magasabb (gyermekibb) de kelle-mesebb, bájolóbb is, mintsem a' férfiaké, — a' beszéd, mennyire ez, az izgékony nyelvet illeti, elég gyors és — bő!

β) *Szellemiek.*

Vizsgálat alá jó itt egy szóval a' magasabb ideg-lét — Nervenleben —, mellyen ismét a' nőnemi ked-változás — Gemüthsstimmung — véralkat — Temperament — és szenvedélyek — Leidenschaften — nyugosznak, mint alapjokon, — 's e' szellemi tulajdonok-nak, szinte tükörül szolgálhatnak a' külsők vagy testiek, 's állatiak. — Különösen pedig megkülönböztethetők e' szellemi életben: a' nőnemi ked vagy kedvély — Gemüth —, a' szellem — Geist — szorosabb értelem-ben, — 's akarat, — mellyek közül, mellyik, milly pontján áll a' kifejedtségnak; már a' mondottakból is kihuzható. —

1.) Az a' szellemi erő, melly a' férfi kebleket feszíti, a' nőnemben, hol szorosabb egymiség (Individua-litát) 's önáltság — Selbstständigkeit — kevésbé uralkod-nak; nem található. Komolyabb észképi — speculativ — tudományokon unatkozik a' fölüllegesebb asszonyi el-me, 's az ítélet élességén, 's mélységén a' gondolatok-nak — könnyedén átlebbenik a' nőnemi lélek. Ellenben finomabb mégis általános szelleme a' nőnemnek, gyorsabb a' fölfogásban — Auffassung —, hajlandóbb átlátására, 's értésére az emberi élet közelébbi apróbb, egyes viszonyainak. Általában — bizonyos érzéki éles-ség — Charfseinn — ügyesség a' cselekben — Gift —,

valamint hirtelen átszökés egy gondolatból a' másikba — természeti tulajdonai e' nemnek.

2.) A' mi a' nőnemi kedvélyt illeti ellenben, erre nézve ismét: nagyobb gerjedékenysége, finomabb lágyága, 's vidorabb, de változékonyabb élénksége az érzelmeknek, — valamint csapongóbb képzelmek bélyegzik férfiak felett — az asszonyt. De épen e' rendentúli mozgékonyság nem enged mélységet az érzelmeknek, 's teremtmő erőt a' képzeletnek, melly magasabb műveiben a' költészségnek 's szép mesterségeknél — csodáztatná magát! — Az ezeken alapuló nemi viszonyok, közelebből határozzák-meg az asszonyi karaktert, 's itt fő figyelmet érdemel a' nőnemnek, már gyermeki játékaiban mutatkozó férj- és gyermek - szeretete. Erre ügyelve jegyzést érdemel; hogy az asszony csak gyengeségből szeret, — míg a' szabadabb 's merészebb tökéletű férfiú, lelkének teljes erejéből függ az imádott tárgyon. Az asszony oltalmát keres szerelmében az erősebbnél; a' férfi hű barátját, ki nehéz gondokban tikkadt lelkét, nyájas ápolásával éleszgesse. — 'S így egy valódi férfi komoly szerelme mindig valami magasabb, valami fölségesebb az asszonyé fölött; ez nyeri ellenben a' győzelmi pálmát amattól a' gyermek-szeretettben, mellynek a' férj-szeretet mintegy előkészülete lehet csak. Gyermekai közt van csak egészen világában egy hű nő, — itt már csupa gyengédség, csupa szeretet; 's míg a' férjet, terhes foglalatossági 's a' szíves gond övéiről — távol tartja szerelmes fészektől: addig a' nő, mint nagy szorgalmu méhkas szelid királynéja — ügyel a' kedves növedékre, — 's hány éjeken-át űz álmat szemeiről az anyai aggodalom, hány rövid pillantat lehet csak az övé; míg békén nyugossza a' férfi napi terheinek nyugalmát, míg dologtól mentten ön gyönyörére élheti lelkének kedveit!? — 'S e' gyengéd, e' híven ápoló anyai szeretet,

's e' szerény otthoniség — Händelheit — olly fölséges, olly tiszta fénnel ragyogó koronája a' szellemibb nőnemnek; hogy arra egy kis gyengeség, 's csapongó képzelem-vegyületből származó kíváncsiság — Neugier — hiuság — Eitelkeit — tetsz- és csin-vágy — Hang zum Gefallen und Puhlsucht — a' jobbakkal, homályt semmi esetre nem vethet. 'S nem vethet ezt még az itt-ott leghevesebben kitörő gyűlölség és boszú is, mellyek leginkább akadályain, vagy csalódásain a' férj 's gyermek-szeretetnek — olly zajjal, olly vésszel zudulnak néha asszonyi keblekre! Orvosolni iparkodik ezt a' jobb érzet, ott, hol lehet; 's a' hol nem: szánja legalább, ha az erőn-túli ostromnak, áldozatjává kell a' gyengébb műnek lennie! —

3.) Végre az akarat ereje, körülbelöl egy tulajdonságu asszonyi lélekben, a' testi mozgás erejével. — Általában gyengébb, 's változékonyabb a' nőnemi tökélet — Entschluß — 's innét ritkább — hacsak zajos indulatoktól tulságokra nem ragadtatik a' lélek — a' bátor elszántság, — ritkább az önjelenlét példája e' Nemnél. Bár tagadni nem lehet, hogy kisebb dolgoknál, mellyeknek viselésére 's legyőzésére, nem annyira bátorság és erő, mint türelem kívántatik; ismét felülhaladja a' férfiakat. 'S ezen alapul, mi itt mellékesen legyen említve — azon fölséges tulajdon — gyermekeket, betegeket, és nyomorultakat ápolni, melly szinte kirekesztőleges, és új palma-ággal diszesítendő foglalatossága a' nőnemnek!

Toldalékul itt ismét megjegyeztetni kívánom; hogy az előszámláltakban megint csak ideálja vala rajzolva egy tökéletes nőnek, — 's hogy száz meg száz eltérések tapasztalhatók ettől világi életben, kivált fonák nevelések mellett, — mellyek célirányos bánással elmellőzhetők, 's a' nőnem, okos kezekben, fölvihetendő a' tökéletességnek azon polczára, hol minden

gyengeségei mellett is ragyognia, valóban — írgy-lendő! 'S ezért kíván épen kettős szorgalmat egy leány-gyermek nevelése; mert ennek lelke át-hat a' mara-dékra, 's mert illy dicső lehet az, ki a' mindennapi-ság szabálytalan szabályain, (regulátlan reguláin) a' középszerűséget sem haladva-meg, olly kevés, olly semmi érdekekkel nem hathat egy valódi, egy finomabb érzelmekkel feszülő férfi kebelre! — „Valósággal — így ír R á c z, az az ön lelki erejében olly részvétlen, olly emléktelen elveszett nagy tudós — valósággal, olly nagy dolog az emberi társaságok boldogságokra nézve az asszonyi Nem állapotjára különösen ügyelni, hogy annak romlottságában legyen fundamentoma, a' vén vi-lág romlottságának, Europa, Asia, és Afrika nyomo-rúságának, sőt itt legyen eredetök azon fekete fellegek-nek is, mellyek sok száz esztendőktől fogva a' népek fejeikre lemenydörögnek. Minden nemzet elveszíti jó állapotját és függetlenségét, mihelyt a' Szépnem csak a' szerencse aranyja, csak a' hatalom fényje előtt esik csudálkozva térdre. Ha a' Szépnemnek erkölcsi nevel-tetése elhibáztatik, ő vele együtt a' férfi Nem is az emberiség méltóságából kiesvén nagyon megalacsonyí-tatik, és midőn az asszonyi kelleme a' többet ígérők-re szállnak, az ő ál-uralkodások, bizonyosságuk lesz gya-lázatjoknak; sőt majd le is süljed ez a' kedves Nem, az igazi férfiak előtt való tiszteletben, és e' képen ő vele együtt a' legnemesebb klenódiumok, mellyeket ne-künk a' természet ajándékoza, a' becsület és szabadság, egy utálatos despotismustól fognak elnyelettetni!“ *) Virey **) is így panaszolkodik — „Um die Männer zu verderben, musste man damit anfangen, die Weiber

*) R á c z I s t v á n. A' Szépnem. A' Szépnem lelki különöségei-ről. 121—123. l.

**) Virey und Fournier — Das Weib. Leipzig. 1821.

zu verführen, und durch den Luxus und die Gunst der Höfe zu verderben.“ Pedig „Was ist das Weib?“ ezt kérdi ugyan ő bevezetésében, 's így felel — „Es ist der eigentliche Stamm unseres Geschlechts, so wie jedes weibliche Thier, und jede weibliche Pflanze das Mittelpunkt, das Hauptwesen ihrer Gattungen sind. — — Die Mutter ist, als die fruchtbare und heilige Quelle des Lebens, das edelste Geschöpf der Natur. — Sie ist Ewa, oder das belebende Wesen, das uns in seinem Schoosze erwärmt, an seinen Brüsten saugt, mit seinen Armen liebevoll umfaszt, und unsere Kindheit am Busen seiner unerschöpflichen Zärtlichkeit beschützt. Weib! Mutter! Krone der Schöpfung! Welche unsterbliche Huldigung gebührt dir nicht im Kreise des Welt-all!“

N E V E L É S.

Ez kétféle: testi és lelki; a' mint, a' nevédekben, vagy a' test lehető erejét és tökéletességét iparkodván kifejteni — abból egy lehetségig egészséges és szép emberi állatot, — vagy szellemi viszonyaira ügyelve, és erkölcsi oldalát művelve annak, abból egy lehető tökélyű lelkes lényt kívánunk formálni.

E L S Ő R É S Z.

Testi nevelés.

Sötét, és nehéz pályát mére-ki a' sors általában, férfiak fölött, a' nőnemnek; tán hogy küzdés tegye fényessé a' győzedelmet; 's dicsőbben tűnjék-föl akadályok közt, a' nőnemi erény! 'S hányszor kezdődik ez mingyárt első pillantatával az új létnek, kezdetén mingyárt az édes világba jutásnak. — Gyakran önszerető a'

büszke férfl, 's mintha csak egyedül sovárogná a' világon uralkodásra, fiút kíván, a' kölcsönös szerelmi reményeken dicsőülő szelid nőtől, — 's fiút kíván a' nemzetség, hogy ki ne haljon a' viruló növedéki ág; mert a' leány zérusa az élet számjainak, magában nem számlál, bár párosítva növeszti a' vele összekötött számot, — 's ritka az eset, hol több fiú után már, egy két lány fohász reppenne ég felé leány magzatért, — 's ez is, többnyire csak néma kebléből a' leánytalan nőnek! 'S illy esetben, mindég fájdalmat szül, ha ritkán igazságot is — a' csalódás. Kedvetlenül fordul-el a' férj, az új leány szülöttől, komor toll ír kelletlen tudósítást erről szélt, — 's a' nemzetség sopánkodik az ég büntetésén. Mi marad hát meg a' szegény kis polgárkának? az anyai gyengéd szív, az anyai forró kebel; míg a' várt fiút öröm-mámmal kapja karjára apja, — 's száz gondot fordítva-rá, száz helyről idvezlik kívánt megjelenését. Büszke remények közt lép ez a' pályára, év-tizedeken túl fényes polczon ragyogtatva előre az apa 's nemzetség hizelgő képzetektől; míg a' leány csak a' ti gondotok édes anyák, míg minden remény és figyelem nélkül, szerényen virul erős bikkék árnyaiban a' gyenge virág! Ritka a' szerencsés leány, ki egyedűlségével magára vonhatja a' szülei és nemzetségi köz figyelmet; de még ritkább a' leány, ki-nek gyengébb lelke, hasonló fényes helyzetén ismét tulságokra ne kaphatnék a' szerfölötti kedvezések által. — De ám megboszulja magát itt is a' természet, — 's hányszor látjuk elhalni az egyetlen magzatot élte bimbójában, míg más növedékben, épen felnől a' 10—12 gyermek, — hányszor vész az egyetlen fiú határtalan kedvezés és szeretet özönébe, míg mellette 5—6 leány figyelmetlenül, bájoló virágivá fejlik az életnek! 'S ezek fölött, még ez igen kedvező körülménybüszkitheti a' fi-gyermekeket; hogy neki többnyire elég érdem fér-

fiúsága, 's ha még e' mellett műveltebb, finomabb lélekkel is diszlik, könnyen ideáljává válhatik nemének: míg a' szegény leánynak külső kellemekre is kell ügyelnie, mellyek ajánlhassák, a' nélkülök — bár gyakran igazságtalanul — csekély szellemi szép tulajdonokat; mert — „csak szép testben virúlhat szép lélek“ — olly szerencsétlen, olly veszedelmes előítélet ez a' nőnemre nézve, mellynek kegyetlen despotismusa alatt százszor kétségbe eshetik a' jobb érzet — — de — hi-jában! ez előítélet, és hajthatatlan, és meggyőke-rezett, azért káros az ellene küzdés, 's javalhatóbb jó szerével magunkat vas törvénye alá — módosítani! Nekem különben is principiumom ideál-világról nem szólni, ha földi életről szólok, 's hasznosabbnak gondolom tettelesen — practice — javítgatni, pótol-gatni a' már eláradt rosztat, mint egy egészen új ideál-jórol észképileg szemlélődve — theorizálva — magára hagyni a' régi rosztat, mert így, csakugyan megmarad annak, a' mi; míg amugy részes módosításokkal lassanként legalább tűrhetővé tétetik! Nem jobb-e egy pa-pirosra gondolt új gyermek-zubony helyett, a' divatozó ruhák hibáin javítgatni? Arra azt mondják: „ah! az bolond beszéd, kinevetnék illy maskarángyer-mekeinket —“ 's ez, mivel esmerős a' tárgy, 's nem töröl-ki végkép százados szokásokat — hihető hogy sü-kerrel lelend utánazókat. — Nem célirányosabb-e a' szellemi, erkölcsi, ideál-szépség hangos kürtölése he-lyett — nem ügyelvén a' test kül-formájára; — módo-kat ajánlani, mellyek a' természettől kevésbé ímámmal, kevesebb gonddal alkotott testre, mégis, a' mennyire lehet, egy kis külső báj, 's tetszetőséget ruházzanak? Amazt senki sem fogja hinni, 's megint csak a' régiben vagyunk, — ez utóbbival pedig testi 's lelki érdemét emelhetjük nevendékeinknek. Ezek mellett elejét vesz-szük még ártalmas szokásoknak is, mert az ember sze-

ret módokat gondolni céljára, ha mástól inyére nem kap, — 's nem jobb-e egy kis megfontolás, egy kis tudomány után — mint vaktában cselekedni ezt?!

Ezeket gondolám előre bocsáthatóknak, hogy megmutassam elhagyott állapotját, kényes, és gyakran vizsás helyzetét a' nőnemnek, 's kettős szükségét rá nézve okos nevelésnek: mellyekből már gyanítható, hogy a' testi nevelést két tekintetből veendem szemügyre, a' mennyire t. i. az a' testnek egészségét, — 's másodszor — annak külső szépségét, 's szépíthetését illeti. —

I.

Egészség.

Egészség — ég dicső leánya, te fényes öröksége teremtőjétől az embernek, gazdag, becsülhetetlen ajándéka a' nagy természetnek! nélkülöd életet ún aranyözönben, kincs és drágaság közepette a' biborba öltözött gazdag; 's véled, szívemelő vig dalok közt örül létének 's teszi izzasztó munkáit a' ronggyal fedett — szegény! — 'S kinek van nagyobb szüksége erre, mint a' gyenge nőnemnek, kit méltóságos rendeltetése úgy is egy nyavalyává tesz! *) kire e' nélkül, olly pótolhatatlan kárral hat a' testi deliség 's külső szépség hiánya, 's ki szíve alatt hordozza, ön-vérével táplálja az utó-kort, — 's egyformán az élet leendő virágít, a' világ nagy hőseit, 's a' tudományok szelíd dicső bajnokit?! Ezt hát nevendékében föntartani, főfő kötelessége egy édes anyának; mellyre nézve leginkább figyelmet érdemelnek: táplálás, ruházat, foglalatosság, és álom.

*) Mulier propter uterum tota — morbus. Hippocrates.

a) *Táplálás.*

Megjegyeztetni kívánom a' következőkre nézve, hogy az általános nevelés apróságaiba ereszkedni én itt nem akarok; *) leginkább azon pontokat érintve, melyek különösen csak a' leány gyermekeket illetik, vagy rájuk nézve holmi kivételeket, vagy módosításokat kívánnak. — Miután hát a' leánygyermek anyja tején fel erősödött a' 9—10dik hónap multával, szinte alkalmassá lesz közönséges ételekkel tápláltatni azon általános ügyelettől táplálására; hogy hevítő, fűszeres, sós, kövér 's a' t. ételeket 's szesz italokat, finomabb, izgékonyabb életműsége a' leánynak, még kevésbé tűrhet el kár nélkül, mint az ezekhez előbb utóbb ugy is hozzá szokandó erősebb férfi, — azért elmellőztessenek. Tej, lágymelegen mint fejik, vagy leves, később egy kis gyümölcs, vagy jó vajás kenyér 's ebédig más semmi, — ozsonnára ismét az előbbiekből valami 's egy kis szűk vacsora, legcélrányosabb életrend a' leány gyermekekre nézve. A' tejjre nézve azt jegyzem itt meg, milly haszonnal lehetne azt a' kis leánynak reggeliévé tenni, lágymelegen a' mint fejik, 6—7dik éve után kivált már. Neki ugy mindég föl kellene kelnie fejés előtt, 's így eleve, 's milly sükerrel egészségére 's lelkére nézve — szoknék, a' ki nem kerülhetendő munkás gazdasszonyságra! — Kivételt érdemelnek tej ételnél azon esetek, melyekben, mint a' sápadtságban — Bleichsucht — lenni szokott, az első utak savanyúsága van jelen; mert itt a' tej ezt elősegítené, 's rosz gyomrúságot okozna! — Általában figyelmeztetem pedig itt a' szüléket 1.) az evésnek mindég bizonyos órákhoz

*) Ajánlható e' részben: Die glückliche Mutter etc. v. Dr. Fridr. Richter. Quedlinburg u. Leipzig 1827. és Dr. Flór Ferencz értekezése a' Kisdéd ápolásról. — Pesten 1833.

szabására, mit ha csak lehet semmiféle ürügy meg ne változtasson. Itt mindég eszünkbe jusson, hogy a' jövő maradék első nevelése, ismét az asszonnyá leendő leány gyermek kezébe kerülend, 's ő akkor bizonyosan, mint véle bántak — fog banni nevendékeivel is. De maga a' csupa rend már milly haszonnal valand szokássá a' gyermekben. Hiszen ki tartson a' háznál később rendet, ha az asszony nem? A' férfi, kivált fontosabb foglalatosságaiában nem a' jelen pilantatot nézi, ő véget, ő célzt akar érni, — 's nem áldoztathatik-e erre föl egy két könyv, helyből kivevése, 's ruha darabok szélthagyása? De ott van a' hű gondú asszony, ki e' csekélysegeket szelíd szorgalommal hozza helyre 's fentartja másban is háza rendét, melly nélkül az nem ház, hanem — czigány-tanya! — Végre az egészségre nézve is igen javalható ez evési rend. Ritkábban terheltetik meg így a' gyomor, egyformán tápláltatik a' test, 's rendesen mennek végbe a' ki- és elválasztások, mi legbiztosabb alapja a' leendő testi erőnek 's tartós egészségnek. 2.) Vigyázzanak az anyák, hogy gyermekeiket soha se kínálják renden túl, 's rájuk evést, mit nem kérnek, ne tuszkoljanak. Igen feltehető egy gyermek felől, hogy, nem csak hogy nem; de többet is kér, mint mire szüksége van, — és így mikor nem kér, akkor épen semmi szüksége nincs: de kínálgatással eszébe jutva az evés, azt elfogadja bizonyosan, mert ő még nagyobb részint csak állat, — 's mi káros következtésü lehet az étel, melly így — telt gyomorba erővel tömetik-le. — De erkölcsi tekintetben is, jobban észre veszi így a' gyermek a' szülei kedvezést, mitől mint gonosz lélektől őriztetnie kell, — büszkévé, nagyragyóvá teszi e' fonák hit, hogy neki kérés nélkül azért adnak, mert annak úgy kell lenni, mert avval tartoznak, mert ő — hatalmas! 3.) Általában legyen mondva a' nőnemről, hogy neki mind gyermeki, mind érettebb

korában, csendes szobáiban, többnyire ülő foglalatosságai között, Kevesebb ételre van szüksége, mint az erősebb, 's fárasztóbb munkák közt izzadó férfinak, — szoktassuk hát erre a' nevendéket kis korában. Ne maga vegyen a' kisasszonyka 9—10-dik évéig, az inastól elébe tartott tálból, mi, és mennyi szemének szájának tetszik, — mérje-ki azt gyermekei közt, az azokkal bibelődésben soha ki nem fáradó édes anyja, — 's így túl nem táguland rendén a' gyomor, nem terül-el kellemetlenül a' lomha test, elevenebb, fürgébb leend a' leányka 's mellette — egészséges! Később, midőn tetzésről kezd eszmélni a' leány, észre veszi ezt maga is, — és magától kezd böjtölni és koplalni, mint bűnbánó remete, csak hogy markával átszoríthassa derekát — 's így ismét — túlságokig csapong! A' kelletinél kevesebb táplálékot nyert gyomor illy esetben össze zsugorodik, érzékenysége, izgékonyága nő, egy falat, melly történetből a' szokotton túl megy bele — nehézséget, fájdalmat, görcsöket okoz, egész test elsatnyúl, az arczok megsápadnak, lankadt homály űli a' szemek csillogát, 's a' lélek résztvéve e' mesterkélt test-aszájban, komor, elégedetlen lesz, 's az egész nyereség, egy igen drágán, többnyire egészségen, néha kora-halálon vásárlott — vékony derék! mellyre az ép izlésű férfi, fél erősen tekinteni, hogy el ne törjék! — Láttam leányt, ki ha kertben spárga ágyak mellett sétált, fel szokott fájdalmasan fohászkodni „ah! bár olly vékony lehetnék, hogy azon cserép boriték lyukán átférhetnék!“ — Képtelenség — de igaz! 'S láttam egy másikat, testi remekét különben Nemének, ki csak hogy legvékonyabban fűzhesse magát társnéi között, 's arczát a' neki parasztinak tetsző egészség rózsái helyett, valami nemeesebb, érdekesebb — interessánt — halaványság űlje; reggelenként egy verdung tejet, fele vízzel szokott inni, délben csak egy két kanál leves, egy kis becsi-

nált lé, 's legfőlebb holmi finomabb csemege-édességek csúszhattak-le zsugorodott gyomrába, — 's czélt ért, mert mint árnyék tűnedezik csak e' földön érdekes sáppadt arcczal 's vékony derékkal. — De férfit nem láttam ám, kinek ezek tetszettek volna; mert — sugvaly legyen szépeinknek — bár elhadar egy két magasztaló szót illyekre a' férfiú, deliségből — galanteria — ; mégis ha komolyabb czélból nézi a' leányt, megkívánja ám, hogy legyen legalább mit ölelni rajta! 'S épen ezért kell kis korában okos neveléssel formálni a' gyenge nőnemet; mert mint főlebb már láttuk, szeret túlságokig csapongani, — 's szépíteni magát ártalmas módokkal, midőn pedig helyes, józan fogalma — Begriff — ön szépségéről — nincs! A' természet magán erőszakot nem tűr, 's nem vékony derék és nem sáppadt érdekes arc; hanem ép és egészséges test gyengéd asszonyi érzelmekkel, 's finom hajlékony lélekkel — teszik a' nőnemi valódi szépséget. — 'S ez legyen elég a' leánynevendéknél, evés-ivás körüli figyelemre,

b) *Ruházat.*

Testi táplálás után méltó figyelmet érdemel ruházata a' nőnemnek. Szerencsétlen, 's nem a' mi éghajlatunk mindenik időszakához mértt viselet, a' nőnem közönséges viselete, melly olly sok meghűlhetésekre, 's bizonyos kényes szakaiban az élet-kornak olly veszedelmesen — nyújthat alkalmat. Ezért ajánlható volna hidegebb hónapokban valami könnyű finom szövetű bugyogók hordása. Azonban ez ismét csak kegyes óhajítás marad, jól tudom, — 's azért, kivált ha csak nevendékek viselik (a' mint hogy várasokon kislányok viselik is, inkább csak divatból tán, mint okosabb czélból) elvetve később korban, mivel az így elkényeztetett életműséget még fogékonyabbá teszik ártalmas hatások-

ra — ezért mondom viselésöket nem is igen sürgetem, helyettük szorgos óvakodást ajánlva hideggel a' nevendek nőnemnek, 's otthon tartózkodást, vagy kocsin járást keményebb téli napokban. Figyelmet érdemel itt leánygyermekекnél a' fej-ápolás is. Ez különféle fejkötőkkel történik, mellyek kivált hűvösebb időszakokban béleltek is. Mennyire ártalmas legyen pedig a' fejnek szerfölötti bepatyókálása, megmutatja ez egyszerű tapasztalás; hogy mindég több fej-fájóst lelhetni a' nőnem, mint a' férfiak között. 'S miért? mert a' férfi többnyire most már nyírt hajjal jár, könnyű sipkában, 's azokat is szobában többnyire leteszi; míg a' leány éjjel nappal fejkötőjében ül 's fekszik, pedig — hosszú hajjal. — Nem azt akarom én evvel értetni, hogy a' leánykáknak is vágjuk-le hajukat, fő díszét e' Nemnek; hanem hogy a' fejfödés náluk a' hosszú haj miatt még kevesebbé szükséges — mint férfiaknál. Járjon hát a' leány szabad fővel és hajjal, legfőlebb nagy meleggel nap alatt téve könnyű kalapot, vagy nagy hideggel úton kötve-be vékony kendővel a' fejét. —

Másik igen fontos tárgy e' czikkely alatt a' füzött vállak. Sok fő, sokképen gondolkodik ezekről; de általánfogva mégis, szóban és írásban, száműzésre vannak ezek ítélve a' nőnem ruhatárából, — 's avvagy megcsökkent-e mégis, tudós értekezésekre, a' vállszabók keresete, 's kevesebb sudár derekakat látunk-e, halesont sőt vas pánczélokba szorítva?! Én — főlebb kijelentett principiumomnál fogva itt sem idealizálok, sőt őszintén 's tartózkodás nélkül megvallom, sokkal több tetszetőt látok egy csínosan öltözött városi leányka füzött termetén, mint egy természeti alakjában szelvényében hosszában szabadon terülő derékon; de ennek is van módja, 's a' következő sorokban elmondom véleményemet e' tárgy felől. —

Kikerülván pólyák közül a' leány gyermek, egy öltözetet kap a' fiúkéval, az az, könnyű kis szoknyácskát, mely 3—4-dik évben már abban különbözzék az előbbitől, hogy derekán 3—4 újjnyi széles övecske legyen bele varva, hátul ugyan annyi kapcsocskákkal vagy gombokkal öszvekapcsoltatandó. Ez mintegy előkészületül szolgál a' későbbi váll-hordásra, a' test lágy részeit ápolja, 's azt egészen szétterülni nem hagyja, de erőszakos nyomást, kivált a' mell-üregre nem tesz, 's ferdülésekre, 's kinövésekre okot nem ad, — azonban idővel a' delibb termet ezen alapul. Ezt hordhatja a' kislány 10—12-dik évéig, 's ekkor ölthet már egy kis alsó mellényt — Leibel —, elől, de csak igen tágan, soha sem erőszakosan öszvefűzve. A' korábban viselt kapcsos övecske elkészíté már erre a' testet, illő nyúlanksága kezd már ilyenkor kifejlődni a' termetnek 's az említett mellény ennek ápolására, 's természeti kifejtésére szolgál csak. Oktalanság, sőt kegyetlenség volna a' szorosabb fűző vállakkal ekkor már a' gyenge derekat össze szorongatni, mellyek még most szűk lehelést, későbbi vérköpést, fuladozást, a' has-életműk dugulását, gyomorgörcsöket — olly gyakori 's kinos baját a' nőnemnek, és sérveket is okozhatnának. Elhallgatom itt a' számtalan hát-görbüléseket, 's kinövéseket, mellyek többnyire a' kora és szoros fűzekedésnek szomorú következtései, és sírba viszik sok szép képű művelt lelkű leánykák arany reményekkel bimbózó szerencsáját, az érettebb eszmélet gyakori bús könyjein is meg nem térithetendőt. — Balgatagság lenne azonban más részről a' nevendék leány-testnek egészen szabad, laza nevelése is. Így ugyan is hamar elterül korlát nélkül a' gyermeki test, 's a' serdülő korban idomtalan termet figyelmissé teszi a' leányt, más kedvesebb nyúlánk derekakra, fölébresztve lelkében a' tetszeni vágyást, ezt az előbb utóbb kikelendő magvát az asszonyi

természetnek. 'S mit teendő most? Ismét túlságra ragdatatik, 's erős csont, és vas pánczélokba szorítja a' szokatlan testet, — 's szakadjon bár kapocs és zsinór; szorosabb határok közé kell a' terült hátnak szorulnia, — pedig illy egyszerre, illy erőszakkal milly káros következtetésekkel?! Termetet formálni már késő, 's bár összesajtoltatik is egy két pillanatra az, az akarat tírán pálczája alatt; tetsző, nyulánk termet belőle soha se váland. Asztalnál az illyen nem ehetik, 's ebéd után kivetkőzvéen, éhében elrontja gyomrát — agyon eszi magát, — szín- és egyházakban ájzuldozik, melegben fülád, táncz közben elhal, — 's a' törzsök mégis — terült marad! — Azért okos bánással kell formálni testet, 's kémélve készíteni a' nevendéket, az úgy is el nem kerülendő váll-hordásra, mint főlebb már láttuk, — 's ez csak a' serdülő korban 14—16-dik évben kezdőd-jék. Ekkor is egyedül csak a' bécsi Reithofer, és Purtscher *) uraktól készült — u. n. Gesundheits-Mieder — fűző vállak ajánlhatók, mellyek legezélirányosabb szabásuak, és a' testhez fekvésük mellett, engedők, — melly fő tulajdon bizonyos; rugékonny (elasztisch) szalagok és szegélyek által eszközöltetik, — 's ez által a' lehelés, 's különféle testmozgások is lehetőkké 's szabadokká tétetnek. Általános megjegyzést érdemel pedig vállhordásnál; hogy elkezdett, 's megszokott viselésök folyvást tartson, nem egyszer fölvéve, máskor eldobva; mert a' legroszabbat is szükséggé teszi utóbb a' szokás, 's elhagyása csak káros következtetésekkel történhetik. Így van a' vállakkal is, mellyeknek rögtön elhagyása nyavalyát, legalább kellemetlen érzéseket szülhet a' hozzájuk szokott testben. **) Ezen figyelmeztetés

*) Laknak Bécsben urak utcáján 253. sz. Pesten vásárákon árulnak — új piacon — asszonyok utcáján.

**) Dr. Leopold Fleckles. Die herrschenden Krankh. des schönen Geschlechts. Wien. 1832. 107—108. l.

azonban úgy hiszem fölösleges leend Szépeinknél, kik ha máshoz nem is, de fölvelt vállukhoz bizonyosan hívek fognak maradni! — Továbbá, gazdag asztalhoz, tömött sokaság közé 's tánczra, legtágabban fűzessenek a' vállak, bár e' szabállyal mindég ellenkezőt tapasztalhatni. Nézzünk csak el egy gazdag asztalnál ülő Szépet, milly feszesen ül ő ott, hova a' legnagyobb kényelem kívántatik, — mint alig várja az ebéd végét — 's ha öreg úr ül kivált mellette (mert fiatal mellett csak nem szorul erre) — milly kinok közt veszi - föl leejtett kendőjét, — 's a' mi még legtöbb, mint koplal szegény, — mert ha eszik, ájuldozásokkal kell küszködnie. Szín-, és egyházakban hányszor ájul-el, kivált egy kis meleggel a' szorosan fűzött Szép, de táncz közben leginkább mint hal-el gyakran 's csügg az ápoló férfi karján le-tört fehér liliomként a' leány, 'azért mert szorosan volt fűzve, — 's a' heves mozgásban 's hőségben fölzúdult vérnek szabad út nem engedtetik, — és miért mind ez? hogy a' férfi előtt tetszőbb, 's vastagabb társnéi mellett irigylendőbb szerepben jelenhessék-meg! De mint bünteti itt újra meg a' természet e' szerfölötti erőszakoskodást — jól meghallgassátok Szépeim, hogy aztán attól őrizkedjete — nem a' legközelebbi férfinak esik-e gyakran az a' szerencséje, rögtönös segedelem szükségében, ölbe kapva vinni szabadra a' szerencsétlent, vagy feloldhatni a' szoros váll-zsinórt, hogy életet mentsen-meg?! — Ezt csak szorosabb óvakodás, de tágabb fűződés végett hozám-fel, — kivált táncz közben. Hiszen a' mozgás sokkal könnyebb így, következőleg a' táncz is, — és ti Szépeim, tudom én mint szerettek könnyű és jó tánczosnéknak tartatni. —

Kárhozatos még a' nőnem ruháinak, felül a' mel-len és háton által — a' világnak hangot adó párisi szabóknak új divatu szellemében — mély kivágásuk; mert meghúlésekre ad alkalmat, kivált pedig hátul a' gerincz

velő mentében, mellynek bő kigőzölgését egy kis szel-
lőcske csupa játékból néha halálos következással ütheti
vissza. 'S ez annyival veszedelmesebb lesz, ha meggon-
doljuk a' gerincz velő fontos befolyását kivált az állati
életre, 's a' helyet, melly annyi ideg-telepnek közép-
pontja, — 's hol a' tüdők is mint alapon nyugosznak.
'S innét igen bölcsen int Dr. Fleckles, jegyzésben már
érintett könyvében, mint érdemeljen fiatal leánykáknál
a' legcsekélyebb hurut is szoros figyelmet, mellynek
imámos elmellőzése gyakran a' legrettenetesebb tüdő-
kórokat hozza-elő, — 's oka ennek — hogy a' nőnem-
nél a' meghülés olly gyakran 's olly kényes helyen tör-
ténhetik. — Azért is vigyázzanak az anyák, hogy leá-
nyaik legalább az esti hivesebb ég alatt, vagy tánczi
fölmelegülés után szabadon, födetlen nyakkal, illy ru-
hákban ne őgyelegjenek. —

Említeni lehet még itt, bár ruhák közé csak ugy
homeopathai adagban lehet számlálni — a' kalapokon hor-
datni szokott különféle színű arcz - fátyolt —
Voil —. Ez még napkeleti szokásból jöhetett, hol a'
nőnem kevésbé akar, vagy tán — engedtetik neki, láttat-
ni, mint nálunk. — Itt mentő eszközül használtatik,
védeni a' gyenge arczokat szél és por ellen, vagy néha
tán csak egy kis formát adni avult kalapoknak, —
„azonban ezen fényűzés bitangolja a' szemek lát-tehet-
ségét. — A' szüntelen lobogó fátyol kétes homályba
veti a' kül-tárgyakat, csalánk fényt ereszt a' szemre és
midőn egy vagy más portéka utközben előfordul, melly
a' főt vagy szívet vonza, a' szemek mód nélkül erőlt-
tetnek annak kifürkészésére, vagy hirtelen fölfedeztet-
vén a' titkos bájok, a' szemek, a' világosság sebes
változással gyötörtetnek. Ez is egy oka azon szomo-
ru tapasztalásnak, hogy olly sokan már 17 vagy 18-dik
életévben szemeik gyöngesége miatt alkalmatlanokká

lesznek a' finomabb női munkák gyakorlására. “ *) Ha zöld e' fátyol, úgy utra por ellen tűrhető, különben haszontalan 's egyéb színek, kivált a' fehér — szemrontók!

Végre megjegyzést érdemel még a' ruházatra nézve, hogy a' nőnem általában hívesen neveltessék, mert hideg ellen úgy is kevésbé van oltalmazva mint a' férfi, erősítsék hát még kis korban hozzá, hogy a' sokszor ki nem kerülhető levegő változásokat kár nélkül tűrhesse. A' nőnem úgy is igen gerjedékeny, kis meleg is hamar fölhevíti, belső hőséget 's vérzúdulást okozva, 's ilyenkor mindég könnyebb 's veszedelmesebb a' meghűlés! A' hajról, kezek 's lábokról, más czikkelyben fogunk szólani.

c) Foglalatosság.

Mozgás, lelke és jele az életnek, hol ez nincs; halál uralkodik ott, legyen az szellemi bár, vagy testi. Ha gyakran eláll az ész; restül a' gondolat, 's lassadán, alig pislogva csak, kialszik a' szellemi erő, 's halál rabja lesz a' lélek, az általa különben soha meg nem hódítandó. Ha tespesztő tunyaságban henyl a' test, gyengül az életerő, lomha hús-masszává válik a' ürge test — nyavalyák és enyészet martaléka! Mozgást kíván a' természeti külvilág is. Vad orkánok zavarják-fel a' nagy tenger nyugalma, dühöngő vész rázza-meg a' vaskos bikkeket, lágy zefirek lengetik a' kert virágait, hogy életre ébredjen mindenütt a' szunyadó csend. Még az állatoknak is kész veszedelem és nyavalya a' mozgást akadályozó korlát. Vidám csevegéssel rakja fészket a' fecske, hű szorgalommal gyűjti mézét a' munkás méh; pedig az tudja, hogy el kell ked-

*) Dr. Vajnócz — Szemápolás. Pesten 1832. 33—54. l.

ves szállását hagynia, — és ez, hogy idegen tár számára tölti köpűit. 'S az ember, ez a' földre égből szállt szellemi lény henyéljen-e, 's tompítsa lomha restség erejét akkor; midőn ésszel ön hasznára 's gyönyörére fordíthatja munkásságát?! — Foglalatosság kell lelki és testi táplálatára az embernek, de rendeltetéséhez képest különböző mindenik Nem számára. Erősebb és tartósabb akár testi, akár szellemi munka vár életében az izmosabb férfira, — apróbb és kellemesebb a' gyengébb nőnemre, mit a' következőkben veendünk vizsgálat alá. Eloszthatjuk foglalatosságát különösen a' nevendék nőnemnek mulató és hasznos foglalatosságra, — az elsőhez gyermeki játékokat, tánczot, muzsikát, 's rajzolást, — az utóbbihoz az asszonyi kézműveket, főzést, és kertészséget számítva. De lássuk hát ezeket egyenként.

α) Mulató foglalatosságok.

1. Játék.

Játék — a' boldog gyermekkor varázs-édene, melyen erősül a' test, vidul, elevenül a' lélek, — 's hová olly mennyei bájjal ragad vissza későbbi évek multával is, hű barátnének — az emlékezet! Általánosan tapasztalható e' részben, mint válik külön a' két Nem egymástól nevendék korában, 's mig a' zajosabb lelkű fiú bérceket mász, vagy nádlován kis csoportja előtt hatalmas generáli hangon sereget igazgat 's vezérel tűzbe, magasabbra nőtt maszlag 's kórok közé: addig a' szelidebb leányka szerény otthonisága csendes körében, mintegy eleve szoktatja magát jövő rendeltetéséhez, fabábákat ápol kisded karjain, ruhákat készítve annak tarka rongyokból, — vagy főz, fatálakból konyhát építve magának, 's élénken osztva-ki szolgálóinak

gazdasszonyi parancsait. Im — a' természet maga mutat hát itt utat a' nevelőnek, míg merészebb tökéletekre edzi zajos játékein a' tüzes fiút, — 's szelid házi asszonnyá formálja apró bibelődésein a' gyengéd leánykát. Veszedelemes lenne azért a' kettőt összezavarni, 's bércre küldeni pajkos fiúkkal a' félénk lánykát, — vagy csendes konyha játékra szorítani fellengő vágyaiból a' merészebb fiút. — Olyan játékokban is, melyek vegyesen üzethetnének fiúktól és leányoktól, mint holmi szabadabb test-gyakorlások, futkározások, hatos futó, szembekötősdí 's t. i. jónak látom egymástól elkülönözni a' két Nemet, mely, illy esetekben gyakran szerénytelenebb szabadságokat is enged magának egymás fölött. — Egyebeket elhallgatva, csak holmi lakodalmi ünnepléseket említek, melyeknek ülésére olly igen hajlandó játékból, a' két Nemmel vegyes gyermeki társaság, 's mi befolyással a' gyermeki gerjedékeny lélekre? ennek elhatározását józan ítéletű műveltebb anyákra bízom. — Semmi köze, ugy hiszem, egy Nemnek a' másikhoz, míg érettebb korban egymást méltánylani illően nem tudja, 's valódibb érdemeket nem sejtethet egyik a' másikban, melyek kölcsönös tetszést nyerjenek. — A' szilaj pajkos fiú mindég csak félválról nézi, sőt gúnyolja ön ereje büszke érzetében a' gyengébb leányt, 's vegyes társalkodás, azt veszekedésre, durvaságra, — emezt — nyelvességre szoktatja. Természet műve az, hogy bizonyos nemi gyűlölet tartson korlátot a' két Nem között nevendék korban, szent hát ez idegenkedő ösztön itt, hol meghittebb egyesség nem is volna kívánatos. — Felvigyázók alatt, egyiknek a' másik játékait kis időre részvétlenül megnézni, — igen — ez lehet; mert ilyenkor egy kis ösztönül szolgáland a' vendég figyelem — ügyességet tüntetni ki; de ez ritkábban, csak felvigyázók alatt, 's mint mondtam — beleszólás nélkül történjék. Holmi

különösebb észrevételeket közönségesebb játék-eszközökről, azoknak formájáról, festéséről 's a' t. melyek gyenge korban egyformán használtatnak, — olvasni a' már említett kisdéd ápolásában.

2) Táncz.

Évek multával lassanként rendesebb, — 's ha mulató is, de bizonyos szabályokhoz mért foglalatosságot kell a' nevendék leányka elébe adni, — 's ilyen többek közt a' táncz, melyet némelyek kárhoztatnak, mivel sok leánykát élte tavaszán ugymond — sírba visz, — mintha a' napot is kárhoztatnunk 's kerülnünk kellene, mivel néha égetőbb hevével itt - ott egy két védtelen virágot lefonyaszt! Vannak ellenben pártfogói is, kik dicsérettel halmozván, nevelésben elkerülhetetlenné teszik, 's nevendékeiket tudő sorvadásig ugráltatják, mintha a' kenyérből azért hogy jó, agyon kellene magunkat enni! Én közép úton akarva maradni, csak — helyben hagyom a' tánczot, következő okok 's föl-tételek alatt. — Gyermekeiből 's kivált leányaiból, úgy tartom, egyik műveltebb szüle sem akar csak egy idomtalan mozgó hústetemet formálni, — könnyűség és grácia kísérje kivált a' nőnem minden mozdulatát, — tündér léptekkel mintegy tűnedezzék csak előttünk a' szép, mert a' szépség ideálja is csak úgy leng képzeletben, széles és mély nyomát nem hagyva földön. 'S a' táncz az, melly a' testnek e' külső díszét neveli, melly határozott állást ad a' természetnek, rendet és lepkei könnyűséget a' mozdulatnak, 's melly nemzeti bélyeget nyomva a' tánczolóra kellemes muzsika mellett kedvet derít, eszméletet magasít 's finomítja a' lelket. — De figyelni kell e' részben 1.) hogy tanulása már gyengébb korban, midőn még könnyű a' test, hajlékonyabbak a' tagok 7—8-dik életévben elkezdődhetik. 2.) Inkább nyá-

ron, mint télen tanítassék, mert akkor alkalmatlanabb hár a' meleg; de nincs annyira veszedelmes meghűléseknek kitéve a' felhevült életműség. 3.) Portalan teremben 's ne huzamosan tanítassék, valamint nem holmi lábficzamító balett-ugrások, — inkább közéletben is használható kevésbé fárasztó, könnyű táncz-nemek gyakoroltassanak, 4.) Evésre ivásra szoros felügyelet legyen, hogy terhelt gyomorral ne kezdődjék, 's hideg italon ne végződjen a' táncz. 5.) Táncz után tüstént nyugalomra ülni nem tanácsos, — inkább lassu sétálással történjen a' pihenés, 's ha lehet nem a' táncz-teremben, hanem egy másik portalan szobában, melyet tökéletes kihülés előtt elhagyni szabad ne legyen.

3.) Muzsika.

Szív-emelő foglalatossága ez a' léleknek, egy kis testi ügyességgel párosítva, — izlést finomít, kellemetes időtöltést szerezve a' játszóknak, és másoknak is. Azért, kivált a' finomabb nőnemnek nélküle el-lenni — ki nem pótolható hijány. — Testikép' árthat mégis, ha huzamosabb gyakorlása tovább ülve tartja a' különben is keveset mozgó nevendéket, 's szellemikép' — ha mélyebben merülve a' hangászat titkaiba, vagy rokonszenvvél — synpathia — csüggve komolyabb, sőt panaszló hanglejtéseken az érzelő szív: búfátyolba burkolja ez a' nevendék lelkét, 's képzelmi regényes pályán vezeti álmok országába, a' helyett, hogy a' valóság kertjében vidor színekkel díszlenék. — Pedig a' holdvilágon sopánkodó szép, hamar szenvedhetetlen lesz ifjak és férj előtt, — 's erre román olvasás és muzsika, gazdag alkalmat nyújtanak, e' különbséggel: hogy a' gyengébb korban kevesebb érdekű muzsika, andalgó panaszaival inkább később; 's a' románok, túlságokon 's ideálvilágban lengő hőseikkel, jobban a'

serdülő években — hatnak olly erővel a' lélekre. — Az ifjuság viharjain átesett 's megállapodott eszmélet egykedvüleg olvas már, de tűzzel muzsikál, mi édes emlékekre ragadja képzelmeit; 's a' nevendék leány csak imámmal játsza eleinte tanulásból klavirját; de élénk vágygal csügg regényes rajzolatán szerelmi viszonyoknak mingyárt a' serdülés kezdetén, melyek új, kedves érzelmekkel lepik eszméletét. Erről alább majd bővebben. — Hogy tehát a' muzsika gyönyörrel, és haszonnal, 's ne testi és szellemi károkka! gyakoroltassék; ügyelni kell a' tanuló órákra, melyek ne huzamosan ülő foglalatosságok után kezdődjenek, ne is reggel, mingyárt felkelés, és ne délben mingyárt asztal után, — valamint ne gyertyánál is este, mi a' kották erős nézésével hamar szemet rontana: hanem egy kis mozgó játék után, délelőtt, 's legfőlebb csak egy óráig. Ügyelni kell arra is, hogy nagyobb előmenetel után is, kiválasztott, kivált szomorú darabjai — melyeken óra számra, magányában édesen elandalgana — a' játszónek ne legyenek; hanem öszvevissza 's más kívánatainak is eleget téve, játszék napjában többször, de rövidebb ideig. A' muzsikának bizonyos és különös hatása van emberi lelkekre. Így a' szomorú magyar nóták bús andalgásba sűlyeszti a' lelket, 's érzést csalnak hideg szívekből is elő, — a' lengyel büszkén játszatja magát, édes emléket gyujtva jobb multnak a' kebelben, — a' német kerengők becsét, mint kalendáriomét, csak a' jelen év határozza, azért jönnek és mulnak, egy kis könnyelműséggel bélyegezve untalan játszóikat, — a' vig r o n d ó k, vidám élet kedvet, a' bús a d a g i ó k, sötét gondokat idéznek elő a' lélek mélyjéről, — és a' nagyobb kiterjedésű d a l h a n g á s z a t o k — operák — ügyesebb játszást 's mélyebb figyelmet kívánva kevesebb érzéssel, könnyen zavartt felhőkkel lepik a' sokféle ideákra oszlott lelket, 's inkább ujjak gyakorlottsá-

gát, mint mélyebb szellemi műveltséget árulnak el. — 'S ezekből látható, hogy okos vegyülete csak, többfélének, vihet célhoz. — A' mi az eszközöket illeti, tudva van, hogy leginkább csak Forte-piánó és Guitárre teszik a' nőnemtől használható hangszereket, az ó világban divatozó hárfák, jelenkorunkban már divatlannokká válván. A' hegedü játszást, bár legyen itt-ott egy két hegedűsné; a' nőnemnek testalkatja már, mint a', teltebb mell, vastagabb kar és rövidebb puhább ujjak — alkalmatlanná teszik, — a' fuvóeszközöket pedig az általában gyengébb 's kisebb tüdők tiltják.

4. Rajzolás.

Ezt, közép rendű nevelőeknek kivált tanítatni — helyben nem hagyhatom, hacsak igen kitűnő talentum mellett, csupa művésznét nincs okunk valakiből formálni. — Ez ismét ülést kíván, 's időt lop, és mellette szemrontó. Már pedig egy tökéletes nőnek éppen ezektől kell őrizkednie, — mozgásban legyen ő, munkás életet élve kis körében, 's szemét kímélje, melly finom varrás 's a' tűzkörül forgódás által — mellyek nőnemnél el nem kerülhetők — úgy is eleget szenved. — Főbb ranguk, kiknek minden foglalatosságuk, csupa mulatság lehet — ám gyakorolják magokat e' szép mesterségben is, de csak éles látás bőségében — gyenge, hamar könyező szemet evvel fárasztani, erőltetni — kegyetlenség volna! —

Általában a' mulató foglalatosságokról meg lehet jegyezni, hogy az itt előszámlálttak közül, gyermekkorban az okos játék lelket és testet egyformán ébreszt, 's gyakorol, — már a' táncz inkább csak testi, kevés szellemivel, a' muzsika pedig és rajzolás inkább csak szellemi foglalatosság, egy kis testi mellett. — Játsszék hát a' gyermek korának reg-

gelén, egy formán kezdve így testi és szellemi erejét kifejteni, — melly két erőnek vegyülete tánczban és muzsikában legillőbben, 's több haszonnal hathat nevendék lélekre. Ha még rajzoltatjuk is kislányainkat, a' szellemi majd felülmulva a' testit; félthető, hogy elveszve az illendő súly-erány — aequilibrium — bal vagy jobb oldalra bukni fog a' nevendék! —

β) *Hasznos foglalatosságok.*

Minél közelebb jut a' nevendék serdüléséhez, azon ponthoz t. i. mellyen szellemi és testi egész erejében magát a' nőnemi életműség már kifejtendő; annál czélirányosabb lesz játékról 's multságokról, egy kis hasznosabb foglalatosságra szoktatni őtet. Eddig elég volt ha folyvást tett valamit, — a' 10—12-dik évben evvel meg nem elégedve, méltán kérhetjük, hogy mit tesz? Akkor foglalatoskodott a' jól nevelt kis leány azért, hogy ne henyéljen, 's most már foglalatoskodjék azért, hogy valami látatja is legyen! Ez osztályban hát, csekély értekezésem haladtában — a' nevendék nőnemet késérve — szóland: a' nőnemi kézmunkákról, főzésről, és kertészségről, a' mennyire ezeknek a' leány gyermekek nevelésére elkerülhetetlen befolyásuk van.

1.) Kézmunkák.

Rang és tehetség oszt, valamint kényelmes multságot, úgy hasznos foglalatosságot is a' nőnemnek, melly mégis sokkal kevesebbféle, sokkal egy formább, mint a' több oldalú férfiaké. Kötés, varrás — e' két szó szinte egészen élénk tünteti, a' nőnem egész munka-körét, mellynek többféle ágai is, csak ama' két-tőnek módosításai. — Kötésre szokják a' kislányt első gyenge korában tanítani, úgy hogy már a' 4—5-dik

évben láthatni itt-ott kötő tőkkal fegyverkezett kis újjacskákat, — és ez meg is eshetik. Kötés az, hova úgy szólván semmi izom — vagy érzéki erő nem kívántatik, mégis foglalatoskodik és haszonnal foglalatoskodik a' nevendék. Arra kell csak mellette vigyázni, hogy hosszas ülésel öszvekötvé ne legyen, — ez úgy is olly munka, mellyet állva, sőt sétálva is folytatni lehet. — Továbbá tanulásban, közel a' szemhez a' kötés ne tartassék, mert hamar rövid-látó leend a' nevendék. Ügyelet legyen arra is, hogy tőkkal holmi játékok, futkározások ne történjenek, mellyek között egy botlás könnyen esést, 's akkor a' tők hamar szurást, sebet ejthetnek. —

A' varrás sokkal bajosabb a' kötésnél, — már ezt csak ülve lehet tenni, 's mellette szemrontó. Azért olly korán mint a' kötetést elkezdetni a' nevendékekkel nem is lehet. Csak a' 10—12-dik évben ülhetnek varró asztalkák mellé a' kisleányok, 's ide most a' legelőnkebb figyelem fordítassék, mert hosszas ülés, finom munka mellett, melly erősebb 's közelebb nézést kíván, könnyen púpos háttal, 's gyenge, hamar könyező szemekkel hálálja a' szorgalmat. Felváltva tanítassék hát ez más mozgóbb munkákkal, — ne kelljen a' fejnek és nyaknak a' merő törzsökről erőszakosan a' munkára hajolnia, a' minek leginkább történnie kell, ha a' derék, erős pánczél közé szorosan fűzve van; mert ekkor a' törzsök feszesen tartatva, a' nyak hajolható csak, melly ha e' hajlékonyságában huzamosan tartatik, pupot nevel a' hátón, azaz a' hát kidomborúl, a' lapoczkákkal együtt, — 's a' nyak hajtva marad. Sokkal okosabb hát ha a' törzsöknek is engedve lévén egy kis mozgékonyság, természetibb lesz a' megkívántató, de mérsékelt munkára hajolás. — A' szemekre nézve vigyázni kell, hogynagy világosságon vagy homályban, kivált finomabb varrás ne tétessék. Az első, kelletinél nagyobb ösztönnel, károsan ingerli, a' másik,

fény kereséssel a' sötétben — erőlteti a' szemeit. A' színek is nagy különbséget tesznek. Fehér és piros munkák szemrontók; de általános észrevétel, hogy finom munka, feketén is igen szemfárasztó. 'S ez természetes; mert a' két első színnél, mintha nagyobb világosságban, az utóbbinál, mintha homályban dolgozánk. Kék és zöld, a' szemnek színei, melyeken mintegy enyhülve mulat a' látás, — 's ezért van a' bölcs természettől zöld bársonnyal bevonatva földünk, — 's kék kárpitokkal ékesítve a' magas egek! — Hogy gyertya-világ varrás közben legnagyobb kárral hat a' szemekre, eléggé tudva van; úgy hogy az ettől óvakodás javallatát is itt fölöslegesen tartom.

Mint toldalékul járulhat ide egy két szó a' mosásról, melly a' nőnemi kézmunkákkal, mint egy összeköttetésben van. Felsőbb rangban ugyan erről szó nem lehet, de közép és alsóbb sorsuaknál figyelmet érdemel, 's kivált a' serdülő korban, mellyben kezd leginkább gyakoroltatni. — A' hideg vízben mosás meghűlésekre ad alkalmat, 's pedig bizonyos kor-szakaiban a' serdülő leánykáknak igen veszedelmesen, melly még ártalmasabb lesz, ha hideg vízben állva történik a' mosás, úgy hogy illy esetekben fiatal leányoknál mell- és has-hártya valamint méh-gyulladások, 's a' végtagoknak szélütési zsibbadtsága is nem egyszer tapasztaltattak. — Meleg vízben, a' gőz károsan hat a' tüdőkre, 's erős lugban felmaródik a' gyengébb bőr, 's köröm mérgek 's pokolvarak sem épen ritkák ezen okból. — Azért nevendék korban ha lehet, legjobb ezt elkerülni, 's szokottabb, erősebb mosónékre bízni a' dolgot. — Nyilvánvaló azonban, hogy itt csak gyakori 's huzamos mosásról vala szó.

Megemlítem itt még, mint a' mosói munkák egy nemét — a' vasalást is. Nevendék korban ez épen nem javallható, mert egy oldalú a' munka, leginkább

jobb kézzel, mely a' jobb lapoczkát feszítve tartja, 's a' test még növésben lévén, igen könnyen kinővést okoz. — A' vasalt nedves ruháról a' meleg vas által gerjedő gőz, gyenge mellbe szívatva, tüdőt ront, annyivalinkább, mivel a' mellkas, a' mellizom fontos és huzamos munkássága miatt, vasalás alkalmával, már úgy is szenved. —

2.) Főzés.

Egy-egy legfőbb foglalatossága a' nőnemnek a' — főzés. — A' konyha — egy gondos, életre termett házi asszony munkásságának közép-pontja, néki kell itt a' fő szerepet vinnie, — ez — a' hozzá tartozó apróságokkal — a' nőnem oskolája, mellynek kitanulásával, mint férfinak az illető tudományokra tett készülétek után — végződhetik nevelési pályája, — 's hogy ez így legyen; úgy hiszem méltán is megkívánhatja egy nőtől, a' ház-'s növedék-fentartási gondokban fáradó férj. Azért lássunk valamit erről is, nem valami mesteri szakács-könyvet nyújtva ugyan e' czikkely alatt a' nőnemnek, melly nem ez értekezés lapjaira, 's nem tisztelnék — ettől egészen külön körébe tartozik; hanem csak annyiban véve a' főzést figyelem alá, mennyiben az, haszonnal vagy kárral hathat a' serdülő nevendékekre. — Hasznáról is a' főzésnek szinte hallgatok, mint a' minek vitatása, csak az által is már, hogy majd nem egy edüli fő foglalatossága — fölöslegessé tétetik, — 's így csak azon föltételeket említem, mellyekre ügyelve némi kárral hatható befolyások az egészségre — elmellőztethetnek. —

A' konyha, mellyben a' főzés gyakoroltatik, elég tág, világos, 's úgy legyen alkotva, hogy a' füstnek szabad kiszéledése akadályozva ne legyen; különben ez tüdőkre és szemre károsan fog hatni. — A' tűz lobogása

és melege is a' körüle közel 's huzamosan forgóknak, ártalmára lehet, — mert a' csillogó lángok 's belőlök származott hőség kápráztatják, 's hathatósan izgatják a' szemet, annak gyúladását, izgékonyását 's innét hamar könyezést 's látás gyengeséget okozva, — az egész testet felhevítik, vértódulást okoznak a' fejre, mellynek, az étel 's egyéb gőzöktől átjáratásából gyakori kinos fájásai származnak. Föl legyenek hát ezen nehéz foglalatosságnak legalább huzamosabb gyakorlásától mentve, a' gyengébb alkatu, izgékonyabb nevédek, kiknek egész életművezetők, 's kivált a' látás életművei gerjedékenyebbek lévén, az alkalmatlan meleget, gőzt és fényt nem tűrhetik. — Itt azonban tudva legyen, hogy csak tanulásáról van szó a' főzésnek, melly természet szerint csak nagy konyhákban sok étel készítés, és nagy tűz mellett történhetik; mert otthon egy két emberre 3—4 darab fa mellett főzni, vagy tán csak felvigyázni a' főzésre: egészen más. Vannak már több nagy konyhákban vas tüzhelyek is, mellyek alól fűtetnek, a' nélkül, hogy rajtok tűz égjen — 's az átmelegült vaspléhen, meg fölnek az étek. — A' szem, úgy látszik, illy konyhákban jobban biztosítva van, mint tűz mellett; de az egészség általában, úgy hiszem, hogy itt mégis nagyobb próbát áll - ki, mint amott. Nehéz gőzöket adnak itt az izzó szén, mellynek fűtött tüzhelyeknél nagyobb mértékben 's megszorítva kell lennie, maga az átmelegült vaspléh, mellyre ha még étek is loccsannak, milly átható bűz 's fojtó gőz lepi-el a' főzők orrát! Ezen kívül illy konyhák általában melegebbek, a' tüzhely mindegyikben egy-egy fűtött vaskályhát képelve; 's így — kivált ha kün hüvösebb légmérséklet uralkodik, hamar meghűlésekre adnak okot. — Vigyázniok kell hát a' főzőknek leginkább szemökre, mellyekkel, kivált ha gyengébbek, füstös konyhákban ne igen forogjanak, 's nagy tűzre merőn soká ne néz-

zenek, gyakran pihentetve egyéb szelidebb tárgyakon szemeiket. 'S mivel életes kamra 's pincze olly szoros egybeköttetésben vannak a' konyhával; vigyázzon a' főző, hogy azokba, fűtött tűzhelyű meleg konyhából kivált, 's olly puszta nyakkal 's könnyű öltözetben, mint ott kell 's lehet lennie — ne menjen, — kivált pinczébe ne, melly szüntelen hideg lévén, e' hirtelen légmérséklet - csere bizonyosan kárral, 's néha halálos kárral is fog a' felhevült 's könnyen áthülendő életműségre hatni.

Mivel konyhákon tűz körül az égetések igen gyakoriak; nem gondoltam helytelennek ezekről is itt, egykét szót tenni. Az égetés, valamelly részén a' testnek, vagy csak orbáncz — Rothlauf — forma veresség daganat nélkül, kevés fájdalommal, — vagy nagyobb verességgel, daganattal, fájdalmakkal 's hidegleléssel járul, — vagy még nagyobb mértékben a' felbőr hólyagokat formál, mellyek sárgás nedvvel telvék, — vagy végre legnagyobb mértékben az elégetett test egészen öszve rombolva, az égetés hideg fenébe megy által. — A' két első esetben csupa hideg víz használandó, akár borogatásul, akár bele mártogatva 's ben tartva az égetett részt. Egyéb ajánlt szerek is, mint az ólmos víz, csak hidegségökkel használnak. Szokják a' közönséges paradicsom almát is kétfelé vágva égetésekre használni, mellynek szinte hideggel párujt fanyar nedve jó fogonatusú kisebb esetekben, — 's így a' reszelt kolompér kását is dicsérik, hidegen. Ha az égés hólyagokat huzott volna, ugy azok finom ollócskával felvágassanak, hogy a' bennök foglalt nedv kifolyhassék, de a' felszított bőrt egészen elhárítani nem szabad, — 's ekkor ezen hólyagocskák csupa hidegvízzel is öszve húzódnak 's kiszáradnak. Rust 's a' két első esetben csak hideg vizet ajánl, de ha a' felbőr elvált; a' bőr - ideg - végek kéméléséből, tejfelt, vaját, leginkább pedig olajat tanácsol

felrakatni. Egy rész olajat egy rész mézsvízzel is javasol, valamint Stahl kenőcsét is melly nem egyéb, mint vaj, tojássárga és len-olaj. *) J. Marschall a' felégett bőrre finom lisztet dicsér hintetni. **) Larey a' hólyagok felvágása után tüstént tépett pamuttol borítja-be az égett helyet 's azt gyógyulásig rajthagyja, melly azonnal fájdalmat szüntet 's alatta var formálódik. ***) Bretonneau csupa nyomással 's megszorítással akarja az égetésnek minden egyéb következéseit a' legbiztosabban 's leghamarabb elhárítani ****) Blaise Traganth-nyálkával keresztül ázott itatópapirost javasol felrakni 's azt gyógyulásig le nem venni, hanem napjában négyszer hidegen a' mondott nyálkával újra át- nedvesíteni. — Ha genyedésbe megy által az égett rész, 's érzékenysége már jóval alább hagyott; ekkor öszve húzó 's szárító szerek alkalmasok, mint faolaj mézsvízzel, vagy e' következő flastrom.

Rp. *****) Empl. plumb. *unc. unam*
 Olei Oliv. *unc. semis*
 Liquef. adde:
 Cretae praeparatae
 Acidi acetici *aa unc. semis.*

M.

Egyéb nagyobb égéseknél előjöheto kór-tűnemények, orvosi figyelemre méltassanak.

*) J. N. Rust — Magazin f. d. gesamt. Heilkunde. Berlin. 1824. 17. Band. I. Heft.

**) The Lond. Med. and. phys. Journ. 1829. April.

***) Proriepe's Notiz. Nro 5. Band XXVIII. Aug. 1830. S. 80.

****) Bretonneau, de l'utilité de la compression etc. Paris. 1815.

*****) Th. Stokes The Lond. Med. Repository etc. 1822. Vol. XVII. Nr. 101. May.

3.) Kertészség.

Egy - egy szebb , és hasznosabb foglalatossága a' nevendék nőnemnek nem lehet a' kertészkedésnél , ott hol alkalom 's tehetség vannak hozzá. — 'S ez kivált azon nevendék leánykáknál használandó , kik huzamos benűlés , helytelen életmód vagy szülektől nyert örökségi hajlandóság miatt , görvélyben — Scrophel , — sápadtságban — Bleichsucht — sinlődnék , — vagy szerencsétlen testállományukat egy-oldalu munkásság mellett kinövésektől lehet féltetni. Kertben a' tiszta szabad levegő , a' testnek egyforma gyakorlása , 's a' kellemesen foglalatosságot adó kerti munka , az említett esetekben néha minden egyéb gyógyszerek elől — elnyerik a' palma-ágot. Igen czélirányos lesz hát , ha ott , hol mód van benne , nevendék kislányoknak , gyenge erejükhöz képest egy kis föld jeletetik - ki a' kertben mivélés végett , — mellyet ők virágokkal 's holmi konyhai növényekkel beültetnek , azokat ápolják , öntözgetik , kivált szobai ülő munkák után. Hozzá szoktatjuk evvel testi hasznokon kívül a' nevendék lelkét , munka , és fáradtság után várhatni csak valamit , izessé tesszük a' foglalatosságnak e'ként nyert gyümölcsét , 's kedvessé a' szép világot , mellyet sötét falak közt gyakran olly untta tesz a' lélek-zsibbasztó henyélés , hogy illyen többnyire sápadt kóros leánykáktól serdülő korukban már halált hallunk emlegetni , fekete eszméleti közt az eltunyult léleknek ; pedig csak az lehet hasznos polgára a' világnak , ki szeret élni , — 's mi szép az élet , jól 's kedvesen használva a' futó pillantásokat ! —

Általában arra vigyázzanak a' nevelők , hogy nevendékeik hiúságra — mire olly hajlandók , — 's hasztalan időtöltésre ne szokjanak. Ugy intézzék hát azoknak még játékaikat is , hogy általok bizonyos czél legyen mindég elérendő , — 's úgy rendeljék foglalatosságaikat ,

hogyan azokban hol csak lehet, gyönyörrel haszon, 's tréfával mindig egy kis komolyság legyenek páruva. — Kerültessék pedig velök mindenen felett a' lomhasztó henyeséget, — mozogjanak ők, 's tegyenek — bár milly csekélységet, csak tettek nevezetessé az, — csak össze tett kezekkel ne bámulják a' munkás világot, csak unatkozva ne ásítazzák végig a' hosszú szobákat, hogy ez unalomból ne legyenek aztán kéntelenek nyelvöket gyakorolni, pedig haszontalan tárgyakon — ha kikkel lehet, — 's ez által az ol' ok szép hajlamokkal — Unáge — díszes nőnemből, y tiszteletre méltó lelkes asszony helyett — utóbb, telen, száraz, nyelv-kelepek ne váljanak!

d.) Álom.

Munka és fáradság nyugalmat kívánnak, 's ezt legkellemesebbet találunk az álom pihentető ölén. Az álom az a' bűbajos forrás, melyből az életbeli viszonyokon eltikkadt test, nyugtot és új erőt merít, — 's mellyben a' nappali különféle tarka érzelmekben fáradt lélek vigasztalást, enyhülést 's feledséget talál! De valamint minden, úgy e' ritka bájú ajándéka is a' természetnek fonákul használtatva, 's visszaélések által, károsan hathat az emberi életműségre. Azért, kivált nevelőknek nagyon kell e' fontos czikkelyre ügyelniök, hogy nevendékeiket nyugalom 's új erő helyett, lassú méreggel ne fonyassza a' helytelen álom. — Éj, az alvás legilőbb ideje, melyet sötét fátyollal azért vona-be a' természet, hogy kényelmes nyugta legyen homályos árnyékában a' halandónak, — 's hány visszaélések nem történnek mégis evvel kivált nagy városokban?! Pedig csak éjjel-vágy nyugalomra nappali munkákban fáradt szellemi 's testi erőnk, — egyszer'smind hívesebb, nedvesebb, 's egészségtelenebb is az éji levegő, honnét

nem életre, hanem alvó nyugalomra bölcsen rendelé azt a természet. — Gyermekeknek 8—9 órai álmom elég, 's ez alól a' leánykák se vegyék-ki magokat, kiknek csendesebb életmódjok mellett, több álmomra, mint a' fárasztóbb foglalatosságokban nyugtalan fiúknak — szükségök épen nincs. Kelletinél hosszabb álmom mindég gyengít, melly gyengülés mindég bódít, és álmosít, de erőt nem ad; mert Sanctorius észrevétele szerint első 5 órában egy alvó legkevesebbet, az utolsó háromban legtöbbet gőzöl-ki. Ha estve 9 órakor lefekszik; úgy reggel 6 órakor kérdésen kívül fölkelhet a' gyermek; vagy hogy annál pontosabban megtudhassa valaki mennyi álmomra legyen szüksége, Dr. Fleckles *) következő módot ajánl: költesse-föl magát az alvó reggel bizonyos időben, 's ha ekkor már elég ébredt, 's újultnak érzi magát; hagyja-el ágyát. Ha pedig még bágyadt, álmos, feje nehéz, 's munkára magát képesnek nem érzi; úgy aludgyék tovább, 's később költesse-fel magát fél órával következő reggel, — első esetben ellenben korábban, mind addig míg a' helyes időt eltalálva azontúl magától fog azon bizonyos időben ébredni, 's ezt tehetjük a' gyermekekkel is! Mennyire gyengítsen a' kelletinél hosszabb álmom; példát is hoz rá az említett író. Egy gazdag ifjú nő t. i. betegség által igen elgyengült, honnét a' további ágyban nyugvást gondolta hasznosnak ereje vissza szerzésére, 's 9—10 óráig is elhevert, míg végre annyira elgyengült, hogy maga le nem vetkőzheték; de orvosa által magát veszedelmes szokásáról lebeszéltetni nem hagyá. Egyszer Werley predikációját hozá az el neki, mellyekben lelt igazságok annyira vivék, hogy föltenné magában éjenként ezen-tul többet nem, mint csak 5 órát aludni; — 's tökéletesen meggyógyult. — Egyébb általános alvási szabályok

is illeszthetők a' nevendék nőnemre, — 's így illendő hosszaságu 's szélességű nyoszolyák, toll-nélküli ágyak, egészséges, ízes álmodni fognak szerezni. Csak azért is ajánlhatóbb nőnemnél a' kemény fekvés, hogy süppedések rajta nem lehetvén, a' termet egyenes marad, mellynek föntartására a' magasabb fej-aljak is — eltávoztassanak. — Jobb oldali fekvés legokosabb, 's erre szoktatni lehet a' nevendéket, — bal oldalon a' tüdők nagyobb nyomást szenvednek, — hátton fekvés egészségtelen, 's szorongó álmakkal zavarja a' nyugalmat. — Általában szabadon legyen álomban az egész test, fölmentve minden szorító kötőlékektől. — Hogy tiszta levegőjű, illatozó virágoktól 's több alvóktól mentt szoba szolgálhat csak egészséges pihenésre; mind ez már annyiszor, 's olly sok helyen el van mondva, hogy itt, hosszabb vitatása — szükségtelen!

II.

Szépség.

Meghatározni, mi legyen a' valódi testi szépség, ez az ezerféle alakokban tündérkedő égi ideál; felette nehéz dolog, sőt lehetetlen. Mert ha bizonyos határa 's mértéke volna ennek; úgy a' szépségnek, ki ezen mértéket megütné, általános tetszést kellene nyernie; pedig mennyire nem igaz ez a' hódolatok világában! 'S hihető innét, hogy a' szépség nem is annyira a' szépségnek arczain; mint az azt bámulónak szemeiben vagon; azért a' hány szem néz, többnyire annyiféle szépet lát, 's így azon szépség mégis a' kitűnőbb, mellyet legtöbb szem bámul, — 's legtöbbször esmertetik el a' szépségnek. — Általában a' tagoknak 's külső testrészeknek egymással össze-hangzó idomzata, bizonyos belső, szellemi műveltséggel páruva — teszik nőnem-

nél a' valódi szépséget, melyet fölötte elősegítenek: termet, külbőr, hajak, szemek, fogak, arcz-báj, kezek és lábak, melyekről hát a' következő sorokban egyenként fogunk röviden emlékezni.

1) Termet — der *Wuchs*.

Fő-fő pontja ez a' leányi szépségnek, melly ha kelletig magas és sudár — *schlanf* — bizonyos méltóságot ad a' szépnek. — A' nőnemi termet általában alacsonyabb, mint fölebb láttuk — a' férfiúnál; de mégis a' felette alacsony, vagy rendkívüli magas növések, — egyformán hijányai a' tökéletes szépségnek. Ezeknek egyes kimérését ugyan a' természet magának tartja-fen; de valamennyire módosítható mesterség által is a' növés, ha t. i. az alacsonyak sarkos cipőkben, magas fej-ékkal 's kalapokkal, — a' magasabkak pedig ezek nélkül járnak. Nem lesz ugyan ez által sem magasabb, sem alacsonyabb a' termet; de a' szemnek egy kis bájos csalódása ez által jobban elnézeti velünk e' hijányt. — Másodszor említést érdemel itt a' termetnek egyenes-sége, mellynek a' nőnemnél nem csak a' külső szépségre; de legmagasabb rendeltetésére, a' leendő szülés munkájára is — a' medencze állására 's bőségére különösen hatva — nagy és fontos befolyása van. — Felette szemes ügyelet legyen tehát nevendék leánykák-nál jól növésére a' termetnek, mellynek görbeségei igen könnyen, 's nagy kárral egy leányka jövőjére nézve — előfordulhatnak. — Célirányos ruházat 's foglalatosság nevendék korban, melyekről fölebb már volt szó — leginkább megmenthetik e' hibától a' leánykákat; de néha a' legszorosabb figyelem mellett is — sőt talán a' felette szoros vigyázatnál még hamarabb — különösen ha nyavalyák is a' test formátlanítására össze-

esküsznek: meg nem tartható a' termetépsége; gondolkodni kell hát módokról, mellyekkel idején elejét le-hessen venni a' bajnak. Nevezetesebb görbülések a' ter-meten: a' ferde nyak, 's a' hát háromféle görbülé-sei; u. m. a' fél-szak, pupos, és horpadt-hát, — mellyeket most egyenként, különöbben érin-tendünk. —

A.) Ferde nyak.

Der schiefe Hals. *Caput obstipum.*

Ezen termet-hiba áll a' nyaknak azon ferdeségében, melly szerént a' fej oldalt, mell- és lefelé van hajtv-a, egyszer'smind az, vagy igen kevéssé, vagy épen nem mozogható. Származik e' baj a' nyak-izmok ren-detlen munkásságából, leginkább a' mellkulcs-csecsizom — M. Sternochleido mastoideus — által, mit nevezetes összezsugorító varak az említett izmokon, vagy a' nyak-gerincz természet-elleni görbültsége is — előhozhat-nak. — A' bajnak tartósságát gyakran a' két ábrázat-feleknek egyenlőtlen kifejlése szokta követni. — Kis-dedeknél különösen csupa szokásból elferdülhet a' nyak, ha folyvást egy karon hordoztatnak, ugy szinte görcsök által is. — Ha a' felhozott izomban van az ok; ugy tapasztaljuk, hogy az izom, azon félen, mellyre van huzódva a' fej — feszült kötél forma, kemény, nem engedő. Ha az idézett változások az izmokban nem ta-pasztalhatók, a' fej mozoghatóbb; ugy a' csontokban fog rejtőzni az ok, különösen az angol nyavalyánál — Rachitis —, 's ekkor, az általános csont-lágyultság is észrevehető. — Míg a' nyak-csigolyák, a' baj tartósága miatt változást helyzetökben nem szenvedtek, 's ösz-szenövésük egymás közt nem történt, vagy ha csupán az izmok által hozatott-elő: ugy gyermekeknél a' baj gyó-

gyítható. — Azért az okok eltávoztassanak, 's kivált a' kisdedeknek fekvésére 's hordoztatására különös ügyelet legyen, hogy azok egy oldalról, 's egy karról a' másakra szüntelen változtassanak. — Ha az izmok egyenlőtlen munkássága hozzá-elő a' bajt; úgy a' megkeményült 's összezsugorodott izmot, a' merre t.i. hajlik a' fej 's melly tapintással is érezhető — lágyító kenőcsökkel (mint csupa friss fa-olaj, írósvaj, vagy ziliz — althea — kenőcs, csalma-tok vagy beléndek — hyosciamus — olaj, — éjelre Melilót-flastrom 's a' t.) gindarítani — erschaffen — kell. Az ellenkező oldal gindár izmait ellenben erősítő izgató kenőcsökkel (millyenek az opodeldok, illatos lél — Spir. aromat — rum, arak 's t.) sőt néha ezeknek használata mellett Electricitással is — összehuzódásra kell bírni. — E' mellett a' fej illő helyzetére kell igazgatni, melly bíbelődést — manipulatio — napjában többször is szükség újítani, negyed, vagy fél óránként, míg a' fej ellenkező oldalra magától is mozogható lesz. A' fejnek helyben tartására különféle kötések és masinák gondoltattak-ki, mellyeknek leírását ez értekezés szűk lapjai nem engedhetvén, olvasóimat Dr. Jö r g n e k *) az emberi test ferdüléseiről 's ezeknek gyógyításairól írt könyvére, mint legjobbra utasíthatom. — Ha az említett szereknek a' baj nem enged, úgy az, szorosán csak orvosi esméretet 's bánást kíván, — 's ekkor a' megrövidült izomnak át- vagy a' szélesebb varnak — (ha ezekben az ok) kivágása javaltatik, — melly sebészi működés, ügyes kéz által gyógyulást hozható! Így a' csont-bajok is, ha ezeken alapul a' ferde nyak; általánosan orvosi bánást kívánnak. —

*) J. C. G. Jö r g — über die Verkrümmungen des menschlichen Körpers etc. Leipzig 1810.

B.) Hátgörbülések.

Ezek, mint már fölebb említők háromfélék u. m. félszak, púpos, és horpadt hát, a' mint a' hátgerincz oldalvást, ki- vagy befelé görbült.

a) *Félszakhát* - Scoliosis.

Ezen bajban a' hátgerincz egyik, vagy másik, de leginkább a' jobb oldalra ívként görbül-ki, mellynek kezdetén egyik v áll magasabban szokott állni a' másikkal. A' hát egyik oldalon telibb, másikon mintegy üresebb, 's kivájult, hol az utolsó álborda, 's csípő-csont között egy kis ráncz is észrevehető a' kültakarókon. A' mellcsont többnyire rézsút, a' görbülés kivájult oldala felé vonódik. A' váll-lapoczkák, nevezetes részt vesznek e' görbülésben, jelesen eltorzítva — entstellen — a' termetet, — melly kevesebb észrevehető, ha a' görbülés alsóbb táján van csak a' hátgerincznek. — A' medence csontok is nagy változást szenvednek. Egyik csípő magasabban áll mint a' másik. Nagyobb mértékében a' görbülésnek a' mell- és has-belrészek is különféleképp elhelytelenítetnek — dislocirt —, honnét a' vérkerengés akadályai, nehéz lélekzés, szűkmellűség 's az emésztés rendetlenségei származnak, — 's innét magyarázható a' görbülteknek általánosan gyenge testalkatja is. —

A' görbültségnek e' neme, tán leggyakoribb a' nőnemnél, mellyet leginkább a' testnek helytelen tartása, — hosszas egy oldalú irásnál, ülésnél, 's kivált huzamos tűző rámak melletti dolgozásnál, — nem különben egyik oldalnak megerőltetésével csupán egyik kézzeli munkáknál, különösen kisdedeknek szüntelen csak egyik karon hordásánál — okoz. Ezen nemben is a' képen — mint a' fölebb leírtban, vagy az izmok egyen-

lőtlen munkássága, vagy általános esontbajok játszáka a fő szerepet. Innét — gyógyítása is amazéval igen meg-egyez. Mellyre nézve reggel és este a gindarúlt izmokba, az említett erősítő, — az összehuzódtaiba pedig a lágyító kenőcsök dörgöltessenek, az elferdült hátgerinczet e' mellett rendes helyére iparkodván nyomkodni. E' mellett a beteg, testét szüntelen illő egyenességében igyekezzék tartani, 's jobb és bal felét egyenlően használni. Fekvése kemény matráczon vizerányos és hanyatt legyen. Reggelenként, két kezénél fogva akaszkodják bizonyo sideig ajtóra, (még jobb ha ez a két hón alatt átmenő széles pólyánál fogva történik, hogy a karok meg ne erőltessenek) *) — kívált ha a ferdülés alább van, — fentebbinél nem sokat használ, melly esetben ajánlatóbb azon közönségesen esmert 's hordatni is szokott bőr vállaknak viselése, mellyek, mindenik vállra felöltetve, a háton egymást feszesen keresztül vágják, 's elöl összezsátoltatnak a mellcsont csúcsa alatt. Illy esetben használhatók a' kelleileg fűzött vállak is, a' mennyire t. i. a' ferdülő testet hát esontjaikkal illőn ápolják. —

b) *Puposhát* - Cyphosis

Itt a' hátesigolyák tövis nyújtványai egy meghajtott ívet képelnek a' háton, mellynek kívájt lapja, be-, domborúja pedig kifelé néz. A' fej eleintén előre hajlik, — később a' görbülés nevededik, a' hát gerincz előbb tompa, végtére hegyes szögletű púpot képelvén. Ha a' nyak - gerinczen van e' görbülés, ugy a' lélekzés és nyelés szenvednek általa, — a' hátgerinczen ugyan ez — mell - bajokat hoz - elő. A' hátgerincz rö-

*) Stáhty.

vidülésével, a' has - belrészek a' medenczébe nyomatnak - le, emésztési nehézségeket okozva. —

Oka e' bajnak leginkább a' csontokban van, mit a' hát gerincznek természeti hajlása is már készíteni segít. Gyakran pedig általános gyengeségén alapul a' gerincz oszlop izmainak, minélfogva azok azt, egyenesen föntartani nem képesek, melly eset a' gyermekek-nél 's öregeknél gyakori.

A' test jól tartása e' bajt is leginkább elmellőztetheti, valamint fejlődése korán erősítő fürdők illatos füvekből, hasonló kenőcsökkel a' hát izmaira — megakadályoztathatják e' görbülést. Ajánlható a' lapoczkák felett áttett 's két karral a' gerincz oszlophoz szorított könnyű lapos fa bottal sétálgatás is, ugy az imént említett bőrvállak hordása.

c) *Horpadt hát* - Lordosis.

Ezen görbülésnél a' púpos háttal ellenkező meghajlását tapasztaljuk a' hátgerincznek, melly itt egy befelé domboru 's kifelé vájt ívet képel. Olly mértékben, mellyben a' púposság, ez elő nem jöhet, mélllyebb görbülésnek a' tövis nyújtványok egymásba ütődése ellentállván. Leginkább csak férfiaknál tapasztalható — itt is ritkábban — huzamos állás, 's nehéz tehr-hordás által okoztatva, azért körülményesebb leírását ide szükségtelennek tartjuk.

Általában, ha a' görbülés olly szembetűnő, és megrogzött, hogy az eddig javalt bánásra ki nem egyenesedik: különféle masinák ajánltatnak a' test kiegyenesítésére. Illyeneka' Heister vaskeresztje, van Gescher masinája, Smidt és Jörg nyújtó masinája, — 's egyéb nyújtó nyoszolyák 's készülétek Venel, Lafond, Schaw, Maisonabe, és Blómer uraktól. Ezekre nézve általánosan ezen megjegyzések illeszt-

hetők: 1.) minden masinak az említett kenőcsök, és fürdők mellett használtassanak. 2.) Fájdalmas nyomást, 's össze sajtolást a' mellkasra — ne okozzanak. 3.) Ha közönséges csontnyavalya van jelen, először az gyógytassék. 4.) Az egész masinai működés csak fiatal, még hajlékony csontu, de nem épen elgyengült személyeken próbálható. 5.) Végre, ha sikere nem tapasztalatik; fájdalmas és haszontalan sajtolgatása a' testnek — hagyassék idején félbe.

2.) Külbőr.

Termet után legszembetűnőbb leányokon a' külbőr, mellynek finomsága, tisztasága 's rendes színe, a' szépségnek 's egészségnek valódi tüköre. Rózsa arcz, piros ajkak 's fehér nyak, felette emelik a' nőnemi kelemeket, annyira; hogy ezt tudván, mesterséggel is szokják néhol pótolni az asszonyok ezeknek hijányát, bár csalódnak: mert csakugyan nem igen láthatni festett arczot a' nélkül, hogy azt festett arcznak ne lássuk, — ez esetben pedig inkább természeti halaványság vagy barnaság lepje ám azt, mint kölcsönzött máz, melly, ártalma mellett — higgyék-el szépeink — mindég nevetséges egy férfiú előtt, 's a' festék bizonynal csak a' nőnemi gyöngeségek pecsétje — asszony-arczokon. Nem is olly elkerülhetetlen szükség az, hogy épen rózsák nyíljanak az arczok haván, 's áttessenek a' vér kék csatornái a' vékony bőrön: elég ha tiszta, egészséges, és természeti színében láthatjuk a' külbőrt, — 's erre nézve más nem kívántatik-meg, mint — tisztaság. Szoktassanak rá a' nevendék leánykák reggelenként a' fris vízben mosdást soha el nem mulatni, — 's sokkal szebben kivirulandanak ettől arczuknak rózsái, mint a' világ minden kármínjától. Hetenként egyszer, hol mód és alkalom lehet (kivéve szorosan a' kiveendő időszakot)

förödjenek, és mossák - meg magokat egész testükben, kivált nyári meleg hónapokban — hideg vízzel az egészségesek. Csodás erővel hat ez az egész életműsére, — tisztán tartva a' bőrt elősegéli a' kigőzölést, — 's hányféle nyavalya alapúl ennek elfojtásán? erősíti a' tagokat, a' kényesebb bőrt kelletig megtompítja külső ártalmas befolyások ellen, 's jobban biztosítja nátha, csúz, görcsök és köszvény ellen, mint minden mesteri gyógyszerek. — Az izom rostoknak keménységet, rugósságot, az elgyengült ideg rendszernek, annak munkaságát fölserkentve — erőt, tartósságot ad, — 's így ha hideg fürdők által annyi betegségek közül, csak a' méhgörcs, sápadtság, máj- 's lépduágulások, ezen gyakori, 's betegre és orvosra nézve olly unalmas nyavalyák, mint a' mellyek leginkább az izom és ideg-rendszer gyengülésein alapulnak — kikerültetnek: nem tetemes haszon, nem kellemes nyereség hárul - e ebből az egész emberiségre?! — Ne gondolják Szépeink, mint némelylek csakugyan gondolják — hogy vízzel arczuk kellemei lemosódnának, hogy bőrük eldurvul, felszálkásodik, — 's ne fösvénykedjenek úgy, hogy arczukat csak sátoros ünnepeken locsolják - meg egy kis hideg vízzel, annak helyét hajporral - mivel akarván kipótolni, mi azt soha ki nem pótolja. Én jót állok érte, hogy ha a' hideg víz dúrvítaná is harmat képöket, azon természeti de egészséges kis durvaság is mindenkör bájlóbb lenne egy jó ízlésű férfi szemében, mint az arcz, mellynek fehérét 's pírját a' szél is elfúhatja, hogy annál kellemetlenebb alakban tűnjék - föl az alattok rejtező — szenny. — Vigyázattal élni mosódnál igenis szükséges, melly ennyiből áll: hogy első ébredtünkör ágyból kiugorva, míg a' test teljes gőzölgésében van, hideg kút alá mosódni — ne fussunk, — 's hogy mosdás után, nedves, jól le nem törölt képpel, kivált napra 's szélre ki ne menjünk, vagy fürdéseknél

a' már kihűlt testet órákig a' hideggel ne ijeszgessük, hogy ez alatt át-hűljünk; hanem végig locsolván testünket egyszerre mártózzunk a' víz alá, különben mint Dr. Fleckles helyesen jegyzi-meg, idő engedtetik a' hideg víznek lassanként hatni meleg testünkre, sőt azon ismét elpárologni, mi által a' meghűlés bizonyos veszedelmének lesz kitéve a' fürdő. — Különben gyanus, vagy kétes esetekben mindég értelmes orvos határozza - el, élhet-e valaki fürdővel, és millyennel élhet?

A' tisztaság fentartja egészségét 's szépségét a' bőrnek; de vannak esetek, hol a' természet mostoha anyaként kellemetlen foltokkal 's kinövésekkel jegyzé azt, mellyekkel a' legfinomabb bőr is szépségéből sokat vesz, — 's így közelebbről érdekelheti ezeknek elvesztése a' nőnemet, — lássunk hát ezekről is röviden. — Megemlíthetők e' részben a' legközönségesebben előforduló szemölcsök, szeplők, májfojtók, anyajegyek, 's pörsedékek.

a) Szemölcsök - die Warzen.

Ezek eléggé esméretesek, 's nem egyebek, mint a' bőrnek fájdalomtalan, csúcsos kinövése, mellynek felülete többnyire kemény, és ránczos. Nagyságuk különböző, mellyel egy kisebb magyarót mégis át nem hágna. Leginkább a' kezeken 's ábrázaton jönnek-elő, 's majd széles gyökeren ülők, majd vékonyab száron lógók. Tulajdon véredényök, idegök 's néha mélyen beható gyökerük van. E' kinövés többnyire fiatalokat bosszont, 's leginkább a' bőrnek különféle izgatásaiból származik, ritkábban van belső nyavalyákkal eredeti rokonsága. Alkalmatlansága mellett, csipdesések 's metélések által, néha gyúladásig izgattatik, 's genyedésbe menvén, néha rossz indulatu fekélyekké válik. A' közönséges szemölcs csupa helybeli baj szokott len-

ni, azért helybeli orvoslást kíván, melly igen sokféle, néha boszorkányos bűbájjal rokon. Így javalják némelyek egy két részre vágott alma - féllal megdörgölgetni a' szemölcsöt, az almát ismét összetenni, 's így szemetre dobni. Mire az alma ott rothadásba jó; akkorra a' szemölcsnek is le kell száradnia. Higgye a' ki akarja! valami azonban lehet a' dologban, mert a' csupa dörzsölés is néha elveszti a' szemölcsöt; így hasznosnak állítják az éjjeli nyállal dörzsölést. — Más varázslók a' halott - kézzel illetést ajánlják, valamint olly esővízben mosdást, melly temetőben, sírkőről vétetik. Mind ezen szerek, nem valami homeopathiai csodás erővel hatnak - e a' szemölcsökre — nem tudom. Annyi bizonyos, hogy többször a' szemölcsök magoktól is elmulván illy bűbáj használata után, ez, annak hitelét a' nép közt fentartja. Célirányosabb elvesztése szemölcsöknek a' bekötés, ha szárasok. Ez viaszolt erős selyem czérnával történik, melly erősen a' szemölcsre hurkoltatva, annak tápláló e' dényeit összeszorítja, 's a' közösülést a' többi életműség közt így elszakasztván — néha azt le is szárítja. Még bizonyosabb menekvést eszközöl e' bajtól a' — levágás töben, egy éles ollóval, — 's hogy újra ne nőjön, helyét egy óra mulva, midőn már vérzése megszűnt, pokolkővel kell meg égetni. Ezen kis működést mindazáltal néha több ízben szükség újítani, — 's ajánlhatóbb ügyes sebészre bízni a' dolgot. — Hasonlít ehez chemiai maró szerekkel elétetése a' szemölcsnek. Gyengébb lágyabb szemölcsöknél elegendőnek mondják a' jó erős bor-eczetet, mellyben konyha só tétetik a' mennyit felolvaszthat, 's e' keverékkel gyakran békenetik a' szemölcs. — Még foganatosabbnak állítják a' szálmiaiák vizes olvadékát. Ez nagyobb szemölcsöknél is használható, azok elébb jól meg vakartatva, 's azután az említett olvadékkal mosogatva napjában háromszor, a' nélkül hogy a' nedvesség letöröltetnék.

Éjszakára a' szemölcs ugyan azon olvadékba mártott rongy darabbal köttetik-be. Erősebb szerek közül legbizonyosabb hatásu a' pokol-kő, a' főlebb leírt mód szerint. — A' salétromsav — Salpetter Säure — szinte foganatos lehet, csakhogy használata szemesebb óvakodást kíván, 's ezért finom bőrűeknél, 's kivált ábrázatszemölcsöknél ne is használjuk, csak ha más tájon van a' szemölcs, és símán — széles. Itt is ha több van jelen, csak a' nagyobbakon próbáltassék; ha azokat elfonyasztja, a' körüllevő kisebbek — magoktól elmulandók. Alkalmaztatása következő: egy tallérnyi vászon darabra kent diachylon flastrom közepén, lyuk hagyatik, melly a' szemölcs nagyságának megfelel, 's mellyen a' szemölcs — ráborítva a' flastromot — kibúvik. Ekkor egy hegyes fácskát vesz az ember, 's azt az említett savba mártja, vele a' szemölcs csúcsát, mellyet elébb meg lehet egy kicsinyt vakarni — megérinti, mellyre az mingyárt megsárgul. Ezt napjában két-háromszor lehet vizsgonozni, míg egyszer a' szemölcs egészen el nem vész. — Utójára említhető tüzes vassal is kiégetése a' szemölcsnek, melly egy fehérre izzott — weiß glühend — tövel megy végbe, azt a' szemölcs gyökeréig befűrván. Ezután valami lágyító — rózsa vagy ziliz kenőcsöt használva - rá, egy pár nap alatt a' szemölcs leszokott esni. Ez mindazáltal legfájdalmasabb bánás, 's nem minden esetben, 's nem minden kéz által használható!

a) *Szeplők.*

Ezek sárgás vagy barnás apró bőr - foltocskák, mellyek leginkább az ábrázaton 's kezeken tűnnek-elő, leginkább finom, fehérbőrű szőkéknél, vagy vereshajúaknál, — télre meghalaványulnak, vagy egészen is elmulnak, a' tavaszi napsugároktól új erővel ismét elő-

esalatandók, — mellyek annyival nagyobb boszúságot okoznak a' szépeknél, mint hogy a' rendszerént finom fehér bőrt — mellyen kiütni szoknak — még szembetünőbbben eltarkítják. Támadnak leginkább tavaszi nap-sugárakon, ha azok izzadt, vagy másként nedves ábrázatra hatnak, és ez által a' Malpigh hálójának hajszál edénykéi izgattatván, általuk a' szeplők, mint külön-nemű bőrfoltocskák választatnak-el. Elűzése a' szeplőknek felette nehéz, — az ajánlott módok többnyire sikertlenek, így sokkal könnyebb óvakodni, mint menekedni tőlök. — A' mi az elsőt illeti: finomabb bőrűek kiváltképen őrizték magokat a' nap sugaraktól nap-ernyőkkel, különösen nedves képpel semmi esetre napra ne menjenek, 's kezeiken keztyűket hordjanak. A' mi a' másikat illeti; számos szerek javaltatnak szeplők ellen, bizonyságául, a' fogamat bizonytalanságának. Egynehányat közlök itt én is olvasóimmal:

1.) Végy egy rész boreczetet, két rész rózsá vizet 's evvel reggel este mosattassanak a' szeplők, ha egészen el nem mulnak is, legalább meghalaványulandók. — Eczet helyett citrón nedvet is lehet használni, 's a' mosást le nem kell törölni.

2.) Végy *Hat lat* keserü —

Egy lat édes mondolát

U. a. mekkai balzamat. — A' mondolát először törd-meg, aztán a' balzammal vegyítve tölts hozzá:

Fél font rózsá —

Nyolcz lat zsálya —

Négy lat narancs-virág vizet. Szűr-d-át flanelen, 's reggelenként az elébbi nedvet evvel mosd-le.

3.) Tojásfehérit rózsavízzel egy mennyiségben keverj-össze, evvel esténként kend-be a' szeplőt, ' reggel mosd-le az elébbi mosdó vízzel.

4.) Gyógyszertárból hozasd-meg:

Rp. Acidi muriat. oxyg. diluti *unciam unam*

Aquae Naphae *uncias quinque*

M. D. S. Szeplőviz. — Evvel reggeleste a' szeplőket mosd-meg.

5.) Rp. Kali carbon. *drach. duas*

Solve in

Aquae Rosarum *unciis sex*

adde:

Tinct. Benzoë *unciam semis*

M. D. S. Reggel este a' szeplőkre kenni.

6.) Rp. Olei tart. per deliq.

Aquae d. s. *aa uncias tres.*

M. D. S. Szeplő ellen. — 'S használtassék mint az elébbi. —

7.) Ajánltatik még a' kén-tej — Schwefel - Milch — Sulf. praecipit. — Mellyből egy drachmát éretlen málnával kenőccsé kell vegyíteni, 's evvel lefekvés előtt a' szeplőket bekenni 's reggel a' főlebb ajánlott mosdó vízzel lemosni.

8.) Rp. Furfur. amygd. *drachm. duas*

Aquae Rosarum

— Naphae *aa uncias octo*

M. terendo ut f. l. a. emulsio

Colaturae adde:

Tinct. Benzoë

Borac. Venetae *aa drachm. duas.*

M. D. S. Mosdóvíz — szeplők ellen.

Mind ezen szerek használása előtt a' szeplőket esténként téjfellel, savóval, vagy tojás sárgájával be kell kengetni, hogy előbb azok fellágyuljanak, 's ezt egynehány hétig folytatván — lehet elűzésökkal próbát tenni, eleinte csak bodza virág gőzt eczettel bocsátva rájuk, vagy citron nedvvel, száلميák olvadékkal, 's kánforos eczettel 's t. i. mosogatva, mellyekre ha el nem mulnak; lehet a' fent írt szereket használni. A' próba nem sokba kerül, 's ha sükeretlen marad, vigasztalja a' szeplősöket e' gondolat; hogy nekik finomabb bőruk van mint a' szeplőtleneknek. Ha szerencsésen eltűntek volna a' szeplők, új kiütések gátlására esténként hideg vízzel, mellyhez egy kevés tojásfehér, ólomczukor, timsó vagy égett bor adathatik — mosatassék az arcz, 's továbbra napsugároktól, kivált nedvesen, szorgalommal őriztessék.

c) Májfoltok.

Ezek is sárga-barnás bőrfoltok, mellyek mégis nem annyira — mint a' szeplők — ábrázaton tűnnek-elő; hanem inkább a' test, ruhával fedett részein, a' hason, mellen, karokon, nyakon, — aztán az ábrázatra is elterjedhetnek. Ezek is beteges elválasztás szüleményei, de különféle természetűek, az előidéző okok szerint. — Néha terhesség jelei, mellynek végeztével eltűnnek, — máskor a' tisztulás rendetlenségeiből származnak, majd ismét egyéb nyavalyáktól, 's leginkább májdu-gulásoktól veszik eredetöket, melly említett okoknak megszüntetésével a' májfoltok is elenyésznek. Itt csak azon foltokról leend szó, mellyek valami különös igaz ok nélkül jelennek-meg a' bőrön, 's ezeknek elvesztésére következőket lehet próbálni:

1.) Rp. Kali carbon.

Saponis hisp. *aa drachm. sex.*

Olei amygd. q. s. ut fiat Ungv.

M. D.S. Kétszer napjában a' májfoltokra kenni.

vagy ha erősebbre lenne szükség:

2.) Rp. *) Pulv. sem. sinap. *uncias tres.*

Olei amygd. dulc. *unciam semis.*

Succi Citri q. s. ut. f. Ungv.

vagy ez a' mosó víz:

3.) Rp. Kali carbon. *drachm. duas,*

Camphorae muc, gg. arab. sub. *drachm.*
unam semis.

Aquae Rosarum *Libram unam.*

M. D.

Ha a' foltok széleseben kiterjedők 's gyengébb szerekre nyakason maradók, úgy leghasznosabb leend a' bűdöskövel füstölés, —

d) Anyajegyek - Muttermähler.

Így neveztetnek a' gyermekkel született foltok, 's különféle jegyek, mellyek még a' méhben fejlődnek-ki igen sokféle formákat öltve magukra, 's így néha kitűnő helyen éktelenségeket okoznak. Támadni szoktak terhesség ideje alatt, holott is vagy felmagasztalt képzelmek szüleményei, vagy a' magzatra, terhes hason által történt különféle bántalmakra hozatnak-elő. Azért legbizonyosabb elkerülésök, a' terhéseknek gondos és óvakodó maguk-tartása; mert későbbi elvesztésök bár

*) Fr. Bene Elementa medic. pract. Pestini 1833. T. II.

sokféle szereket ajánlanak ellenök — igen bizonytalan 's többször nagyobb kárral járók, mint magok a' jegyek. —

e) *Pörsedékek.*

Utoljára ezekről is kívántam szólni, mint mellyek finom sima bőrű arczokon sok boszuságot okoznak a' szépeknél. Ezek apró kis csomocskákból állanak, mellyek csak ifjú korban tűnnek-elő, leginkább a' homlokon, ábrázaton, ajakak körül, órron, 's mellen. Eleinte a' bőrrel egy színűek, azután meggyúladva vereslők, kevéssé fájdalmasak, kis hólyagcsákká válnak, mellyek megnyomatva csekély mennyiségű fehér-sárgás nedvet adnak, — 's így elszáradnak, de helyettök újak jelennek - meg, 's a' szépek türelmét erős próbára teszik. Származnak néha durvább élesebb levegőn, máskor csipős sós ételektől, vagy szeszes italoktól. Minden pörsedék egy egy fagyú rejtélyecskének gyúladása a' bőr alatt, azért orvoslása eleinte az okok eltávolozta után lob - ellenes gyógmódot kíván. Ezért a' fűszeres étkek 's italok elkerültével, vékony életrend 's víz ital ajánlatók, fris savóval. Ha valami belső bajjal összeköttetésben nincsenek a' pörsedékek, csupa helybeli szereket kívánnak, — 's így égett bor, lavandula lél — Geiſt — mosásra használhatók, — nem különben a' bűdösköves víz is, mellyet készíthetni bűdöskő virágra forró vizet öntve, 's 10—12 óráig ben áztatva. Próbálhatók még a' következő patikai szerek:

1.) Rp. Carbon. Sodae *drachm. unam.*

solve in

Spir. Lavandulae *unciis quinque.*

adde :

Tinct. Benzoë *drachm. duas*

M. D. S. Mosdó víz.

2.) Rp. Amygd. amarar. *drachm. tres.*

f. l. a. emulsio c. s. q. aquae s. *unc. quinque.*

Colaturae adde :

Liquor. acet. ammon. *unciam semis.*

M. D.

3.) Rp. Merc. subl. corros. *granum semis.*

solve in

Aquae rosarum *unc. quinque.*

adde :

Spir. vini *unciam unam.*

M. D.

4.) Rp. Ungv. rosati *unciam unam.*

Jodii sulfur. *grana duodecem.*

M. f. ungv. D. ad fictile S. Esténként a' pörse-
dékeket vele megkenni. —

3.) Hajak.

A' szép haj természeti legszebb koszorúja a' fejnek ,
's kivált egy fő ékessége a' nőnemnek, mellynek hi-
jányát vagy silányságát semmi más kellemek ki nem
pótolják, — azért a' hajak czélirányos ápolása, leendő
szépség tekintetéből fő gondját érdemli nevendék leá-
nyok körül a' nevelőnek. A' hajnak életét, egy növény
életéhez lehet hasonlítani, melly tulajdon hagymájából
(bulbus) kelve-ki, a' bőrnek állati olajával tápláltatik,
nő, és — kiszárad. 'S így mint magán élő életműve-
zeti növény, különféle betegségeknek, 's halálnak is
alája van vetve. — Illyen a' fejkosz — Grind — melly-
nek a' hajak hagymájiban van fészke, — illyen a' Len-
gyel-fürt — plica polonica —, mellyben, a' hajakból
bizonyos nyirkos nedvesség izzadván-ki, azokat ki nem
bontható csomókba raggatja össze, — 's illyen a' kopasz-
ság, melly a' hajaknak halála. Ezekről mindazáltal

hallgatva, itt csak a' hajnak közönségesebb bajairól leend szó, mint azoknak silányságáról, 's kihúlásáról. Természete ugyan a' hajaknak elvékonyulni, őszülni, végre kihúlni, de csak vénebb korban; 40-dik élet-év előtt ez mindég természet-elleni, nyavalyás állapotra mutat 's az emberi életműség általános gyengeségén, nedv-hijányán, vagy annak veszettségén alapul. — Hogy a' hajak lehető késő korig természeti állapotjukban megmaradjanak; szükséges eleitől fogva azokat célirányos bánás, vagy betegség esetében gondos ápolás által erősíteni. — Midőn a' természet, emberi fejre hosszú sűrű hajakat rendelt, nehezen ügyelt arra, hogy ezen ajándékot, viseleti divatok 's fényűzés, rendeltetéséből kivetkeztetve, azt csupán diszesítő ék-szerévé fogják a' fejnek változtatni, 's innét a' két nemnél különféle fonák bánásmód sürgeti e' természeti fej-véd, 's ékességnek időnap-előtti elsatnyulását, vagy kihúlását. — A' férfi, műveltebb nemzeteknél elnyíri haját, fölösleges lévén kalapok és sipkák alatt annak természeti nagysága. De növést, divatos szabályok után többnyire természet-elleni irányokra kényszeríti, dörzsöli, sőt meleg vasakkal is fodorítja, 's ez által a' haj-hagymáknak elgyengülését 's a' hajak kihúlását siettet, melly állításnak bizonyságául szolgáljon azon számtalanszor több kopasz, a' férfiak, mintsem a' nőnem között, — 's hogy a' kopaszodás inkább előről kezdődik; bár tagadni nem lehet, hogy gond, aggodalom, mélyebb eszméletek a' férfiaknál szinte nagyon elősegítik a' hajak kiszáradását 's kihúlását. A' nőnem természeti fej-ékül használva haját, 's inkább fedetlen fővel járva mintsem a' férfiak — hosszúra növeszti haját, azt különféle csomókba 's galandokba füzendő. De itt is a' sokféle hajkenőcs, 's a' szinte soknemű borzogatás, fodorítgatások, ellenségei a' szép hajnak, — azért nem leend talán helytelen e' czikkely alatt néhány

célirányos szabályokat adni a' nevendék nőnemnek, haja illendő ápolásának ügyében. — Még főlebb midőn a' ruházatról szoltam, említém a' fejnek fedetlenül hor-dását nevendék leánykáknál, midőn ugy is nagy a' ha-juk, 's ehez még a' következőket kapcsolom. — Tisz-ta s á g itt is az első, azért a' hajak fésültetése egy nap is el ne mulasztassék. A' haj fényének 's szépségének legnagyobb ellensége lévén a' por, ettől a' hajak őriz-tessenek, 's poros helyről, vagy táncz-teremből haza-jóvn, azonnalkibontatva a' hajak sűrű kefével megtisz-títassanak, 's mivel a' sok por kiszárítá; valami fris olajjal meg is kenettessenek. — Hideg vízzel mosás rendesen ártalmas, kivált különben is száraz hajúak-nál, mert a' hajakat, tápláló olajos nedvöktől fosztja-meg; azért csak a' kiknek természetnél fogva igen zsí-ros hajuk van — használandó, visszaélés nélkül, 's illő óvakodással meghűlésektől. Szárazabb hajúak valami fris szagatlan lágy olajjal — (dió vagy mondola olaj) adhatnak hetenként egyszer kétszer táplálékot hajuk-nak; de általában kerüljék a' soknemű 's szagú hajke-nőcsöket, mint a' mellyek kivált mód nélkül használtatva a' hajon hamar megavasodnak 's akkor csipőségekkel felette ártalmasok. Mivel bizonyos, hogy a' haj gyakori nyírés által növésre sürgettetik, 's hosszú hajak haj-landóbbak a' kihúlásra; azért ajánlható a' nőnemnek, hajából minden 4—6-dik héthben egy darabkát elvágni, — 's különösen akkor el nem kell ezt mulatni, ha a' hajvégek meghasadozni észrevétnek; mert így a' haj többé nem nő, míg a' hasadásokon felül — el nem vá-gatik. — Éjszakára engedtessek nyúgodalom 's termé-szeti fekvés a' hajaknak is. Azért felmentve fésű-igák vagy más rabszolgai lánczok 's kötők alól — bocsátas-sanak szabad fodrokban alá. — Egy practicus orvos *)

*) Erprohte Mittel das ausgehen der Haare zu verhindern. — Leipzig, 1825,

kis értekezésében a' hajápolásról, más kenőcsei között e' következőt ajánlja néha használandónak: végy 16 lat fris, és előbb rózsa vízben megmosott disznó zsírt, 4 lat fehér viaszt, 's miután a' kettőt lassu melegben egybe olvasztád, lassanként adj hozzá 6 lat rózsa vizet, 12 csep rózsa olajat, 20 csep narancs olajat, mellyek patikából kaphatók. — Ha a' hajak ritkulni kezdenek, 's kihülésuk, valamint a' következő kopaszulás márszembetűnő, feltéve, hogy különös ok, mint nehéz idegnyavalyákból lábbodozás — előre nem ment; ekkor a' csupa 's közönségesen esmert kocsonya zsírt, igen fogatosnak állítják, kenőcsül használva. — A' fent idézett értekezés hajhulás ellen következő kenőcsöt is ajánl: végy 2 lat olvasztott, 's megtisztított marhavelőt, keverj hozzá egy scrupulusnyi china vonadékot (Extr. Chinae) patikából, — 's a' kezdő hülésnél adj hozzá 12 csep szegfű s. u. a. Bergamott olajt, mellyel naponként, vagy 2—3 napban egyszer kell a' haját kenni. — A' fejnek megkopaszult hejeire, hova új hajak idézendők, Dr. Dzondi után ezen kenőcs ajánlata: végy 2 lat marhavelőt, — egy lat babér olajat, bergamott, lavandula, szegfű olajat tiz—tiz csepet. Evvel kell 's pedig ha lehet leberetvált helyét a' kopaszságnak naponként bekenni; de vigyázva kell vele bánni, mert — a' babér olaj mérges. — Trommsdorff ezt ajánlja: végy egy font marha velőt, mellyet tégy tiszta öveg palaczkba, hozzá adván 1 lat szerecsendió virágot, 1 lat szegfűt összetörve, 's 2 lat babér levelet összevágva. Ekkor a' disznó hólyaggal jól bekötött palaczkot tedd egy cserép fazékba, lyukat szurván a' hólyagon, öntsd-fel vízzel, hol hat óráig főljön, az elfőtt vizet a' palaczk körül feleeresztve. — Most kivévén a' palaczkot, foglalatját egy kifeszített vászonra öntsd-ki, 's míg meg nem hül, erősen nyomd-

át, melly a' kívánt kenőcsöt adandja — az esténként hajra kenendőt. — A' Bardana gyökér 's China héj-főzet nem annyira haj növesztő, mint haj hosszító szer, azért rövid hajuak használhatják a' következő készítés szerént:

Vég: China hajból 2 —

Bardana gyökérből 4 latot.

Barna sert mintegy 2 icczét. — Ezen keveréket hagyd 24 óráig bedugott edényben állani, — 's azután megszűrve esténként mosd vele a' hajadat.

Haj festések, miket az asszonyi hiuság néha ősz, vagy veres hajaknál enged magának, általában kárhuzatosak, mivel mind azon festékek, mellyek használandók nagyobb részint ólom, kéneső, vagy kénköből állanak 's mint mérgek hatnak egészséges testre. —

4) Szemek.

Ezek a' lélek legtisztább tükörei, mellyekben gyakran hibátlanul mutatkozik annak belső képe, 's híven másoltatnak, annak változásai is. Fen, és szabadon forognak a' szemek, ha tiszta és szabad a' lélek, míg szüntelen sötét zúgot keres rejtező szemeivel a' gonosz, — kedv ragyog a' víg szeszélyűnek szemén, melly gyász fátyollal van bevonva a' busongónál, — szelid csillagfénnel ég a' szerelem, vad lánggal zajlik harag és gyűlölség a' szemeken, — életet lövel az egészség, 's szánásra indít nyavalyás pislogással a' beteges életműség, — 's illy nagy befolyásuk van a' szemeknek különösen a' nőnemi szépségre. — Ha csendes a' lélek, 's indulatzaj vagy szenvedély-vészek által túlságokra nem kapatva béke-angyalként lebeg-fölötte a' megelégedés, — ha a' leány csupa szív, és érzemény, ön nemes méltóságának szerény tudatát mélyen hordva tiszta keblében;

egy ilyennek, szívet fog bizannyal hatni lelkes tekintete, 's nézte bájolandja még a' legridegebb kebleket is mennyei ártatlanságának varázs-bájával. De mind erre lelki formálódáson kívül, mellyről alább leendő szó — megkívántatik a' látó életműveknek épsége is, mellyről most teendünk egy két szót. — A' szemeknek erősítés, 's épségben tartására következő szabályok szolgáljanak sinór mértékül:

1.) A' szemek eleitől fogvást tartó gyakorlásban legyenek, melly mégis túlságig soha ne űzessék.

2.) Egy tárgyra meresztve sokáig ne legyenek, valamint őriztessenek fénynek és homálynak, hidegnek és melegnek egymást hirtelen felváltó hatásaiktól.

3.) Kényességből, vagy nem tudom én miből, közel nézésre ne szoktassanak; hanem majd távolítva, majd közelítve a' tárgyat, a' valódi lát-távol — *Cehweite* — kitaláltassék, az azontul szorosan megtartandó.

4.) Mihelyt tartósabb megerőltetés után a' szemeknek fáradtsága érezhető; azonnal szükséges nyugalom engedtessek nekik, melly közben a' tiszta friss vízzel mosogatás kellemesen feleleveníti a' szemeket. —

5.) Mig csak lehet a' mesterséges szemüvegek el-távoztassanak, mert az ép szemek is annyira hozzájok gyengülnek, hogy azután nélkülök hiányos leendő a' látás. — Egy kisasszonyka szemüveggel élésre akarván barátneját bírni, midőn ajánlatára az mentegetőznék, hogy azon semmit nem lát; így hitegeté: „oh az semmit sem tesz, — én sem láttam rajt először semmit, 's ím most meg nála nélkül nem látok.“ — 'S az a' különös, hogy olly rendből legszámosabbak az illy szemüveges vaksik, mellyben kényelem és jó mód, a' szemeket sem megerőltetni, sem elgyengülni nem hagyná. — És sok szegényebb sorsú leánykák, kiknek huzamos varrás és kézi munkák által kell életökről szorgoskodniok — illy üvegek nélkül ellehetnek! Ha már épen külö-

nös szemgyengeség miatt rászorúl valaki a' szemüvegekre, legalább csak akkor nézzen rajtok, midőn elkerülhetetlenül megkívántatik neki valami messzebb tárgynak tisztább fölvétele. Az arczfátyoloknak, úgy a' nőnemi munkák 's foglalatosságoknak a' szemekre hatását — főlebb már érintettük. —

5.) Fogak.

Nem annyira szellemi, mint testi tekintetben, elkerülhetetlenül szükség a' nőnemnek ezekre ügyelnie, — mellyeknek fonák bánás vagy gondatlanság mellett megromlása, vagy kora elvesztése, egészségnek és szépségnek egyformán árt. A' mosolygás, a' beszéd, csak úgy lehet egészen bájos, ha nyíltával a' rózsza ajkaknak, hijánytalan, egyenlő rendű 's hófehér fogak tűnnek-elő. Mire nézve illő vigyázat legyen a' nevéndékre, hogy szilajabb játék vagy veszedelmesen történhető esés közben fogait el ne veszítse, valamint arra is, hogy azok rendetlenül ne törjenek-át az inyeken; melly hamar meg-eshetik, ha a' mozgó tejfog ki nem vétetvén, alatta a' maradó fog kibujván, azt félre nyomja. Illy esetben hát a' rendetlenül álló fog jókor még kihuzassék, sőt későbbben is, ez által a' fogak illő rendes helyzetöket megfogják nyerni. A' mi a' fogaknak egészségben tartását illeti, erre nézve is legfőbb a' — tisztaság. Erre nézve minden reggel, minden evés után a' száj friss vízzel kiöblíttessék, ezenkívül reggelenként sem csupa ujjal, sem arra takart vászon darabbal, mint némellyek fonák okoskodásból teszik; hanem finom, nem erős, de nem is épen csupa lágy fog-kefécskével, még pedig nem keresztben, hanem az alsóknál alólról föl, felsőknél felülről le-felé tisztogatassanak. — Fogpornak legcélszerűsőbb a' finom porrá tört égett kenyérhéj — vagy szén. Ez fehériti a' fogakat, 's

mint minden rothadásnak ellensége, legtisztábban tartja, 's szagatlanítja a' száj-üreget. — Óvakodást javaslok itt holmi tarkabarka, illatos, drága fogporoktól, mellyek a' fogaknak hófehérséget ígérnek, 's azt kis időre csakugyan megis adják; de maró szerekből levén többnyire szerkeztetve, a' fogmázát — *Gla zur* — lassanként lekorholják, aztán a' fogakat feketítik 's kora ki húlásukat okozzák. — A' fogaknak kellemetlen sárga színök többnyire a' tisztátalanságból származik; azért a' fentírt módon könnyű rajt segíteni. — Különös esetekben, taplós vérző inyeknél p. o. orvosi tanácsból lehet más porral is élni, — 's lássunk most illy beteges eseteket is a' fogakra nézve. A' fogak néha borköves kéreggel vonatnak-be, fehérségöketsímaságukat elvesztve. *Linné* ez ellen hasznosnak állítja az eperrelélést, melly kellemes gyógyszer; de a' reszelt alma lével tisztítást is hasonló foganatúnak lenni mondják. — *Deboze* dicséri a' pipa-hamut, mellyben csak a' hamag — *Wtasche* — lehet munkás. *Deaume* *) az eczetsavat *Ratanhia* festvénnel ajánlja, melly által mint állítja, a' fog-borkőben fészkelő álatocskák is, tojáskáikkal együtt rögtön meg öletnek. — *Gräfe* javasolja *Deschamps* fogporát, melly ez:

Rp. Chlorureti calcis sicci *grana quatuor.*

Corallor. rubr. pulv. *drachm. duas.*

M. 'S ezt egy spongyia kefécskével kívánja használtatni. — *Pitschaft* **) következő port dicsér a' fogborkő képeltetése ellen:

Rp. Rad. calam. arom, *unciam semis,*

Kali carb. *drachmas sex.*

Olei caryoph. *scrupulum unum.*

*) Andeutungen einer rationellen heilung des üblem Geruchs aus Mund und Nase. Zeiz 1830,

**) Hufeland u. Osann — Journal d. pract. heilk. 1832.

M. f. pulvis subtilis S. Fogpor. 'S evvel hetenként egynehányszor tisztítassanak a' fogak.

Csupa fogtisztító 's erősítő porokul ajánltatnak a' következők:

Rp. Pulv. carb. Tiliae

— cort. peruv. *aa unciam semis.*

— gummi myrrhae *drachm. unam.*

M.

Fantini: *) Rp. Cremoris tartari *drachm. quinque.*

Pulv. cort. chinae r. *drachm. duas.*

— — Cinnamom. *drachm. unam.*

M.

Siemerling: Rp. **) Acidi phosph. sicci
drachm semis.

Pulv. carb. Tiliae

— rad. calami *aa unciam semis.*

— cort chinae r. *drachm. duas.*

— Myrrhae *drachm. unam.*

ol. Bergam.

— Caryophill. *aa guttas quatuor.*

M.

Taplós és könnyen vérző inyekre Klein ***) a' Ratanhia gyökeret magasztalja, mellyet csupán rágatni javal, vagy vonadékját az inyre dörgölni, 's gyökerének főzelékét egy kis eczettel száj-öblítésekre használni. — Ajánlható a' következő fogpor is:

*) Giorn. di. med. pr. comp. da V. L. Brera Vol. IV. Padova 1813.

*) Hufeland Journal d. pract. heilk. 1830. Jul.

**) Abhandlung ü. d. Ratanhia. m. einer Vorrede, v. med. Rath. v. Klein. Stuttgart 1818.

Rp. Pul. cort. peruv.

— Terrae Catechu

— Sangv. draconis.

— rad. iridis flor aa *scrupulos duos*.

— rad ratanh. *unciam unam*.

ol. caryoph. *guttas sex*.

M.

Alkalmas helyen lehet még itt szó a' szájüregről is, melly sokszor kiálthatatlan bűzzel — kellemetlen; pedig mellynek szagatlannak kell egészen lennie! Ezen szájbűznek többféle okai lehetnek u. m. maga a' tisztátalanság, ha t. i. a' száznak rendes kiöblítése étel után elmulasztatik, 's kivált ritkább foguaknál, ha hus vagy más étel darabok akadnak a' fogak közé, — 's ott peshedésbe mennek által. Ezért a' fogvájóknak nagy befo-lyásuk van a' szájra, mellyek egyszerű tollakból leg-
célirányosabbak, 's mellyekkel a' fogak közt maradt étel részecskék szorgosan kitisztítassanak. — Oka lehet e' szájbűznek még, ha valamellyk fogat csontszú — caries — emészt, 's így benne bűdös ev választatik - el, a' mi kellemetlen szagán kívül nyállal, 's étellel a' gyomorba vitetvén, az egész életműség ártalmára leend. Azért illy állapotban kettős szorgalom fordítassék a' tiszta-ságra. Ajánltatnak ugyan több szerek a' fogaknak e' baja elen, ugymint a' villó - sav, — ac. phosph. — ebből 30. esepet, fél unczia Myrha festvénnel kever-ve, — *) továbbá hüsz aszand — assa foet — Myrha, — 's különösen ajánla Gräfe a' Chlór-mész égett boros olvadékát, **) mellyet pamuton az üres fogba kell ten-

*) L e n t i n — Beyträge zur ausüb. Arzneyw. 2. Bd. Leipzig 1798.

**) G r ä f e u. W a l t h e r Journ. 1831. Bd. 15. 4 heft III. melly-nek készítése következőkép' van leírva: Rp. Chlorur. calcis sicci unc. tres. Aquae d. s. unc. duas. Tere in morta-

ni, vagy vízzel föleresztve szájmosónak használni, — azonban leggyökeresebb orvoslás leend — a' fognak kihuzása. — Más betegségek is hozhatják-elő a' szájbüzt, mint a' higany - kór — morb. mercur. —), a' Scorbut, — itt tehát ezek gyógyítassanak. — Néha származik a' bársing — Speiseröhyre — alsó végének tágságából, mellyen aztán a' gyomorban már peshedő ételbüz a' szájba felhatva, annak kellemetlen szagát okozza. Ekkor a' baj többnyire gyógyíthatatlan, — azon kell hát iparkodni, hogy palástolva legalább szenvedhetővé legyen a' baj. 'S erre nézve: végy 6 darab czi-tront, mellynek sárgáját finom reszelőcskén lereszelvén azt egy mozsárban keverd jól össze 1. font fehér czukorral, — 's tégy hozzá annyi Trágánt - nyákát — Traganthfölein — hogy belőle lapdacsokat formálhass, mellyek szárítva, ha szájban tartatnak; kellemes czi-tron illatjokkal a' szájbüzt kis időre elűzik. Hasonló lapdacsok készíthetnek narancs virágból a' leírt módon, — még a' Trágánt-nyákát is narancs vízzel lehet készíteni, hogy illatosabb legyen. — Chevalier **) következő nyeleteket — ajánl:

Rp. Succolatae pulv. *unc. tres.*

Carb. veg. lot. et in pulve-
rem subt. redact. *unciam unam.*

Vanillae *drachm. unam.*

Mucil. gg. Trag. q. s. ut f. l. a. morsuli, ponderis 18. granorum. 'S ezekből napjában egynehány darabot lehet bevenni.

rio vitr. c. pistillo vitr. adde partem aquae, sepone, decantha. Liquori clarif. adde novam aquam, tritura sepone, et tertia cum aqua ablue, decantha, liquorem decanth. commisce, et adde alcohol 36° *unc. duas*, olei essent. cujuslibet aliquott guttas. —

*) Froberg's Not. Nr. 16 Bd. XIX. 1828.

Deschamps: Rp. Chlorur. calc. sicci drach. tres.

Sachari unc. octo.

Amyli unc. unam.

G. Tragac. drach unam

Carm. grana tria.

M. f. l. a. trochisci gran. trium. S. Napjában két-három darabot bevenni. —

6) Arcz - báj.

Értetni kívánom ez alatt az idomos arczvonatoknak összehangzólag egy kellempontra huzódását, mely az egész arcra bizonyos szellemi gráciát árásszon, — 's kellővé tegye különös szépség nélkül is az ábrázatot. Hogy ez lehet, sőt van, bizonyítják azon leánykák kik valami kikeresett szépség hiányával, deli homlok, ragyogó nagy szemek, finom bőr, piros ajkak 's t. i. nélkül is — tetszenek, 's kik így szoktak megítéltetni: nem szép, de kellemetes. — Erre nézve pedig a' neveléstől sok függ. Valamint ugyanis bizonyos egyes indulatokat, bizonyos, és több egymikben — individuum — ugyan azon arcz - vonatok árulják - el: úgy ezen szellemi arcz - báj is, a' vonatoknak bizonyos nyájas összehangzásában mutatkozik. — A' kevély, felvont szemekkel magasan néz, az alázatos lesüti azokat, — az irigy, a' fősvény, mintha mindég savanyú egest rágnának, — a' haragos, ránczolt homlokával bős tekintetet mutat, a' vig szeszélyűnek, szóvalan is mosolygóra áll szája, a' gondolkodó magába vonulva, mintegy zárt kripta tűnik - elő — 's a' t., 's innét, minden arcznak más más bélyege van; mert a' kedvencz szenvedélyt, 's a' szokott indulatot ábrázolni segítő arcz - izmok voltak, 's vannak kis kortól fogva legtöbb gyakorlásban. — Ha hát nőnemi arczbájt akarunk nevendékeink ábrázatjára idézni; iparkodjunk

azokat még gyenge korban, mindég kedves érzemények között nevelni. Nyájasság, vigalmak fűszerezzék nevendékeink apró foglalatosságait, — szép szóval édesgettesse nek jóra és szépre, hogy örömmel tegyenek mindent (mint ezt alább bővebben kívánom kifejtetni). És így, boldog elégedés lévén a' gyermeknek lelki bélyege, 's életöröm ragyogva szemeiből, az asszonyi gyengédség 's szelid nyájasság ábrázolására szoktatott vonások, magoktól fogják azon szellemi arczbájt kifejtetni, melly különös szépség nélkül is szíveket hódoland, 's közkedvességgel koszorúztatik mindenütt. Ütés, dobás, szüntelen dörgő feddőzések, elkomorítják a' nevendék lelkét, az arczon bizonyos unatkozó kelletlenség fog mutatkozni, 's az illy kép, némi külső szépség mellett is mindég visszataszító leend. Mennyire szükség ennél fogva ügyelni erre olyaknál, kiket valami kitűnő testi szépséggel a' természet meg nem álda; igen könnyen felfogható.

7) Kezek.

Igen sok függ ezektől a' testi szépségre nézve. Gömbölyű, azaz mérsékelt kövér — hogy a' kézfej csontjai ki ne tűnjenek — gyenge fehér bőrrel borított kezek, nem épen hosszú ujjakkal, legtetszőbbek, 's kétszeresen ajánlják a' kedves tulajdonosnét. — Ezen külső szép alakja a' kezeknek csupa természet ajándék; de vigyázni lehet legalább, hogy a' bőr rajtok el ne durvuljon, mitől leginkább megóv a' keztyű-hordás, kik ezt tehetik, — ügyelve kivált arra, hogy nedves kezekkel külső szeles levegőre soha nevendékeinket ne eresszük. — Keztyűk, mellyek belől szarvas fagyúval, vagy akarmi más lágyító zsírral megvannak kenve 's éjszakákon-át folyvást a' kezeken tartatnak; finom

gyenge bőrt szereznek. — Trommsdorf kéz finomításra következő téstát javasol:

Végy: tetsző mennyiségű keserű és édes mondolát, törd-össze azt jól mozsárban, egy kis vizet öntve-hozzá, melly az olajnak kiömlését akadályozza. Keverj - hozzá két nehezék — drachma — finom porrá tört Stóráxot (patikából kaphatót) 's egy kis mézet. Törd ezt össze most keményes téstává, mellyet valami bádóg edényben tarthatsz. Ebből kéz közt egy darabkát eldörgölve — mosódj vele. —

Porban e' következőt:

Végy 8 lat mondola korpát, 4 lat árpa-'s 6 lat ris-kása lisztet, 2 lat Florentiai viola gyökér — Iris florent.— port. Keverd össze, szitáld-át, hogy egyenlő finom por legyen, mellyhez adj egy lat tisztított széksót, 's 20 csep rózsza vagy szegfű olajt. —

Kezeken a' körmök is figyelmet érdemelnek, melyeknek ép 's jó formájoktól, igen függ az egész kéz szépsége. Erre nézve jegyzést érdemel, hogy sem szüntelen nyirbálása, sem nagyra növesztése a' körmöknek tetsző formát az ujjaknak nem ad. Megmutatja az maga magát, hogy meddig és mikor kell vágni. — Az ugy nevezett vak körmöket sárga viasszal felpuhítva 's finom üveg darabcsákkal vakargatva — tűrhetőkké lehet tenni. Ujjaknak a' muzsika, valamint lábaknak a' táncz — kellő ügyességet ad. —

8). Lábak.

A' kicsiny, kellemes idomú lábak is egyik fő dísze a' nőnemi termetnek, annyira; hogy sok férfiaknak szokása legyen, előbb a' lábat, 's aztán a' fejet nézni a' szépeknél, — 's idomtalan nagy lábak mellett bár mi kitűnő arcz-szépség is tetszésöket meg nem nyeri. —

Hogy nagyobb test, nagyobb lábon álljon, ez természetes; de még idomzatosan is kisebbek lehetnek a' lábak, hogy szépség közé számláltathassanak. — A' Chinaiaknál annyira kedves a' kisláb, hogy még a' bölcsebben fekvő kised leányoknak nagy lábujjaikat, talpuk alá hajtják, 's szoros kötőléssel szüntelen ezen helyezettetésben tartják, csak hogy a' lábak kisebbek legyenek, — melly kislábuságot annyira viszik, hogy a' nőnem általa alkalmatlan lévén a' menésre, kéntelen, folyvást otthon ülni. — Nálunk illy kislábakra épen, nem vágyódunk; de legalább ezé irányos leend, nevéndék leánykákat szüntelen lábhoz álló [cipőkben járatni; mert a' mezítlábak igen el szoktak terülni. — Könnyű mozgás, lejtő lépések, mellyek mintegy tüntetik előlünk a' menőt, 's mellyek mint imént említém okos táncz gyakorlással lesznek sajátjává a' nőnemnek — felette emelik a' lábak 's egész természetnek kellemét. — Különben fő figyelmet érdemel a' lábaknak illő melegben tartása, — mi által sok hurutos, náthás betegségek elmellőztethetnek. —

Nem lesz itt, ugy hiszem, helyén kívül egy két szót tenni azon világszerte rettegett láb-hóhérról — a' tyúkszemről. — Áll ez a' lábujj bőrének egyenetlen nyomásoktól okozott megvastagodásában 's keményedésében, melly mintegy hegyes gyökeret formálva, az alatta fekvő érzékeny lágyszöveteket a' csont körül szurván, néha szenvedhetetlen fájdalmakat okoz. Elvesztéséről ennek csak álmodni is haszontalanság, ha csak a' cipőket is valaki, kedvéért el nem hagyja, — bár sok csuda rásópok és kenőcsök árultatnak kiirtására, drága pénzen. — Legokosabb minden két hétben éles késcskével, vigyázva, hogy meg ne vérezzük — lemetélni kergét, sárga viaszt vagy diachylon flastromot tapasztva-rá, melly lágyan tartja, 's így legalább a' cipőtől nyomatva, ő viszont nem nyomhat. — Külön-

ben hogy nagyobb lábakat kis czipőkbe akarni szorítani — épen olyan nevetség, mint azon egyszeri ember, ki egyik szüretjén termett két akó borát egy akós hordóba kívánta szorítani — úgy hiszem — elég világos!

MÁSODIK RÉSZ

Lelki nevelés.

I.

Általános észrevételek.

A' főlebb mondottakra ügyelve, ha a' természet sem vala épen mostoha; úgy egészséges, szép gyermekekben fogja az anyai gond föllelni — gazdag jutalmát. — De mint már érintettük, mind ez még nem elég, így csupán szép állatokat képelendünk, hacsak a' lelket is, ezt az Istenség mennyei szikráját, nevendékeinkben lehetőségig ki nem míveljük. — 'S kivált pedig a' nőnemnek van erre különös szüksége, melly anyyi lelki zivatarnak, 's olly gyenge erővel — van kitéve, — melly világi benyomásokra ügyel inkább, mint a' mélyebb elmélet fontoló szavára, — 's melly gyakran lánggal borítva-el túlságokra ragadó képzeménnyektől; csak az érzelgő szívnél keres vég - menedéket, a' nélkül, hogy a' komolyabb ész hideg szavára hallgatna! A' fiút tanuló pályája többnyire korán kiragadja a' szülei háztól, száműzve a' forró anyai ajkáról — idegen hideg keblekre, 's hogy e' rideg úton haladhasson, ön lelki erejét egész teljében ki kell fejtenie: a' leány, mint örökös gyermek, szüntelen kedves anyján csügg, — az apai házon kívül mást, csak vendégképen lát, hol ismét más gondja alatt töltheti ked-

vét; míg eljő az idő, mellyben egy idegen mátká, egyszerre egy szokatlan, egészen új világba ragadja. 'S melly ritka a' leány, ki e' nagy változásra, illőn el legyen készülve, 's elég lelki erővel 's kiállt világi viszonyosságokkal edzve, eltűrésére e' nagy ugrás bódító zuhanásának. Jajgató [fuldoklások közt, könnyel ázó szemekkel, mintegy eszmélet nélkül tétetik többnyire kocsiba a' messzebb vitetendő menyasszony, — kifárad a' férj vigasztalásaiban, míg ő kifáradhatatlan — sopánkodásiban, pedig egy pár hét vagy hónap mulva kedves lesz az új hon, 's átlátja — milly jó néki ott lennie! — 'S mind ez mért van így? — mert ritka leány lép kellő előkészületekkel e' fontos pályára, — ritkának adódik alkalom világot esmerni csendes otthoniségében, ritkának van előleges helyes esmérete ön rendeltetéséről, — 's ritkában kelletig kifejtve a' lelki erő, hogy azt egy kis változás zavarba ne hozza, 's szembe szállni egy kis sorsvésszel — el ne rémüljön! — Ugyan miből áll a' mi leány nevelésünk?! nézzük-át a' bölcsőtől, nevelő intézeteken keresztül, egész a' menyasszonyi kézfogóig. A' világról még legkevesbé sem eszmélő kised leányka, tele pántlikázva, csipkéketakarva hordoztatik, mint mutatni való kép. A' szemesebb nevendéknek, megszólalás után, idétlen tréfái — éles elmét gyanítva — dicsértetnek. Most egy kicsit kezd már csinosodni, haja tisztán — símán fűsülve, fodorítva, — ruhája mármár divatbeli, — mellé ha még egy kellemes idomú ábrázat is van a' természettől adva; minden szemnél, melly rajta megakad — hányszor lesz oka hiúvá lenni e' nyilatkozásokon: „beh szép — beh szép kis leány!“ — Most fővárosba, nevelő intézetbe viszik. Itt megtanulja mi szép, mi nem szép? azaz, mint üljön, álljon, menjen, beszéljen, nevéssen — hogy — szép legyen! Majd egykét himzett erszényt, vagy dohányzacskót apja névnapjára, vagy egykét — a' mestertől kijobbított

rajz-művet küld haza; 's ismét — mi derék, 's munkái-ban is — mi szép kisleány! — 'S így pár év alatt elvégezve a' tanuló pályát, feszes vállba fűzve, új divatruháiban haza megy — kisasszonynak, hol — kivált ha gazdag, előre már száz imádó várja költői hévvel, 's csakugyan többnyire — költői szívvel is — fogadva, a' nem látás óta remekké vált angyalt. — Ezen-túl társaságok, bálók, fürdők, váltják-fel egymást szemvakító mulatságaikkal. Minden felől az üres czifra hódolat, míg egyszer a' — vagy leggazdagabb, vagy legszebb, vagy legcsábítóbb szerencsés leendő viszont-hódítani. Az édes képzeményeken andalgó leány csak boldog jelenének él, rózsát látva minden kórón. Hezzá járul a' szülei egyezés, vagy ha nem; ájuldozások, 's emésztő könnyek által kicsikartatik az. A' kézfogó napja meghatároztatik, 's ekkor ismét nagy városra — vásálni, és vásálni mindent, a' mi csak szemet és szívet vakíthat: 's ott áll fehér habzó selyemben a' briliánsokkal ragyogó — gazdag menyasszony! Mi leendő egy nőnek kötelessége, miben áll egy háznak, ha készből is, de renddel tartása, — miféle viszonyok lehetnek egy férj és feleség között, — mi egy anya 's annak kötelességei, — 's több illy csekélysegekről, általában — bölcsen hallgatnak. Egy illy menyasszony pedig feleség, hihető anya, 's ekkor bizonyosan nevelő is fog lenni! — 'S mégis — panaszává teheté a' világ, hogy a' férfiak mindinkább kezdenek nőtelenkedni, — 's hogy olly kín a' házasság élet, 's többnyire szerencsétlen! — — Hihető, én vakmerősködőnek fogok tartatni, hogy e' tárgyban, 's így szólalék-meg; de nevéndék nőnemről írván, mellynek utolsó főrendeltetése egykor anyává 's nevelővé lenni: helyén gondolom e' mondatokat lenni, — 's bátran elmondani mindent, mit e' Nemnek testi 's lelki épségére hasznos befolyásának

lenni ön meggyőződéseem helyben hagy; orvosi 's polgári kötelességemnek esmerem. —

Általános észrevételeim e' tekintetben ezek:

Külső üres fényre 's hiú czifraságra nevendék leánykákat — ne szoktassunk, különben is nagy hajlandósága van illyekre e' Nemnek, melly csak korlátok között teremheti igaz gyümölcseit. Erre nézve, minél egyszerűbb az öltözet, minden tarkaság 's rikító szín nélkül; annál kívántabb célra vezet. — Illyet legtöbbet fog látni köz életben is a' leányka, 's ön személyecskéjét is ollyannak [fogja csak tartani (a' mi legszebb virtus) mint a' millyen legtöbb van. Ellenben, drága, igen kitűnő öltözet, millyennek párját nem igen látja: egyenesen e' gondolatra vezeti az eszmélkedőt, hogy ön személye is olly drága, olly kitűnő mások felett; 's ezért el fog kevélyedni, (minél ismét rótabb dolog nincs). —

Ön figyelmét, magára a' nevendékre sohase fordítsuk, azaz, ne vétessük vele észre, hogy: figyelem van rá. — 'S erre nézve ha szép; tükörre ne szoktassuk, nem nyilván tiltva ugyan ezt meg tőle, mert így kíváncsivá tennénk őt, ezt lopva tenni; hanem csak az alkalmat távoztatva-el. — Fejtőző testi kellemeit ne dicsérjük, 's másoktól dicsértetni ne engedjük. Majd eljő az idő, mellyben ezt gátolni többé ugy sem lehet, 's ekkor el-lesz már készítve a' leány, csalóka hódolatok hizelgő szavainak egy könnyen hitelt nem adni. Legjobb akár melly leánykával elhitetni, hogy ő is csak ollyan, mint más, sőt hányan vannak még különbek! 's így testi szépségében alacsony dicsőségét nem fogja soha keresni — nem lesz kevély.

Általában finom bánást kíván a' nőnemi nevendék. Ollyan az, mint árnyékban nőtt gyenge virág, mellyre a' durvább szellő is — ártalmasan hat. Kemény, illetlen bánás tompává teszi a' lelket,

mint kemény fa a' finom élű kést, — pedig jaj a' leánynak, kiben eldurvulva vannak az érzelmek 's letapodva a' lelki finomság, felséges bájoló tulajdona e' Nemnek. Ütésről — szó sem lehet egy leány nevelésnél, mert a' szolgálai vessző, testet és lelket fog nála törni. — Szóval, pedig hizelgő édes szóval kell szépre és jóra szoktatni eleitől fogva a' leánykát, 's megnyerni bizodalját, hogy a' mit nevelője mond, szent legyen előtte. Csak a' maga akaratját a' nevelő ne hagyja teljesíttelenül nevendékétől, 's akár mi módon, az erőszakot kivéve, — és csak annyira vigye, hogy a' nevendék féljen tetteivel tetszést nem nyerni, ne azért ugyan, hogy majd értte vessző éri, hanem csupán azon szégyenből, hogy nevelője előtt evvel tetszést nem nyer; úgy bizonyosan nyertes már, 's nevendékéből lelkes leány váland.

Akarat és kívánságra nézve: mivel minden leányt mint egyegy sorsjátékot lehet nézni, ki ön erejéből soha meg nem állhat, — ki mindent más kezéből vár: szoktatni kell ezen (nem feszegetem kellemes-e, vagy kellemetlen) rendeltetéséhez — a' nevendéket. 'S így célirányos leend minden kívánságát 's akaratját a' leánynak be nem tölteni, — azonban viszont — néha nem várt örömeikkel lepni-meg. — Türelemre szoktatjuk így a' nevendéket eleve, melly nélkül asszony nem lehet-el, 's mellyel drága kincsen meg nem vásárlandó nyugott lelket formálunk — nyugottat a' sors viszályain, mellyek közt elégedést nyer a' szív e' reményen: hogy a' végzettől rossz után még jóval lehet látogatandó. — Fiú gyermeknél több szabadság engedtetetik kívánságnak és akaratnak; mert ő, hatás-körében mindég tevő szerepet játszan, — neki czélt kell érni, gyakran török-szakad! A' leány szelíden simuljon sorsához, mert ő más gondja alatt van, és sem evvel, sem amavval daczolni ne tanuljon!

Asszony nevelje a' leányt, mert egy Nemben, rokonérzelmek fejtődnek-ki, mellyeken barátsággal 's bizodalommal szövődnek össze a' lelkek, — 's csak illy lelkek formálhatják, művelhetik egymást. A' két Nem egymás ellenébe van téve, mellyek között egy bizonyos nemi kontraszt, szerelmet szül, — barátságot ritkán. 'S innét — ritka a' férfi, kinek igaz asszony-barátja volna a' szó valódi értelmében, és viszont, — mert a' barátság hasonlót keres, nemre korra, véralkatra és sorsra nézve, míg a' szerelem ellenkezőn gyúl-fel. — De meg zajosabb, szabadabb is a' férfi társaság, mellyben könnyen elszilajodhatik a' nevendék, hogy valódi gyengéd asszony belőle soha sem váland. Ön neme esméretlen marad előtte, 's a' másiktól kapkodott tulajdonok elférfiasítják, hogy utóbb sem egyik, sem a' másikhöz nem tartozhatik, pedig:

Gyűlöllek én asszony-férfi
 Ki kiléptél rendedből,
 'S téged férfiasszony, a' ki
 Kicsaptál lágy nemedből.
 Herkulost, ha rokkát pörget
 Nem lehet nem nevetnem,
 Minervát ha fegyvert zörget
 Lehetetlen szeretnem!
 Határa van a' két Nemnek,
 'S nemcsak nem kecs az érdemnek;
 Hanem hiba 's csorbaság,
 A' ki ezen általhág! — *)

Vidor és élénk legyen a' leány-nevelés, hogy — mire nagy hajlandósága van — érzélgés ne fészkeljen lágy szívébe. — Holdvilágon andalgás, so-

*) Kisfaludy Sándor. Himfy szerelmei.

hajtások és köny a' boldog multra, gyáva kesergés egy haszontalan olvasáson, 's több illy idétlen érzékenykedések, úgy hiszem — egy férjet sem fognak mulatni. Földi pályára — mely borúlt és derült, virágos és tövises — kell szoktatni előre a' nevendéket, nem csapongó képzelmeken ideál-világba repkedtetni, mellyet maga alkot magának a' gondolat, 's mellyből ha földi létre — mint gyermek álmából — ébresztetik; sírva fakad. Innét aztán az ideg - gyengülésből származott sokféle görcs - baj, 's innét az orvost férjet és mindent türelemben kifárasztó méh-görcs — hysteria —. Tanulja a' nevendék hol lehet — megragadni az élet kedveket, — de kétségbe nem esni ha néha helyettök az élet - gondok — őt kapják nyakon. 'S ezt elérjük, ha nevendékeink figyelmét szüntelen a' világon tartjuk, holmi bűbajos mesékkel lelkét nem ingerelve, — ha az élet jó 's rossz oldalait megmutogatva, illő keménységgel párasítjuk az asszonyi gyengéd, olvadékony szívet, — ha egy nyomorúlt kolduson vele könyeket nem hulajtatunk; hanem alamizsnát adatva véle emlékeztetjük, milly sok oka van neki ezen szegény fölött örülni az életnek, 's kettős ösztöne a' munkássághoz, hogy hasonló szerencsétleneknek javaiból juttathasson, — ha megesmerkedtetjük őt a' természeti dolgokkal, hogy gyönyörködjék annak még borzasztó játékaiban is, és a' villámok tűz - czikázásikon, 's föld ingató dördületein sötét fellegeknek, a' helyett hogy vankos közé rejtőznék, 's ájulva, segedelmetlen rogyna szükség esetében öszve — illő óvakodás mellett kedvét lelje, — hogy egernek, póknak, békának meglátásán halálra ne sikoltssa magát mást is elrémitve, 's haszontalan ijedelmes bajt okozva gyakran magának! — És csak így lehet a' nevendék önállású, 's erős karakterű, — így daczolhat világi bajokkal, mellyek rajt soha tökéletes diadalt vehetni nem fognak, — 's így használhatja okosan e' maroknyi

életet, maga, és az, kivel valaha közelebbről kötendő össze sorsa — örök sopánkodás, 's untató panasz, és nyavalyák helyett.

Adjunk hitelt — mutassuk legalább hogy adunk — nevendékünk előadásinak; de olly helyzetben tartsuk magunkat mindég hozzá, hogy általa megne csalathassunk. Ha kételkedünk előtte, sőt nem hisszük szavait, eszébe juttatjuk, hogy a' dolgot másként is elő lehet adni, mint ahogy' van, — pedig igaz monda a' jó léleknek egy fő vonása. Ha bizonyosok lettünk már a' hazugság felől, állítsuk őt szembe a' dologgal, 's mutassuk-meg neki kézzelfoghatólag hogy épen nem úgy van mint ő mondá, — 's milly rút dolog az, hogy most csalni akart, — 's szeretné-e ha őt is valaki így megcsalná?! Ekkor ő szégyelni és bánni fogja tettét, melly szégyen és bánat őt ezentúl jobban fogja hasonló tettektől védeni, sok kemény korbácsnál.

Iparkodjunk nevendékeink szívébe jókor becsepegtetni a' tiszta vallás szent csepjeit, csak ne túlüzésig! — Vallási búzgóságra nagy hajlandósága van e' Nemnek, melly igen könnyen babonáskodásra fajul. Az ó világ Sibillái, Pythiai, kik szent dühtől megszállva istenséget ilyenítanak lelkökben, 's tajtékzó szájjal, hajborzadva mondák két értelmű jóslataikat: elég bizonyságok erre. Asszonyok közt leljük még ma is azon barna jóslónékat, kik egy darabka szalonáért, bal markunkban látják a' világ minden szerencsáját. Asszonyok lelnek máig is gyönyört álmok látásában, 's azoknak magyarázásában, ők vetnek kártyát, 's üznek sokféle babonáskodásokat. — Azért iparkodjunk nevendékeink körül, hogy e' babonás hajlandóság okos tanítások által megtisztítva, egy feleséges tiszta vallási buzgalommá magasuljon. — Ne engedjük meg nevendékeinknek, álmukat elmonda-

ni, ne hallassunk velők haszontalan jóslatokat, bűbajos meséket. A' nagy természet legyen tanuló könyvük, mellynek gazdag tárában, az Istenség magas képzetét személyesítve látandhatják minden kis fűvecskén, — 's hogy ne méginkább egy szív-ragadó májusi reggelnek felséges gyönyörein?!

Oltsuk szíveikbe a' szeretetet, ezt az égisziráját tisztább lelkeknek. Szeretet, a' nőnem világa, mellyben olly nyájasan öleli az egész emberiséget. Szeretet legyen hát nevendékeinknek minden műve, törekedése, 's vég-célja: hogy szeretve mindent a' uőnemi lélek felséges érzelmeivel — közkedvességet nyerjen mindentől ő is, — hogy szeresse Istenét, hazáját, és nemzetét, — szeresse szüléit, rokonit és az egész emberiséget, — 's ezért ő is — viszont szeretessék! — Itt a' szeretetet megkülönböztetem a' szerelemtől, mellyről alább leend szó.

II.

Az elme tudományos képeleése,

1. Tanulás — Társalkodás.

Nagyon természetes, hogy ez egészen különböző legyen a' férfi és leány gyermekeknél. A' férfi, tudománya után fog élni, becsültetni, egész ifjuságát hát annak tanulásában töltheti, meglett korát abban gyakorolhatja, leánynak erre szüksége nincs; ő otthon marad, a' házi apróbb gondokkal bíbelődve, neki élelmet, hírt, dicsőséget férje ad; ő csak kellemesítse a' nehéz pályát uti rózsák-ként. Néki csak józan esze legyen, 's okos fogalma a' tetteges életben előforduló közdolgozokról, 's a' mi legfőbb: hogy okoknál fogva hagyja magát meggyőzetni, — az ilyen legokosabb nő, leggondosabb

háziasszony, 's leghűbb élet-társ szokott lenni. Minden gyengeségei között az asszonynak legtűrhetetlenebb a tudósság, mellyel nem ellenkező túlságot akarok ismét értetni, mintha együgyű bambának kellene csak az asszonynak lennie; hanem hogy föllengve elmélődő tudományosság helyett inkább csak természeti esze 's józan ítélete legyen, mellynek művelésére következőket ajánlok: iskolai pályája iráson, olvasáson 's egy kis valósi esmereteken végződve, tovább ne tanuljon a' kis leány, hanem egyéb foglalatosságaival felváltva olvasson, természet históriát, föld-leírást 's honni történeteket, Ezeket, kedveltessük-meg okos magyarázatások, felvilágosítások által a' nevendékekkel, csak leckéjük ne legyen feladva, mit elhadarjanak, — 's így szajkók nem leendenek, 's olvasásuk mindég választott — hasznos. —

Engedjünk nekik később néha helyet míveltebb vegyes társaságban, csak hódolójuk ott ne legyen; mert akkor ismét csak a' szív fog főszerepet játszani, elaltatva az értelmet. — Illyes társaságokban megfognak tanulni — hallgatni, vagy okosan szólni. Elfognak szokni csupa haszontalan hírekkel 's mendemondákkal mulattatni vendégeiket, 's fognak később külön nemből és rangból mindenekkel egyformán bánni tudni. Cseléddel, kit mindég megbecsüljenek 's cselédnek ne tartsanak — foglalatossági körükön túl társolkodniok szabad ne legyen, sőt ön lány-barátnéikkal is csak felvigyázat alatt. Sokat enged magának az éretlen gyermeki társalkodás tettben és szóban, mellyek utóbb természetté fognak válni (mint illetlen beszéd, mások kigúnyolása, hírhorlás 's. t.) Ha van valaki köztök, kinek tekintete korlátok közt tartja a' fiatal pajzánságot, sok haszontalan 's illetlenségekről el fognak szokni a' leány-gyermekek.

2.) Olvasás.

Ha a' most mondottakra ügyeltünk; jó izlése 's választása, olvasásban is megfog maradni a' leánykának. Azért gazdasszonyiságot illető irományok, utazások, nevezetesebb férfiak élete, kellemes időtöltést fognak neki szerezni. Szép-literaturában, holmi {sopánkodó versek, vagy a' lovag - kor élehetetlen, ábrándozó románjai, nem neki valók. Az elsőkön busongó lesz, 's csak sohajtani tanul, pedig ez ritkán áll-jól a' szépeknek, — az utóbbiak érzelgővé teszik, képzeletét gyűjtva — melly ugyanis mindég lobbanóban van — haszontalan ürességek felett, — a' román hőse ideáljává válik, hozzá hasonlót keres 's ha nem lel — pedig bizonyosokká tehetem Szépeinket hogy illyet lelteni nem fognak — fohászkodik, álmodozik, az olvasott sok „ah!“-nak „oh!“-nak élő viszhangjává válva, — 's ez alatt szépen készül ismét a' már többször említett veszedelmes hysztéria! Fohászkodni, olvasás nélkül is elég oka van életben az embernek, — ha hát csupaelleki mulatságért akar olvasni valaki; olvasson valami a' világ folyásából merített jó szeszélyű tréfát, melly lelkéből megkaczagtatva, feledtessen vele egykét pillanatra — gondot és aggodalmakat, hogy új lelki erővel láthasson aztán komolyabb foglalatosságaihoz. —

3.) Színházak.

Gyermekek épen nem valók, mert neki aludnia kell, hogy korán kelhessen. De meg különben is, magasabb költészeti művekhez ugysem ért, a' mit megérthet, az ismét érzelgővé, ideálissá teszi, — képzelmekeket gyűjt, érzeményeket költ a' kebelben, mellyek mindég tanácsosabb hogy nyugton maradjanak. Azon kívül az esti fény szem rontó, — télen hideg, nyáron meleg a' színház.

— A' hiréért mégis néha dal - vagy táncz - játékokon, mellyekből keveset ért, csak lát és hall — jelen lehet a' nevendék; de serdülő korban is midőn mintegy privilégiumot nyer már nevelőjítől színházba járni — csak elmés, nem aljas — vig darabokat javaslok nézetni, mellyek élet - képeket mutatnak, mellyekben néha öncsekély személyünket is feltaláljuk; 's nevetünk — és nevetünk; mást semmit! — Toldalékul legyen ide szúrva, milly hő vággyal sovárogo a' nőnem minden után, mi gyulékony érzékeinek megfelel. Ő, ha magára hagyják — milly élénken keresi a' legborzasztóbb szín - játékokat, milly felvont figyelemmel késéri a' lélekrázó bűbajos elbeszéléseket, történeteket, — milly bámész csodálkozással olvassa a' románoknak, képzelmeket feszítő hőseit, mellyeken — nevetésből, olly könnyen 's hamar sirásra fakad! Milly kíváncsi végre különös újságok hallására, mellyek gyakorlott nyelvét majd szokott mozgásba hozhatandók. — Mind ezeket Virrey után csak azért említem - meg, hogy átláthassuk, a' leánynevelőknek mennyire legyen okuk, minden illyesektől óvni nevendékeiket, hogy belőlök haszontalanul fecsegő masinák helyett — lelkes asszonyokat formálhassanak! —

4.) Nemzetiség.

Hol kívánatosabb ezt fölgerjeszteni, mint a' késő maradék első ápolóinak gyengéd keblében, a' királyoknak, harcz-hőseknek, haza apáinak, tudósainak, művészeinek — első nevelőiben?! Ugy neveltessenek azért a' leánygyermek, mint azt minden külön nemzet saját szelleme megkívánja. Tanulja esmerni a' nevendék hazáját, annak történetét, szokásait, mult és jelen állapotját, annak lelkesebb fiait, hőseit és tudósait, — hogy ezekhez hasonló magzatokkal ajándékozhasssa meg

egykor viszont azt. Tudja, és beszélje mindenk fö-
lött hazai nyelvét, mert csak úgy válhat ez általános
nemzeti nyelvvé, ha méltó hódolással hallhatja azt a'
nemzeti ifjuság rokon ajku szépeitől. Buzdítsa és
lelkésítse a' derék nőnem, a' hon javát, dicsőségét
magasítani törekedőknek szives iparkodásaikat; mert va-
lóban csak az ő kezökben van letéve mindezekre a'
mód és alkalom, 's visszaélni e' szép birtokkal, nem
hiszem hogy férhetne, a' jeles nőnem magas lelkéhez!
Ha a' hazai Szép idegen nyelven szól midőn minden
más, hazaiért buzog, — ha csak a' külföld divatinak,
szokásinak, fiainak és nyelvének akar idétlen majma,
's vak bálványozója lenni a' hazaiak felett: úgy aláfor-
dítja bús fáklyáját a' Nemzet geniusa, 's méltán elfor-
ditja nyájas elkeseredett arcát egy olly népről, melly-
nek virági más éghajlat alatt, idegen kertészekről kí-
válnak ápoltatni; holott tápláló nedvöket hazai föld-
ből szívják! — Nemzetiség nélkül állandó karakte-
re a' nőnemnek sem lehet, — gyenge nád ként fog az
hajlongani jobbra és balra, a' leggyávabb szél fuvalmá-
ra, bár honnét jőjön is az; 's mellyik lelkes nő kí-
vanna egy illy hitvány nádnak tartatni?!

III.

S z e n v e d é l y e k.

Határtalan despotai uralkodása a' szenvedélyeknek
emberi karakter és tettek fölött, nem lehet más Dr.
Fleckles-ként, mint a' testi erő gyengeségének,
és a' nőnemben különösen, a' fejlődés éveiben a' nevelés
és életmod által nyert érzékenykedésnek elkerülhetetlen
következése. — Nem egyebek ezek mint össze szőtt
cselekedetek, mellyek a' léleknek többféle mozgásaiból
származnak, 's azt szellemi és testi életünk kárára fog-

lalatoskodtatják. 'S a' mint vagy szelidek és nyájasak, mint a' békes esthajnal, — vagy szilajak és ostromlók, mint a' vésszel terhes fellegek: majd boldogságunknak, majd boldogtalanságunknak lehetnek szerzői. Vágy és megvetés, — szeretet és gyűlölség ezeknek közönséges forrásai. — Vágya'ink majd édesen majd kínnal epesztenek, a' megvetés többnyire másnak kárára késztet bennünket. — A' Szeretetből származottak kellemesek, és nemes szenvedélyeknek hivattatnak, mert törekedésök, a' legfőbb jót, szépét, és igazat tűzé-ki céljául. Szelid leánya szeretetnek a' remény 's mennyei testvére az öröm. — A' gyűlölség kellemetlen szenvedélyeket szül, mellyek szomorú érzeményekkel párulnak, 's nemtelenek, mert czéljuk — rosz. Félelem, búsongás, 's harag ennek rokonai, mellyek borús éjjel fedik szellemi látkörünk világát, 's össze rontsolják legvirágzóbb erejét a' testnek. — Ezen rövid leírásából a' szenvedélyeknek igenis átlátható, milly befolyással hatnak szellemi létünkre, majd felmagasztalva, majd lenyomva, majd gyönyörködtetve majd ismét kínozva azt. — De lássunk néhányat egyenként 's különösen alkalmaztatva a' nőnemre.

1.) Szerelem.

Szerelem, ez a' titkos varázs-lény, különbözteti meg leginkább barmoktól az embert, nem azért, mintha azoknál, kivált némelly fajokban ennek semmi nyoma nem volna; hanem mivel ott csupa testiség, itt szellemi viszonyokkal párulva tűnik-elő, egy boldog nyájas hajnalt derítve az árva létre. — 'S kivált — mint már érintettük — világa ez a' nőnemnek, melly azt a' bölcsőtől kezdve sirjáig kíséri. Szülei szereteten kezd eszmélni a' gyermek, — majd magas rendelteté-

sénél fogva egy esméretlen kedves lángra lobbanva a' szív, — a' szabadon választott férjen csügg egész lelkével. — Anyává létével új pálya nyílik szeretetének, melly egészen gyermekeiévé teszi a' hű gondú nőt. — A' tisztes mátrona későbbben, elterjedt növedékének él, míg csendes elégedett lélekkel a' sir biztató partja felé ballagva, szeretete az Istenség magas képzetén, mint egy vég-fényponton gyűl-össze! Boldog, kit idején, 's nem szilaj ostromokkal lep-meg e' szelid szenvedély, melly vad őrzöngésekig űzi túlságait sok szerencsétlenségen. Legyen csak egy, de nyomos és szomorú bizonyossága ennek — az örültek háza! — Az elhibázott, vagy meg nem nyert szerelem, lélekrázó a' nőnemi létre! Halálos idegláz — Nervenfieber — méhgörcs — nyavalyatörés, sápadtság, sőt nagyobb mértékben öngyilkosság — ennek szomorú következései. Azért őrizni kell serdülő leánykákat ennek vadabb lángjaitól, mellyek feltarthatást — ha elhatalmasodnak, többé nem esmérendenek. Magától jön ez, és észrevétetlenül a' kebelbe, 's csak akkor, mikor elég erős leend már az értelem, a' vér heves zúdulásait féken tartani. Munkás élet, választott társalkodás, nem dologtalan ábrándozó magány, vagy hiú lepkék üres fecsegései — meg fogják ettől óvni az ártatlan lelket; vagy ha annak idejében szereznek, — boldog szerelmet fognak szerezni. Még nevendék korában szoktassék lemondásokhoz, mellyek életben elkerülhetetlenek — a' leányi lélek, 's ne higgye ártalmas érzelgő románok után, hogy csak egyetlen-egy híve volna teremtvé mindegyik szívnek, kit ha meg nem nyerhet, halálíg kell e' sorscsapást könyeznie; — mert — haszontalan, rövid élet után, kora sirt hozand az emésztő indulat, melly kedvezőbb körülmények között égi malasztal vírult volna a' kedves élet fölött!

2.) Öröm.

Ez az életnek legkedvesebb fűszere, valóságos tápláléka létünknek, mint világ, melegség, eledelek, — melly nélkül sinlik a' lélek, 's hervad az egészség azon gyenge virág-ként, melly a' nap éltető fényétől, 's újító csepjeitől a' hajnal harmatnak — el van vonva. — Sokféle örömek vannak az emberi-nem számára a' természet gazdag tárában letéve. A' gyermek, játékainak örül, — serdülő korban művészet, tudományok 's baráti szövődések adnak kedvet, — később édes emléke a' jóltöltött napoknak, vidámít, — 's a' boldog jövő reménye kifogyhatatlan örömekkel kecsegteti lelkeinket. — Jaj azon nyomorútnak, kiben kihalt már minden élet-kedv, — 's ki tárgyat nem lel már melly öröme deríthetné, kíváncsabb annak részvétlen sírba süllyednie. — Használjuk hát a' természetnek ezen becses ajándékát, nevendékeinknek lelki 's testi egészségére, — engedjünk nekik ártatlan örömeket, 's kedveltessük meg velük az életet, mert csak az lehet hasznos polgára a' földnek, ki élni szeret! Iparkodjunk lelkük vidámságát föl-ébreszteni; mert vidám szészély, könnyü vér; hosszú egészséges étellel ajándékozzák hódolójikat. — Ártalomra az öröm csak akkor lehet, ha váratlanul 's teljes mértékben hat a' lélekre, kivált, ha az el-fogadására, testi vagy lelki betegség miatt gyenge — 's elkészítve nincs. Illyenkor nyavalyákat hoz-elő, valamint helyes használata gyógyító, — csakhogy ritkán áll hatalmában az orvosnak e' hatalmas gyógyszer.

3.) Bú.

Ellenkezője ez az örömnek, 's a' mint az — életadó kedves nap; úgy ez — sötét borongó éj létünk fölött, lassu mérge az életnek, gyilkosa jobb és szebb érzel-

meknek keblünkben. A' busongó egy folyvást tartó izgatást szenved, idegei érzékenyülnek, teste külső befolyásoknak könnyebben hódol. Ő vagy haragos, vagy csendes, a' mint különböző a' véralkat, — álm, étvágy hibáznak, a' vér lassabban forog, az érítés kicsiny rendetlen, a' lehelés nehéz és lassu, innét szívdobogás, ájulozások, görcsök 's a' t. — Tissot — egy apáról beszéli, hogy az nejének 's gyermekeinek elvesztése után mély bűnak esván, 2 nap alatt meghalt, 's holttestében a' tüdők gyuladva, 's a' szív megrepedve találtattak. Gaub egy leánykát említ, ki szeretett bátyjának holttestét meglátván földre rogyott, 's amavval egy sírba téteték. Dervin egy asszonyról emlékezik, ki férjének 's gyermekeinek elvesztésével úgy látszék imámmal vevé a' sors csapást; de kevés idő múlva kitört a' bú lelkén egész mértékben, melly rövid időn kedvesei után ragadá. Huh! mennyi baj, mennyi szenvedés, és még halál is? ki vágnék — oh bú! a' te sötét tömlöczödbe? ki epedne a' te lelket égető mérges poharad után?! Iparkodjunk hát e' szerencsétlen szenvedélyt még jókor nevendékeinkről elhárítani, hogy fészket ne verjen a' gyenge lélekben annak utóbbi vesztére. Az orvosnak ugyan kevés szer van hatalmában ezen bajnak gyógyítására; de nevelők és barátnék, sokat tehetnek. Vidám társalkodási kör, mulató olvasás és színjáték, gyakran elfeledtetik bűnkat. Helyes életrend, tápláló fűszeres eledlek, kevés jó bor, száraz tiszta levegő, illatos füvekből fürdők, kocsizás, táncz, kertimunkák, művészet és szorgalom — segítik vissza szerezni elvesztett kedvünket. Szoktassuk nevendékeinket kötelességek után látni, kevesebbet hagyva reményleniök, mint várhatnak, 's féken tartani a' lázadó képzelmeket — így ritkábban leend okuk búra, melly gyakran csak a' túlizgatott képzelet szüleménye, mig t. i. az

ember szédítő magasságán szellemi ideáloknak — a' boldogító valóról megfejtkezik.

4.) Harag.

A' harag egy rögtön támadt bús állapotja a' léleknek, melly heves törekedésben mutatkozik elhárítani 's visszafizetni a' kapott fájdalmat. A' haragosnak szemei szikráznak, arcza veres, majd halavány, érütése sebes, epéje bővebben 's változva választatik - el. Következései: gutaütés, epés-láz, sárgaság, vérfolyások 's a' t. de ezek is elég ok, úgy hiszem, nevendékeinket e' veszedelmes szenvedélytől óvni, mit leginkább elérhetünk, ha velök nem kötődünk, őket nem boszontjuk, hanem türelemre szoktatjuk, mellyre a' nőnemnek elkerülhetetlen szüksége van. — Általában mérsékeljük nevendékeinkben a' szenvedélyeket, 's akkor fognak magukon mindég győzedelmeskedni, — ne adjunk nekik példát, mert a' harag ragadós, kivált haragos emberrel ritkaság harag nélkül tudni beszélni. Vagy a' paroxismus idején mutassunk nekik túkröt 's lehetetlen hogy a' harag által eltorzított ábrázatjukon el ne nevesék magukat 's hogy akkor a' vidámság vonalait arczukon kellemesebbeknek ne leljék maguk is, — 's megtálva azon összehuzott-vont szájt és szemet — ne iparkodják máskor elkerülni — az illy rémekké válást! —

5.) Irigység.

Kialhatatlan, de gyakori szenvedély a' nőnemnél, melly többnyire fonák nevelés műve; midőn t. i. gyermekek jelenlétében, öregebbek, rokonok vagy barátok, néha nem épen illően olcsároltatnak, 's tetteik álfénybe öltöztetve rajzoltatnak. A' gyermek ilyenkor magában eszmél, 's ha alacsonyabban szól valakiről a'

szülei vélemény; magasabbnak látván magát annál — elkevélyedik, 's ellenkező esetben — mert felül mulva látja magát — irigylesz. Ezen szenvedély igazán csak a lelki szegények tulajdona lehet, kik magasabb éldeletet nem esmernek, mint testi szükségüket kielégíteni 's mások feletti szerepet játszani. Az irigység nem épen kedvező színben tünteti ki rabjának karakterét; mert az irigység mindentől le akar valamit vonni, holott a' nemes lélek tulajdona — minden embert boldognak tökéletesnek látni! Anyák, nevelők, vigyázzatok neven-dektekre, hogy e' veszedelmes, ez utálatos szenvedély lelküket kárhozatra ne vigye. Csepegtessétek szív-veikbe a' meglegedés arany csepjeit, tanítsátok őket örülni minden előmenetelen, minden boldoguláson — maguk felett is. Mert ők sokszor késértetben fognak jóni, társaságokban lesznek, hol, ha a' gonosznak mag-va el van vetve a' szívbe — egy másnak új ruhája, egy neki ejtett szép szó hódolóktól — képesek lesznek velök barátságot rontatni, nekik elégedetlenséget, kedvetlenséget, álmatlan éjet szerezni, mellyeknek követke-zései — megcsökkent étvágy, gátolt emésztés, kiaszás és ideg nyavalyák lehetnek még!

Végszó.

'S ím — vedd - át most tisztelt Nő nem, csekély de szíves ajándécul tőlem ez értekezést, 's engedj neki egy kis helyet kecs-asztalkádon, hol az öveg mellett, szolgáljon ez neked szellemi tükörül, mellyben ön képedet tisztán és leplezetlen láthasd, — 's láthasd ön méltóságodat, hogy kevély légy azt szüntelen fentartani, — láthasd mi tesz bájlóvá az életben, hogy abban tökéletesedj, — és láthasd, mi von homályt tiszta képedre, hogy azt eltávoztatni iparkodj! — Híven akarám rajzolni Nemedet — engedj-meg a' tapasztalatlan ecsetnek a' néhol hibás vonásokért, — méltó koszorút

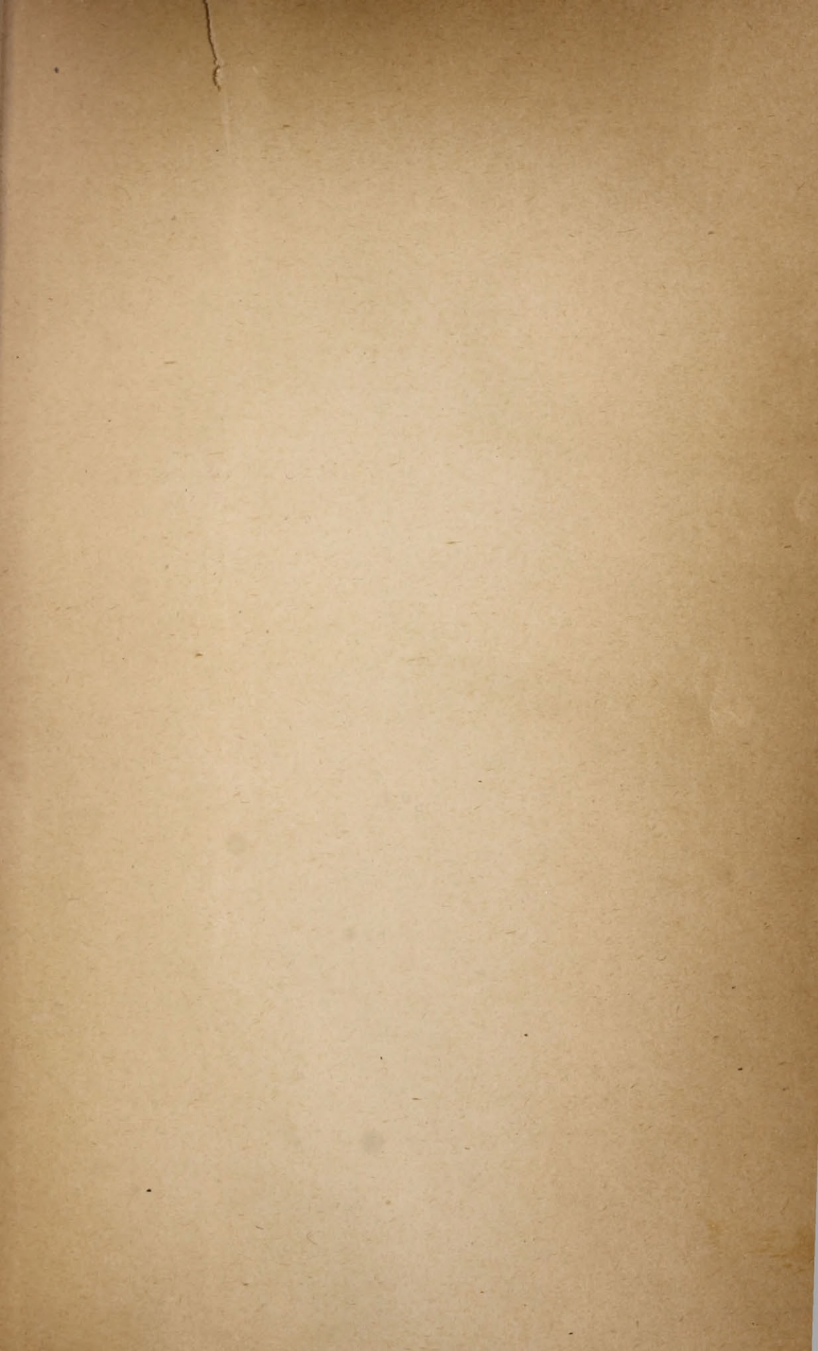
akaréék fonni fejedre — bocsásd - meg, ha kopár mező-
 kön vándorolva, egyszerű réti virágokat tudék csak
 gyűjteni tiszteletedre, — egy kincstárt akarék nyújtani
 számodra, mellyben kellemeket lelj testi és lelki ékűl;
 — de nézd - el, ha szegénységemben elég gazdagot nem
 nyújthaték. — Legyen keblemben buzogó valódi férfias
 akaratom előtted, érttem, kezes: hogy tettem tiszta
 kutfőből eredt, olly tisztából, mint azon igéző lány
 nézete szelíd szemeidnek, mellyel mindezeket tekin-
 tetni — kérem!

- 1.) Inter utrumque sexum essentielles praeter genitalia intercedunt differentiae; unde destinatio etiam utriusque — propria.
- 2.) De prioritare sexus unius, prae altero disputare, — levitatem arguit.
- 3.) Morbi acuti saepissime vitae; chronici utplurimum sanitati tantum insidiantur.
- 4.) Morbi haereditarii per matrimonia inter consanguineos — latissime propagarentur; quod unum jam sufficit ad haec interdicenda.
- 5.) Morbi vehementiores solis diaeteticis sanari nequeunt, quemadmodum leviores sine remediis saepe disparent.
- 6.) Medicus saepe non agendo, saepius agendo errat; vult autem semper prodesse.
- 7.) Homines erga medicum utplurimum ingrati, — dum curatos ab eo morbos naturae, eos autem morte terminatos — medico tribuunt.
- 8.) Affectus animi grati, in jucunda saepe, et certa converti possunt remedia.
- 9.) Excessus in diaeteticis moderati ac tempestivi, roborando organismum — non nocent.
- 10.) Partus animal edit — educatio format hominem.
- 11.) Homoeopathia est Poësis Medicinae.

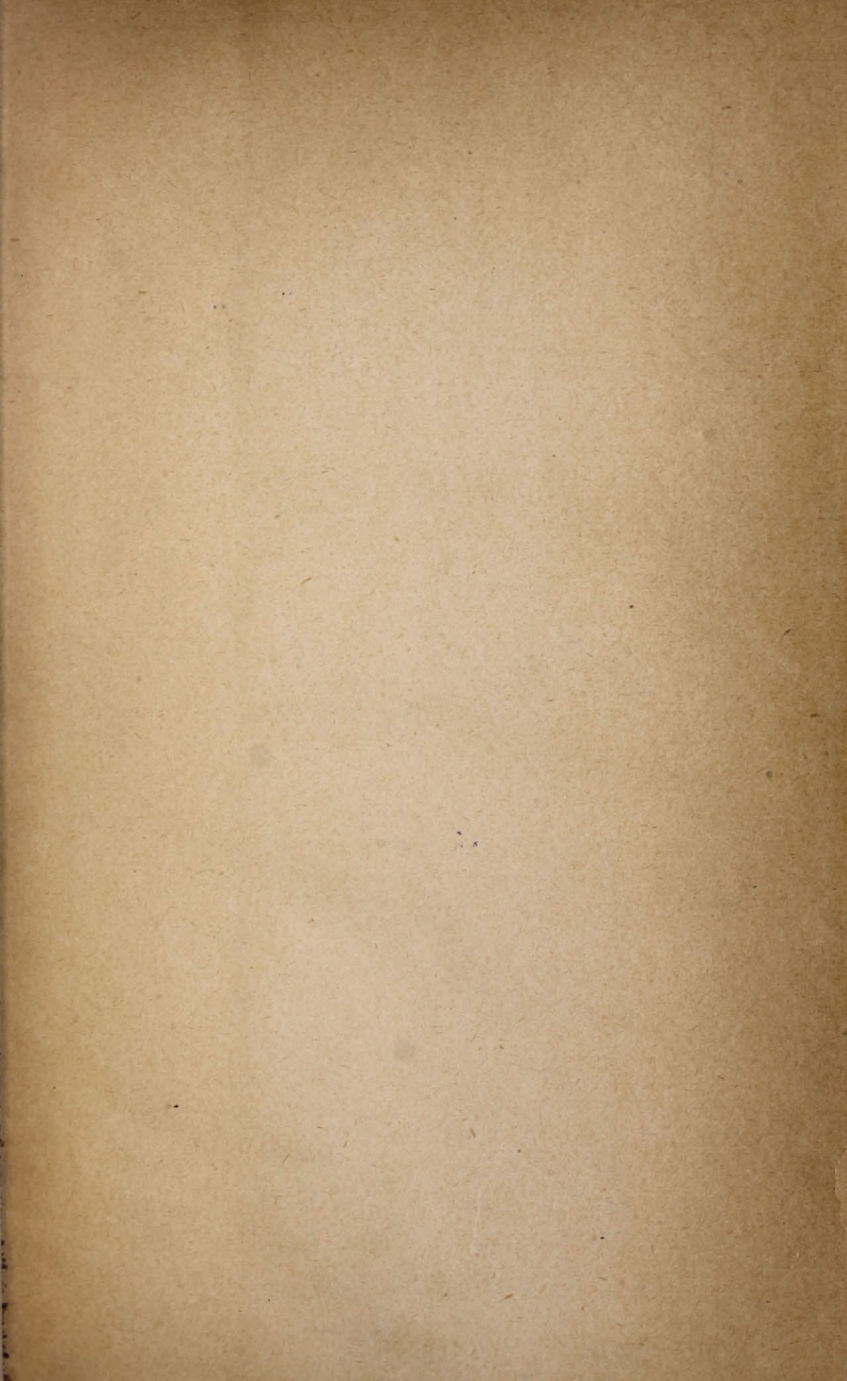
XVIII / B.

35.

XVIII | B-35.

1994-08-10

J. Stettner György

Professzor armad

rokoni tisztelettel

Fr. er. a'

